

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B. L. lat. pag. 333.

B. L. 4797. a.

Epist. 624

Müller

EPISTOLAE

PETRI MOSELLANI, CASP. BORNERI, IANI
CORNARI, IO. RIVII PATRIS ET FILII, IO.
STRAMBVRGERI, GEORG. VVICELII, IO.
GROPPERI, VITI AMERPACHII

ALIORVMQVE VIRORVM DOCTORVM SECVLI XVI

PLERAMQVE PARTEM

AD IVLIVM PFLVGIVM,

IPSIVSQVE IVLII PFLVGII

NONDVM EDITAE.

IN LUCEM PROTULIT

AC

NOTIS INSTRUXIT

M. CHR. GOTTFRIED MÜLLER

RECTOR SCHOLAE CIZENSIS, PRAEFECTVS BIBLIOTHECAE EPISCOPALIS,
ET SOCIETATIS LATIN. IENENS. SOCIVS HONOR.

L I P S I A E

APVD IOAN. AMEROSIVM BARTHIVM,

c1810ccccii.

ESTABLISHED

STATIONER, 101 FIFTH AVENUE, NEW YORK, N. Y.

ALL INFORMATION CONTAINED HEREIN IS UNCLASSIFIED

REGIA
METALLURGIOMACHIA
MONACENSIS

1951-1952

NON DAM EDITA

Bayrische
Staatsbibliothek
MÜNCHEN

3 A

ТИЗНАТЕЙ! СИТЪ

CHR. GOLTERIED and CO.

ET SOCIETATIS LATITUDINIS. COLIVE MON. 11

TABLE 1

RECEIVED

1122210

DVVMVIRIS

**DE REBVS DIVINIS ET HVMANIS EPISCOPA-
TVS NVMBVRGO-CIZENSIS IMMORTALITER
MERITIS ET ADHVC MERENTIBVS**

V I R O

PERILLVSTRI AC SVMME VENERABILI

CAR. FRIDERICO GVILIELMO

IN BATAVIA BATT. PRINCIPALIS

A MANDELSLOH

**DYNASTAE IN ECSTEDT, MARK VIPPACH ET BALL-
STEDT, PRAESIDI CONSILII ECCLESIASTICI CIZENSIS,
COLLEGII EPISCOPALIS NVMBVRGENSIS**

CANONICO:

V I R O

PERILLVSTRI AC SVMME VENERABILI

ERNESTO LUDOV. GVILIELMO

A DACHEROEDEN

**SERENISS. AC REVERENDISS. PRINCIPIS ELECTORIS
TERRARVM MOGVNTIAC. CVBICVLARIO, A CONSILIIIS
RERVM SACR. ET CIVILIVM EPISCOPATVS NVM-
BVRGO - CIZENSIS, COLLEGII EPISCOPALIS
NVMBVRG. CANONICO**

PATRONIS OPTIMISIMAXIMIS

HAS EPISTOLAS

DE R. I. V.

EDITIONE ANNO 1775

CVI. FELICIS ODORATI ET
CVM TESTIFICATIONE PIAE GRATIAEQVE
HONORANDI

MENTIS

D. D. D.

RECTORIA

EDITOR.

EDITOR LECTORIBVS.

Digitized by Google

loqui, et tale quid sperare) vehementer tamen mihi gratulabor, remque non prorsus inutilem me suscepisse existimabo, si illud quibusdam viris doctis et eiusmodi rerum peritis, etsi non plane, nonnihil tamen se probasse intellexero. Equidem, quum genius seculi nostri longe alias appetat litterarum cupedias, has ipsas, quas epistolae nostrae offerant, a plerisque libidine quadam, immo contumacia fastidii reiectum iri facile praeuideo. Interim tamen sperare, immo paene confidere licet, non defuturos esse, quos, quum memoriam temporum superiorum et virorum de litteris optime meritorum grati subinde recolere cupiant, harum quoque epistolarum lectio non tam ob elegantiam orationis, etsi nec haec in epistolis Petri Mosellani, Iani Cornarii, Ruvii atque Pflugii prorsus desideratur, quam ob rerum gravitatem, iuvare atque tenere possit. Etenim non pauca habent, quae historiam seculi decimi sexti illustrent; amantes autem rerum Saxonicarum, inprimis Numburgo-Gizensium, in iisdem invenient multa non tantum scitu ac lectu iucunda, verum etiam ad hunc usque diem incognita. Quis vero est,

qui non libenter immoretur, tanquam in secessu amoenissimo, rebus in patria gestis, iisque contemplandis ac repetendis cum voluptate quadam indulgeat? quis est Cizensium nostrorum, qui non cupiat memoriam Iulii Pflugii, cuius liberalitate fructi sunt olim, et adhuc fruuntur, redintegrare subinde atque renouare? quisnam denique nostrorum est, qui non optet, ut viri tanti et tam eximii, qui hic vixit, et cuius ossa hic requiescunt, fata cognoscat omnino omnia? Vnusquisque autem, una modo aut altera harum epistolarum perlecta, non pauca, quae vitam et fata Iulii Pflugii adhuc obscurarent, iis iam illustrata satis atque expedita esse reperiet. Nemo adhuc ingenium ac mores eius tam bene, tamque diligenter depinxit, quam Casp. Bornerus in epistola Neideckeri: nemo adhuc sciuit, viros doctos ad eum misisse libros suos perlegendos emendandosque, uti ex epistolis Neideckeri et Oethaei patet, ipsumque libros suos aliis perlustrandos ac recensendos commisisse, sicut ex epistola Georgii Vuicelii filii apparet: nemo adhuc narrauit, ab eo Seminarium theologicum Cizae fuisse conditum, uti ex variis

épistolis, inprimis ex appendice testamenti eius
 perspicui potest: nemo denique, quantum equi-
 dem scio, vnquam istius appendicis testamenti
 mentionem fecit. Nil iam dicam, quid ille ege-
 rit, vt non tantum rationibus Episcopatus sui,
 sed totius quoque ecclesiae Christianae consule-
 ret, quanta auctoritate vbique adeo apud prin-
 cipes terrarum valuerit, quanta alacritate alios
 ad se liberalitatemque suam confugientes sub-
 leuauerit, quam totus concordiae fuerit, et
 quam vehementer abhorruerit ab omnibus
 controuersis, quae tunc ecclesiam turbabant,
 quot homines non modo in Germania, sed in
 aliis quoque terris amicitiam eius expetierint
 et oommercio litterarum alere atque adaugere
 studuerint, quanta denique fama eruditionis at-
 que doctrinae inter eos tunc floruerit, immo
 eminuerit, qui religioni Romano-catholicae ad-
 dicti essent: quae omnia, et longe adeo plura,
 si tibi, Lector Beneuole, videtur, his epistolis
 legendis facile cognoscere poteris. Miraberisne
 ergo a me has epistolas esse collectas atque
 editas, qui vellem Pflugii nostri existimationi
 et memoriae, cui egregie faueo, tantum, quan-

tum possem, consulere, qui non dubitarem, quin ea, quae tradant hae epistolae, rerum Saxonicarum omnium, inprimis vero Namburgo, Cizzenaeum amantibus, quorum non paucos esse sciam, non minus utilitatis, quam voluptatis praebitura essent, quique cuperem excitare tandem aliquem, qui vitam Pflugii conscriberet talem, qualem nondum vidimus, omnesque, qui vere sapiunt, videre optant?

Quod vero ad epistolas ipsas attinet, in chartis adhuc latebant omnes. Autographa vero earum, ut lectores sciant, ubi lateant, reliquum est, ut doceamus. Epistolas quidem Riui patris, et duas priores Riui filii ad Meurerum et Thammüllerum, et Adami Siberi epistolam pro liberalitate sua Eberhardus, Iurisconsultus Lipsiensis, e penu sua libraria, quae eiusmodi rebus abundat, nobiscum beneuole communicauit: undecim a Riui filio ad Georg. Fabricium, et duas Pflugii ad Erasmus Roterodamum et Io. Cochlaeum scriptas bibliotheca Gothana principalis, reliquas autem omnes bibliotheca nostra possidet Episcopalis. Notulas vero, ut viam hinc illinc impeditam patefacere lectoribus, inter-

dum quoque non satis tritam munrent, epistolis
tam praemittendas, quam subiungendas phitau-
mus. Quod si hoc institutum nostrum visis do-
ctis et harum rerum arbitris non proflus displi-
cuisse intellexerimus, plures ad Iulium Pilegum
scriptas epistolas, aliaque, quae ad res, consilia
et acta eiusdem in causa religionis spectant, vi-
etiam *αὐτῶν* omnino omnium epistolarum
Iulianarum iam editarum, et, si quae exstant,
nondum editarum, deinceps e tenebris bibliothecae
nostrae in lucem proferre, et cum iis com-
municare conabimur. Scribeb. Cizae ipsis No-
nis Augusti A. C. cxclocccii.

CONSPECTVS EPISTOLARVM.

1. Petri Mosellani ad Iulium Pflugium. ep. I.	Pag. 1
2. Casp. Borneri ad Iul. Pflugium epp. II.	24
3. Jani Cornarii ad Iul. Pflugium epp. III.	68
4. Eberhardi v. d. Than ad Iul. Pflug. ep. I.	43
5. Ant. Welferi et Vuolfg. Scheyb ad Iul. Pflug. ep. I.	15
6. Ad. Siberi ad Meurerum ep. I.	17
7. Io. Riuii patris ad Meurerum epp. V.	18
8. Io. Riuii filii ad Meurerum ep. I.	25
9. — — — — — Thammüllerum ep. I.	26
10. — — — — — Georg. Fabricium epp. XI.	28
11. Io. Stramburgeri ad Iul. Pflug. epp. II.	31
12. Ant. de Vuerter ad Iul. Pflug. ep. I.	55
13. Philippi et Ant. de Vuerter ad Iul. Pflug. ep. I.	57
14. Vuolfg. de Vuerter ad Iul. Pflug. epp. II.	59
15. Georgii Vuicelii patris ad Iul. Pflug. epp. VII.	63
16. Georgii Vuicelii filii ad Iul. Pflug. ep. I.	86
17. Henr. Scribonii, praepositi Prag. ad Iul. Pflug. ep. I.	89
18. Vuolfgangi, episcopi Pataviensis ad Iul. Pflug. ep. I.	92
19. Andr. Neideckeri, Canonici Bamberg. ad Iul. Pflug. ep. I.	93
20. Iac. Oethaei, Physici Fuldani, ad Iul. Pflug. ep. I.	96
21. Barthol. Kleindinst, Prof. Dilingenf. ad Iul. Pflug. ep. I.	101
22. Lud. Grempii, Aduoc. Argentorat. ad Iul. Pflug. ep. I.	104

23.	Io. Gropperi ad Iul. Pflug. epp. IV.	106
24.	Viti Amerpachii ad Iul. Pflug. epp. III.	119
25.	Georg. Iudae ad Iul. Pflug. ep. I.	126
26.	Christoph. Aulaei ad Iul. Pflug. ep. I.	128
27.	Mauritii, episcopi Aistetenfis, ad Iul. Pflug. epp. IV.	136
28.	Petri Canisii ad Iul. Pflug. ep. I.	138
29.	Iulii Pflugii ad Erasmus Roterodamum ep. I.	146
30.	— — — Ioh. Cochlaeum ep. I.	141
31.	— — — Georgium Anhaltinum ep. I.	143
32.	— — — eundem et Phil. Melancthonem ep. I.	146
33.	— — — Papam Iulium tertium ep. I.	147
34.	— — — Cardinalem Polum ep. I.	157
35.	— — — Cardinalem Burgensem ep. I.	161
36.	— — — Instructio Io. Weidemann data	165
37.	— — — ad Scribonium, Praepos. Prag. ep. I.	166
38.	— — — appendix testamenti	168

Haud dubie haec epistola a Petro Mosellano scripta est Fribergae, vbi vsque ad Festum Michaelis 1517, auctore Andr. Molnero in Theatro Friberg. Chronico c. IX. p. 287, scholae praefuit, deinde vero post Rich. Croci abitum Lipsiae litteras graecas et latinas est professus. Praemissa autem est Commentariolis duobus in vsu Iulii Pflugii, tunc annum aetatis duodevicesimum agentis, et, nisi fallor, Lipsiae litteris operam dantis, conscriptis eique dedicatis, quorum prior agit de Tenore octo orationis partium, posterior vero *περί ἐγκλιτικῶν μορίων*. Extat autem hic libellus manu ipsius Petri Mosellani scriptus in bibliotheca Episcopali, quae Cizae in arce Mauritiū asseruatur; verum, quod sane dolendum videtur, mancus. Altera enim eius pars perijt tota, et prior tantum progreditur vsque ad Caput, quod de tenore Participiorum exponit.

PETRVS MOSELLANVS

PROTEGENSIS

IULIO PHLVGO SVO

S. P. D.

Egisti mecum aliquoties, Iuli charissime, vt accentuum rationem, quae nobis simplicissima est, apud graecos autem paene infinita, breui volumine perstringam. Qua in re studium tuum in graecis litteris ardentissimum, an iudicium plane acre et falli, nescium, non solum laudem, sed et vehementer admirer, incertum. Quamquam enim et

A

multi veteres in hac Grammatices parte tradenda sudarunt, et Theodorus, vir ille quidem omnium doctissimus, in suae artis libro tertio hanc doctrinam attigit; tamen cum veterum Commentarii temporum iniuria interciderint, et *Gaza* noster ¹⁾ alioquin obscurior ac deprauatior, quam ut a rudibus ingeniis percipi queat, parcius et velut obiter hanc rem perstringerit, visum tibi est operae pretium, eadem de re plenius instructiusque aliquid a nobis in medium proferri. Sed utinam ita comparatum esset, ut quam tu illud in graecorum arte recte desideras, tam nos huic tuo desiderio certe iussissimo pro dignitate satisfacere possemus! Equidem dum tibi modo gratificemur, laboris taedium omne deuorabimus. Illud plane edito libello candidis lectoribus constabit, *ἐλληνικῶν προσωδίων* doctrinam tum compositiorem, tum etiam copiosioreni nostra opera factam. Vtunque cadat, tentauimus haec in nostra Germania non primi solum, sed et pueri: eo magis, si quid fefellit, nobis veniam dat graecorum prouerbum. Iam si quis est, qui haec ab alio commodius potuisse tradi contendat, ei non admodum repugnabo. Quia spes est, fore, ut, ubi doctus quispiam ab homine Mosellano bouem²⁾ simulari viderit, ipse arare incipiat, et quod nos conati sumus, non sine laude perficiat. Tibi vero hoc, quidquid est laboris nostri, dicari merito statuimus, optime Iuli, cum quod huius instituti potius primus fueris auctor, tum, autem maxime, quod sic de me meritis est Iulius, ut non haec solum, sed nostra citra exceptionem omnia ei debeantur. Ut enim innumera beneficia, quibus nos parum alioqui promerentes indies onerare non cessas, in praesentiarum omittam, an

1) Dicit: *Gazam nostram*, nam eum postea in scholis publicis Lipsiae interpretatus est, et Iulius Pfing sine dubio ipsi *Gazam* interpretanti operam dedit; cf. Vita Petri Mosellani a Schulzio edita p. 27.

non et tua ipsius, et patris tui Caesaris ²⁾, viri clarissimi, opera hic homuncio Illustrissimo Saxonum Duci Georgio vsque adeo factus est gratus, vt studia nostra tam liberalitate foueat, quam nos ipsos ab inuidorum ³⁾ hominum incurfu tueatur autoritate. Quamuis autem nostri temporis scriptoribus hic mos est, vt eorum laudibus, quibus laudationes suas inscribunt, bonam praefationis partem occupent, nos, tamen pro nostra simplicitate, quae, vt tu optime nosti, simulare nescit, tu pro tua modestia, quae laudibus etiam modestissimis aurem negat, a fucis istis abstinemus, hoc saltem dixisse contenti, breui fore, vt et sis et habearis inter nobiles doctissimus, inter doctos nobilissimus; es certe iam nunc inter vtrosque studiosissimus. Accipe ergo fronte serena hos duos libellos, in quo altero *περί τόνων*, altero de reliquis, quae apud graecos accensus nomine comprehenduntur, pro nostra virili tractabimus. Quo vero genio, qualique successu, tuum aliorumque candidorum esto iudicium. Vale. Decimo Kalend. Septembris. Anno restitutae salutis M.D.XVII.

2) qui erat a consiliis Georgii, Ducis Saxonum, cui Mosellanus a Pflugis patre et filio forsitan commendatus, vti ex his, quae hic laudat, apparere videtur, Fribergae tunc Lipsiam reuocatus est.

3) Ego iam tum Fribergae fuisse videntur, qui gloriae et doctrinae Petri Mosellani inuiderent, quorum longe plures deinde extiterunt, cum Lipsiae muneri litterarum graecarum et latinarum publice docendarum admoneretur. E Professoribus Lips. prae caeteris Hieronymus Emserus, Theol. Professor, cf. Schulze l. l. p. 33. deinde quoque monachi eum infestant, vt ipse questus est in epist. ad Erasmus. cf. Epp. Erasmi edit. Lugd. Bat. Fol. 1703. pag. 403. Multi quoque cum essent Lipsiae magistri, qui Petrum Mosellanum infestarentur, quod nullo Academiae Lips. honore ornatus litteras doceret graecas latinasque, iussu Georgii, Ducis Saxon. anno 1519. magistris philosophiae et bonarum artium est adscriptus. cf. Moller. in Theatro Friberg. Chron. p. 428.

De Casparo Bornero, scholae Thomanae, quae Lipsiae est, olim Rectore, et Academiae Lips. dictatore, inprimis vero de eius scientia Astronomiae, Historiae, Chronologiae et Geographiae antiquae, quae ipsa e priori harum epistolarum elucet, cff. Camerarius in Vita Melanchthonis p. 72. edit. Lips. 1566. Boehm. de Litterat. Lips. p. 116. 117, vt et: Elogium Casp. Börneri Ernestianum. Epistolae nostrae videntur summa festinatione scriptae.

1.

IMAGINIBVS ET COGNITIONE LITTERARVM

CLARISSIMO VIRO

D. IVLIO A PFLVGK,

A CONSILIIS ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS NOSTRI,

PATRONO SVO

ANTE OMNES OBSERVANDO.

Salutem. Accepi litteras tuas, Iuli Clarissime atque Optime, decima quinta Iunii mensis die, Kalendis eiusdem mensis scriptas. Aberat eo tempore herus meus Misniae, vt aliis, tibi. Vixdum ad sua reuerso tractata est res tua iu Reineciana suppellectile, et si tum fesso fuisset, qui Dresdam *) perferret, statim intellexisses illorum de ista re sententiam. Nunc in ipsis vix Nundinis Numburgensibus repertus est quispiam ad id epistolae idoneus, partim quia perfidi tui sunt, partim quia ego occupatus eram nonnihil. Et ea sane causa h. e. tabellariorum raritas tibi quoque fuit, vt Nomismata simul, et quidquid est plumbeorum

*) Iulius Pflug post reditum ex Italia, vbi Bononiae adhuc 1520 operam litteris dabat, (cf. Ep. Eberhardi v. d. Than, quae mox sequitur,) a consiliis Georgii, Ducis Saxoniae Dresdae iam 1522 fuisse videtur. cf. Coelestini historia Comitiorum Augustae Vindel. celebratorum an. 1510xxx. T. IV. p. 125.

operum neglexeris, postquam ante Dominicam Iubilare aut paulo post, (quod spatium tibi praefinieram,) nihil respondisses. Nesciebant testamentarii tibi tanto tempore nihil referenti quid tandem facerent, maxime cum alter ille 65 florenos non illibenter obtulisset, quem emtorem tam feliciter oblatum sibi minime reliiciendum arbitrati sunt. Erant autem partes 1200: aureos 30 statim, reliquos huiusmodi nostratibus persoluit. Praedicabant te praepositum esse, si animi tui sententiam scissent in tempore. Ignosces ergo, Iuli Clarissime, ignorantibus. Reliqua te omnia manent, donec responderis. Pretia autem videntur sibi constituisse certa eaque tolerabilia. Si quid vero aliud restat picturatum aut instrumentorum, significato nobis quam primum, quid velis. Sed ne nullam tibi rationem subtexero, sic habeto de rebus hisce chartae huic, quam cernis, inscriptis. Variarum concionum duos reperi libros: utrumque tibi destinaui. Adieci et Confit. Rerum Vng. libellum aliis quibusdam nunquam coniunctum. Roma elegans est, Romaeque aeneis typis expressa. Constantinopolis obscurior; sed pro Germaniae tabula, quam tu significasti, obscurissima, et partim, quod certum habeo, mendis aliquot infami, ego nullam solam Germaniae *ὑποτύπωσιν*, sed amplam illam, et quam a coniunctis hinc inde regnis Europam vocant, chartam non ignobilem subieci. Et haec eadem picta vel sola aureo multis modis empta est. Et mappa illa per tempus et per silentium tuum ab alio, nempe D. Doctore nostro tibi praerepta est: cuius vices charta maxima, siue mappa illa recentissima Argentinensis suggerit. Et ego tibi certe fateor ingenue hanc illi longe me intervallo praetulisse semper, propterea quia prior nihil extra Ptolemaeum habet, immo quod habet, tenuiter habet. Haec vero neglectis Ptolemaicis sitibus nostrae aetatis experientia nixa veteres non paucos errores indicat, ve-

teresque nouis nominibus, quod oportebat omnino, appellai. Globus sua pecunia, quantum ego iudico, melior est. Caesares eosdem, quos antehac, adseruamus praeter tabellam, in qua simul Iulius, Augustus et Pompeius, quam uti Reinecus noster semper fecit maximi, ita nunquam mihi arrisit. Si quid picturarum est praeter has, velim significes quam primum. Ego, quod ad rem meam attinet, factus sum non Ludimagister, sed vicarius Poliandri, ut qui ludo nondum renuntiauit, ne si forte post hunc annum Lipsiae desiderio reuerti animus esset, non haberet, quo se reciperet. Christus igitur aspiret coeptis! Kalendis Septembribus migrabo Lipsiam cognoscendi gratia: sub Nundinas arripiam gubernacula ¹⁾. Gratias vobis habeo omnibus, praesertim tibi amico et patrono omnium mihi maxime venerando. Vale: ex Lipsia, quo biduum huc secessi. M.D.XXII. V Non. Iul.

Raptim.

T. D d.

CASP. BORNERVS.

Placeret nihil palam de ludo
praedicare te adhuc.

1) Nemo adhuc fuit, qui certo sciret, quo anno Bornerus adierit munus Rectoris, siue, quemadmodum tunc dicere solebant, Ludimagistri scholae, quae Lipsiae est, Thomanae. Ne Ernestius quidem, quo anno factum sit, ut Poliandro Regiomontum abituro successor datus esset Bornerus, non satis liquere in Elogio laud. p. 12. infitiat. Eum itaque anno 1522 post Festum diem Michaelis gubernacula scholae Thomanae suscepisse, ipsa Borneri verba ita docent, ut dubitatio relinquatur nulla.

— 7. —

2.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI,
VIRO AMPLISSIMO DOCTISSIMOQUE
D. IULIO PFLVGK,
NUMBURG. ECCLESIAE ANTISTITI ELECTO,
DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

Mentii.

Ream, agens Mulhusium, Turingiae ciuitas, litigat cum Reuerendissimo D. Moguntino et cum alijs coenobijs in Eichsfeldio Spirae in iudicio. Imposito autem huic petito, potius oneri probationis rea commissarium explorandis testibus impetrarat D. Stramburgium ²⁾, sed is euoluens se ob occupationes Ducales in me deriuauit hanc molem, a qua et eiusmodi genere a pueris semper abhorruì: nihil ille veritus, cum tamen me aedificationi Paulinae ³⁾ et toti administrationi talium rerum immersum sine ingenti publicarum scholae rerum detrimento abesse non posse sciret, tamen necessitate qua nescio impulsus hoc feci. Venit itaque tabellio hic, Amplissime Praeful, ad Reuerend. D. Moguntinum ⁴⁾ euocatorias s. citationis literas asserens vna cum articulis. Is cum sit illiteratus et talium inadusuetus, praemonstratore indiget, ne quid inciuile, ne quid praeter ius e fute factum esse videri possit. Inuoco itaque Amplitudinem Tuam, vt ex aula Tua aliquem ei comitem adiungat illa, vt modum, quo pertingere praesentem Archi-

2) Stramburgum, Syndicum tunc Vniuersitatis litterarum Lipsiensis.

3) *off. Boehm. de Litterat. Lips. p. 62. Ernesti l. l. p. 15 sqq. et Felleri memoria Borneri Catalogo Codd. Mscr. bibliothecae Paulinae praeposita, p. 37 sqq.*

4) Iulius Pflug, Canonicus quoque Moguntinus, tum nondum in Episcopatum suum Numburgo-Cizensem ab Amsdorfio occupatum restitutus plerumque habitabat Moguntiae, siue, vt tunc quoque dicere solebant, Mentii.

episcopum possit, cognoscat beneficio Tuae Celsitudinis. Cui hoc inuitus imponere debui onus, nisi quoque spectanda fuit negotii, immo potius citantis maiestas. Peto itaque supplex imputationem meam Cl. Tua boni consulat, et me hac parte, quod Celsit. Tuam mihi clementissimam iam indies pernoui, apud sese excuset. Scripsissem omnium rerum huius loci statum, sed quia tenuiter nolui, nec copiose per tempus et delectam animi sortem potui, non feret aegre Clar. Tua; quod id in tempusculum haud ita longum extraham: cui me totum do et dedico. Suauiter ac fortiter in Christo vale, Iuli optime. Lipsiae in feriis Margaretae Virginis 1545.

CELS. T. d.

C. BORNERVS D.

Ianus Cornarius, Zwiccauiensis, vir graece doctissimus, ad Iulium Pflug, Episcopum Numburgensem, has epistolas scripsit tum, cum in vrbe patria artem medicam exercebat. Audiuit quidem ipse, sicut Iulius Pflug, Petrum Mosellanium, litteras graecas et latinas Lipsiae tradentem, sed non, vti videtur, vno eodemque tempore. Etenim si ambo Petro Mosellano docenti vna assedissent, haud dubie Cornarius iam tum in Vniuersitate litterarum Lipsica in notitiam, immo amicitiam Pflugii venisset, nec se, vt ex prima patet epistola, huic incognitum dixisset. Ianus autem Cornarius anno 1517 Rectore Paulo Dhum, Parthenopolitano, ciuibz Academicis est adscriptus nomine Iohannis Haynpöll ex Zwiccauia. Cff. Melch. Adam. in Vit. German. Medicorum p. 85, et Zeuner Vit. Professor. Ienens. Class. III. Cacterum ex his Cornarii litteris licet

perspicere, quam angustia fuerit eius res domestica, et quanta liberalitate atque humanitate Iulius Pflug inopiam eius subleuarit,

I.

REVERENDISSIMO AC ILLUSTRISSIMO PRINCIPI

ET DOMINO

DNO IULIO,

ECCLESIAE NVMBURG. EPISCOPO LONGE DOCTISSIMO

AC OPTIMO,

DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

SD. Sicut nihil veritus sum, Iuli Pontifex, reuerende et illustris princeps ac domine, quo minus superioribus annis a me composita, collecta et correcta Dini Basilii Magni ¹⁾ scripta graeca, eademque per me latina facta, reuerendae Pietatis tuae nomini a me inscripta ac dedicata, typis excudenda committerem; ita nunc nihil dubitavi graecorum operum exemplare recens a praelis allatum ad R. P. T. mittere, id ipsumque eidem antea consecratum nunc dono dare, missurus et latinum quamprimum huc ad nos afferetur. Adieci autem etiam nunc recens editos libellos duos ²⁾ meos inauspicati quidem, sed utilis admodum ar-

1) Exempla Basilii latini et graeci, cum praefatione graeca, ad Iulium Pflug iam 1549 scripta, edit. Basil. 1551 fol. reperiuntur in bibliotheca Pflugiana, quae Cizae asseruatur. Plerique, qui de scriptoribus graecis eorumque editionibus exposuerunt, hanc Basilii graeci ignorant editionem. Basiliius vero a Cornario latine versus prodit Basil. 1552 fol. sed praefatio, quam scripsit Iulio Pflug, 1549 iam fuerat absoluta.

2) Scilicet de Peste duo libri, Basil. 1551. 8. quos ad D. Huldreichum Mordisium, Illustriss. Saxoniae Ducis ac Principis Electoris Mauricii Cancellarium scriptos eum dono misisse Iulio Pflug, e fronte exempli, quod bibliotheca Cizensis possidet, ipsius Cornarii verbis ornata apparet.

gumenti, vt essent ἐν προσθήκῃς μέγας. Fateor munus esse exiguum, et ab homine R. P. T. ignoto profectum. Verum ea semper fuit literarum et liberaliorum studiorum dignitas, vt maximi principes, reges ac Imperatores dignissimi videri voluerint, quibus illarum opera etiam ab obscurissimis exhiberentur, offerrentur et dedicarentur. Quo magis mihi visum fuit sanctissimi viri scripta sub R. P. T. fulgore invulgare, non tam, vt illi gratificarer, quamquam et hoc maxime studio habuerim ac habeam, quam vt R. P. T. splendore illustrata omnes verae pietatis studiosos ad se inuitarent. Totum autem meum hoc studium arbitror R. P. T. magis per se agnituram esse, quam vt expectet a me vel praetextum, vel causificationem aut declarationem aliquam ampliorem. Hoc igitur solum est, quod peto. Reuerenda Pietas Tua velis studii ac voluntatis meae maiorem rationem habere, quam muneris aut facti mei, cui nunc ampliando tenuitas mea non sufficit. Nam si haec non ingrata esse intellexero, sicut non fore penitus mihi persuasi, apud te et pietate et doctrina et eloquentia praestantissimum praefulem, magnam mihi fenestram aperies, etiam alia quaedam, quae sub manibus habeo propemodum absoluta, adornandi, vt in nominis Tui splendore honeste apparere possint. Quo nomine etiam nunc R. P. T. commendatissimus esse cupio. Valeat R. P. T. feliciter. Zuiccaui V Maii die, anno Christi M.D.LI.

R. P. T.

addictissimus

IANVS CORNABINS,
Med.D. et Physicus Zuiccauiensium.

REVERENDISS. AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

AC DOMINO,

DOMINO IVLIO,

ECCLESIAE NVMBURGENS. EPISCOPO PIENTISS.

DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

S. D. Ex proxime habito colloquio, ad quod Reuerenda Pietas Tua me benignissimis literis inuitatum adnuit, cognoui inter caetera, quorum iucundissima est mihi recordatio, insignem quandam benevolentissimi erga me animi tui, Reuerende ac Illustrissime Princeps, significationem, eamque subinde repetitam, illo etiam tandem addito, non esse iam ad manum, quod R. P. T. mihi offerre destinasset. Itaque etiamsi hactenus nihil mihi oblatum sit, tamen quicquid id est, eo loco depositum esse scio, quo aequae tutum ac apud me ipsum est, nisi quod aliquo modo timendum esse mihi video, ne eo suppresso aut intercepto, si forte alicui commissum esset, et Reuerendae Pietatis Tuae beneficium mihi, et illi merita ex me gratiae pereant; quamquam neque hic etiam curiosior sum, sed hanc moram sanctissimis studiis et occupationibus tuis adscribam. Maxime autem vellem, Illustris Princeps, non solum me ipsum, sed etiam liberos meos R. P. T. commendatissimos esse. Quum enim filios quatuor habeam, quos bonis literis et philosophiae ac verae pietatis studiis instituendos curo, quorum primus Achates ³⁾ iam in secundum annum

3) Achates (cf. Ioccheri Lex. Brud.) fuit medicus Creucenaci, vnde epistolam ad senatum Francofordensem scripsit, eique patris versionem latinam dialogorum Platonis cum Eclogis in eos dedicauit et edidit Basil. 1561; quam epistolam Fischerus praemittendam curauit Iani Cornarii Eclogis in dialogos Platonis Lips. 1771. 8.

Lipsiae patris sumtu satis difficulter degit: alter Diomedes ⁴⁾ breui eo mittendus est: reliqui duo adhuc hic in ludo literario versantur, optauerim hos cum R. P. T. animum erga se, experiri, quo vere paterno veri Episcopi, qualem vere te agnoscimus, erga dioeceseos ⁵⁾ suae adolescentes literarum studiosos affecti esse debent, nimirum ut Ecclesiasticis beneficiis ad studia sua excolenda iuuentur. Itaque ut erga ipsos benigne se in illis conferendis R. P. T. exhibeat, rogo et obsecro, et pro ipsis polliceor, illos et beneficia agnituros et gratos futuros, his praestitis obsequiis, quae merito a suis Episcopus exigit et expectat. Cuius rei etiam eo ampliorem fidem R. P. T. facere non dubitauerim, quod et me ipsum et omnia mea in clientelam tuam submittere paratus sum, si quis mei et meorum usus apud R. P. T. esse posset. Profecto ut eo mihi animus inclinet, praesens etiam occasio facit, quum et in ista ciuitate tua medicus desideretur, et Cornarius suis sordeat, ut plerunque domestica solent. Proinde R. P. T. persuasissimum esse cupio, me totum illi ita addictum esse, ut nihil, quod illa imperet, subire verear, et quicquid in rebus meis, exiguis illis, et in viribus, quarum tenuitas ex editis scriptis non adeo obscura est, situm est, in illius usum, honorem ac gloriam expromere promptus sum. Quod si R. P. T. vicissim pro illa sua erga me benignitate iam mihi aliquid de frumento robo appellato, et in roken a nostris corrupto, itemque de tritico mittere dignabitur, ut sit, quo familiam eo facilius in hac ingrauescente annonae caritate alere per hyemem possim, nihil nunc mihi magis commodum ac gratius con-

4) Diomedes non tantum Ienae, Vitebergae et Viennae, ut Ioecherus in Lex. Erud. ad h. v. tradit, sed in Academia etiam Lipsica litterarum causa versatus est.

5) Vrbs Cygnea tunc in rebus sacris Episcopatu Numburgo-Cizeni suberat.

tingere potest. Quare vt hoc mihi contingat, commissione data quo sua vectura id ad me perferatur, R. P. T. obnoxissime oro, eamque feliciter valere opto. Zuiccauii in vigilia Diui Laurentii. Anno M.D.LI.

R. P. T.

obsequentiss. per omnia

IANVS CORNARIVS,

Med. D. et Physicus Zuiccauien.

3.

REVERENDISS. AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI

AC DOMINO,

DOMINO IVLIO,

ECCLESIAE NVMBVRGENS. EPISCOPO VIGILANTISS.

DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

Cizii.

S. D. Frumentum a R. P. T. missum accepi. Gratias nunc maximas ago. Nam vt eas referam, nullam puto esse expectationem, e tam curta nostra supellectile. Declarabo tamen per omnem occasionem meam erga R. P. T. observantiam et officium ac fidem in his, quae ego praestare possum, tum ultro, tum ad imperium, ad quod paratissimus semper ero. Vale Illustris Princeps ac Domine. Zuiccauii VIII Calend. Septembr. M.D.LI.

R. P. T.

deditissimus

IANVS CORNARIVS, Med.

Eberhardus v. d. Than, siue, vt alii scribunt, v. d. Thanne, vel Tann, inde ab anno 1511 usque ad an. 1521 Vitebergae, Erfurti, Bononiae, Patavii et Friburgi operam

dedit litteris, fletit semper a partibus Lutheri, et denique fuit a consiliis Iohannis et Iohannis Friderici, Electorum Saxoniae. cf. *Spangenberg's Adelspiegel* Tom. II. p. 62. Ioecheri Lex. Erud. ad h. v. et Io. Cottfr. Moerlini, Directoris olim Gymnasii Altenburgensis, Programma de Eberhardo a Thann, 1755. insertum quoque libro: *Denkmahl der Altenburg. Jubelfreude, 1755.*

IVLIO PFLVGK,

GERMANO DOCTRINA ET NOBILITATE INSIGNI

BONONIAE LITERAS NAVANTI,

AMICO IVCVNDO.

S. III Kalendas Martii scripsi ad te studii nostri constitutionem, prout a me tuis petisti; huc te arbitror accepisse, quamobrem ordine ea repetere iam desino: modo tantum haec tibi spondeo, te convenientius studium, salubrius coelum et paratiorem Italiae locum non habiturum; praecipuos docti et excellentes ita, ut vno Rhomulo 1) demto doctiores desiderare aut aliunde petere non sit opus. Eruitionem atque singularem Rhomuli facundiam requiris profecto, et dignum, quod te inibi detineat. At nos multo magis constantiam et semel promissum pactum in hoc homine et tam diuino ingenio requireremus. Mirum ut hoc commune Italiae malum tam late serpuit, et sic radicem funditus inuenit, ut nec ex cultissimo agro possit aliquantisper extirpari. Sed posito examine video te hunc hominem non sic velle amplecti, ut corporis pericula temere

1) h. e. Romulo Amaeo, qui iam anno 1520 Bononiae litteras graecas et latinas est professus, ut ex hac epistola patet. Ioecherus vero in Lex. Erud. ad h. v. eum 1521 adhuc Parauii haesisse, et quatuor annis post Bononiam abiisse, opinatur.

subeas, et innocens in media tyrannide vix tutus verferis. Haec scribo ad te, non ut sciam meis monitis te egere, sed quia expertus viriusque loci commoditatem facilius eam, qua alteri alter praefiat, perspiciam. Noui ego te tranquillitatis observatorem esse: mores vero istos ita, ut coelum istud infestum studiosis, plerosque abhorrere. Iohanni Fuchs praesentes literas offer, et insta, ut iam alteris meis respondeat: nuntius is redibit. Philippus Obermagrus iam conducta, domo nobiscum vivit. Te maiori spe expectamus, deinde laetitia excipiemus. Noui nihil. Spigello et caeteris amicis salutem ex me dicito. Vale, ex Padua IIII Kalendas Aprilis; anno M.D.XX.

EBERHARDVS V. d. THAN.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI

AMPLISSIMOQUE PRINCIPI

I V L I O,

NEVMBURGENSIS ECCLESIAE EPISCOPO,

DOMINO NOSTRO, AC PATRONO PERPETVO
COLENDO.

Cum ea virtutum tuarum, Antistes dignissime, apud omnes, quibuscum semel conuersatus sis, praedicatio remanserit, ut cuiuscunque status hominibus iucundissimum sit, familiaritatis, quae tecum intercessit, recordari. Haec eadem quoque apud nobilissimam Germanicam nostram Nationem post longa tempora, cui memoria relicta est, quod propter familiae claritatem, vitae honestatem, morum amabilitatem, omnis denique generis doctrinae excellentiam, quibus multivariis variae Nationem clariorem reddidisti omni officiorum genere se tibi deuinctam esse libere agnoscit. Quod autem hactenus suam beneuolentiam, nullis

litteris gratulatoriis propter egregiam illam Episcopalem dignitatem in Dioecesi Neumburgensi vltro tibi maximo bonorum omnium applausu oblatam, non declarata est, id equidem praeter expectationem ob turbulentissima communis patriae tempora, nec beneficiorum tuorum, neque officii nostri obliuione commissum est. Nunc cum doctus ac nobilis vir, Nicolaus ab Ebeleben, collega noster, suam nobis in deferendis reddendisque literis operam offerret, alacri ac grato animo occasionem diu multumque exoptatam suscepimus, omnemque nostri muneris ob temporum iniuriam nobis inuitis intermissione commissam, iamiam pro nostro erga te singulari affectu debitoque officio purgandam esse necessariam duximus. Quapropter non quod laborum ac virtutum tuarum dignum praemium consequutus sis, omnes nos ex animo tibi gratulamur. Sed quia hoc quasi ad maiora aditum praebere videtur, precamur Deum Optimum Maximum, quae te pastore omnes satis iam vagabundae et in deuiliis deerratae recta via ambulare incipiant. Nos quoque te, qui semper Collegium nostrum plurimis beneficiis amplexum habuisti, iam magno honoris gradu ornatum, enixe etiam atque etiam rogatum volumus, ne antiquum ac beneuolum erga nos animum exuas, sed pro tua munificentia ac liberalitate rebus quibuscunque potes, magis magisque nos commendatos habere digneris. Datae Bononiae Nono Kalend. April. Anno XLVIII.

REVERENDISSIMAE DIGNITATIS

deditissimi clientes

ANTONIUS WELSER, et

WOLFGANGUS SCHEYB,

Nobilissimae Germanicae Nationis Bononiae
Procuratores ac Comites Palatini *).

*) Epistola, qua Iulius Pfug his Germanicae nationis procuratoribus respondit, addito beneuolentiae memoriaeque causa dono viginti aureorum Rhenenium, extat in Cypriaei Tabulario Ecclesiae Romanae seculi decimi sexti p. 541.

Vitam Adami Siberi, qui primus fuit Rector scholae illustris, quae Grimmae ad Muldam floret, conscripsit Schumacherus, et edidit Grimmae 1719. Epistolam nostram scripsit tum, cum adhuc in schola Fribergensi litteras docebat.

VIRO DOCTRINA PRAESTANTI
VVOLFGANGO MEVRERO,

PHILOSOPHIAE ET GRAECARVM LITTERARVM PROFESSORI,
AMICO SVO

Lipsiae.

S. Prosperam et incolumem tibi ex Italia ad nos reditum, Vuolfgange doctissime amicissimeque, ex animo gratulor, utque et tibi is voluptati et toti reipublicae utilitati sit, etiam atque etiam opto. Paucis ante diebus quam Beichlingo abiret proxime Fabricius noster, inter caetera, quae ad nos tunc temporis scribebat, ut Iulii Pflugii in obitum Mosellani, quam apud communem hic amicum nostrum Valentinum Graephium ¹⁾ sciebat esse, orationem, et describendam ²⁾, et si aliter non possem, ad te missam Vuertero porro perferendam curarim, rogabat. Qua in re, ne homini amico officio deessem meo, libenter morem gerens, ut describe-

1) vel, Grauium, senatorem urbis Fribergensis, et Electori Saxoniae a decimis metallorum, cui Georg. Fabricius Virgilium suum a. 1551 inscripsit.

2) Hinc patere videtur, orationem Iulii Pflugii fanebrem in mortem Petri Mosellani tum nondum typis excusam fuisse. Haud dubie, quum eam omnes, qui rebus Petri Mosellani et Iulii Pflugii h. e. litteris humanitatis fauerent, legere cuperent, sine loco et anno 4to postea demum edita est, quam Cizae 1798. 8. repetendam curauimus.

retur; curam, eamque tibi mitto. Nunc ergo tuum erit, nobis non grante tuum officium praestare, utque Vuerterus accipiat orationem dare operam. Gratum hoc nobis vehementer erit. Bene vale, vir doctissime, meque, si id mutuo facturum sis, dilige. Ex Fribergo VI Cal. IXbris anno M.D.XLIII.

ADAMVS SIBERVS

Tuus.

Quinque epistolae, quae sequuntur, a Io. Riinio, patre, scriptae sunt ad Vuolfg. Meurerum; qui, ut ex ep. 1. apparet, primum praefuit scholae Nicolaitanae, quae Lipsiae floret; deinde vero in Vniuersitate litterarum ibidem docuit Philosophiam et artem Medicam. cf. Boehm. de Litterat. Lips. p. 65. et Melch. Adam. in Vitis Germanorum medicorum p. 248 sqq. Vitam Io. Riinii, Atthendorienfis, de scholis, quae Cygnaeae, Annabergae, Mariabergae, Schneebergae et Fribergae florent, et de re litteraria omnino meritiissimi, scripsere Georg. Fabricius, quae reperitur in Riinii Opp. Theolog. Basil. 1562, in Adami Vitis Theologorum Germanorum et in Wilischii Incunabulis scholae Annabergensis, et nuper Caietanus Augustus Iahn, iam iuridicus praefecturae Leucopetrensis, quae prodiit Byruthi 1792. 8. Secutus quidem est Vir Iurisconsultissimus et rerum Saxoniarum peritissimus, ducem Georg. Fabricium, interdum tamen, quum intelligeret, non omnia, quae ille tradidisset, sibi constare, ab eo discessit, eumque emendauit. Gottleberus autem, praeceptor de me rebusque meis immortalis-

ter meritis, tum, cum scholae Annaemontanae administratione se abdicabat, et scholae Electoralis Misnenensis prouinciam suscepurus erat, in programmate: *De Ioanne Riuiro, Restore quondam Annabergensi, bene de re scholastica in Misnia merito.* Annabergae 1771. 4. eleganter disseruit. Prima Riuii epistola scripta est Fribergae, vbi adhuc regebat scholam eius vrbs; reliquae vero Misena missae sunt ad Meurerum, in qua vrbe tum senatui Ecclesiastico a Mauritio duce Saxoniae constituto praeside Henrico a Büna cum Wenceslao Neumanno Iurisconsulto, et Laurentio Schroetero, Superintendenti, assidebat, simulque ei inspectio scholae Afranae erat commissa. cf. Georg. Fabric. Res Misnic. p. 195.

Ex epistola prima, qua Riuius discipulum quendam Meurerum commendat, eum adhuc an. 1540 mense Septembri praefuisse scholae Fribergensi, neque comitem et rectorem studiorum Augusti principis iam tum fuisse in Vniuersitate litterarum Lipsica satis apparet. Cf. *Sächsische Merkwürdigkeiten* p. 785. Boehm. l. l. p. 87. et Iahn l. l. p. 32. Ergo vel ad finem huius anni, vel proxime sequenti demum anno Riuius Augustum principem litterarum causa Lipsiam deduxit, quam vero urbem, vt Casp. Bornerus narrat in: *Descriptione rerum Paulin.* quae nondum typis excusa in bibliotheca Pauliana Lipsiae asseruatur, Augustus Dux statim post mortem Henrici Illustriss. patris die V. mensis Augusti 1541 reliquit.

VIRO DOCTISSIMO ATQVE HUMANISSIMO
M. WOLFGANGO MEVRER,

SCHOLAE SENATORIAE APVD LIPSIAM MODE-
RATORI.

S. Adolescentem, qui has tibi litteras reddit, Vir humanissime, commendatum habeas velim, si qua in re forte consilio et auxilio tuo habeat opus. Nam et me praecettore est biennium ferme usus, et se ita hic gessit, ut de eo queri nemo possit. Mihi quidem et ingenium eius, et mores vehementer placent. Si quid est, in quo tibi ego vicissim inferuire, aut gratificari queam, de eo certior abs te factus, non decipiam expectationem tuam. Haec breuiter, ut valde occupatus, adolescentis gratia scribere a te volui. Bene vale, mi Wolfgange, meque tuum et esse et semper fore, persuasum habe. M. Wolfgango Sibuto meis verbis salutem dices. Fribergi VI KL. Octobris. Anno MDXL.

Io. Rivius
Tuus.

Adiit Io. Rinius filius, Annabergae natus, qui iam, ut e tabulis Academiae publicis patet, anno 1541 Rectore Borno in eas illatus fuerat, anno 1545 Academiam Lipsicam, et anno 1549, ut ex ep. quinta patris apparet, adhuc ibi litteris operam dedit. Itaque, ut Ludouici in Historia Gymnasiorum scholarumque celebriorum Part. III. p. 197. temere tradit, praeeunte Zadero in Chronico Cizensi, cuius autographum in bibliotheca Cizensi exstat, iam inde ab anno 1540, vel, auctore Ioechero in Lex. Erud. sub h. v. inde ab anno 1546 scholam Cizensem regere non potuit. Equidem non negauerim, fieri potuisse, ut, quum quidam adeo Ri-

vium patrem Cizae scholae praefuisse contendant, auctore Julio Pflug. tunc collegii Canoniorum Cizensis praeposito, et Riuii, sicut omnium tunc temporis doctorum hominum, patrono, is ad scholam condendam Cizam vocaretur. Interim tamen in tantis turbis, quibus Ciza religionis causa tunc premebatur, iam scholam in hac vrbe esse constitutam vix credibile videtur. Iulius Pflug itaque, quam turbis paulatim sedatis ad Episcopatum Numburgo - Cizensem euectus tandem Cizae habitaret, sine dubio scholam Cizae condidit vel potius instaurauit Episcopalem, eique Riuium filium rectorem primum praeposuit. In praefat. in Tabb. de Offic. Cic. ipse Riuius: *se ad exercendam publicam doctrinam et erudiendam adolescentiam* a Iulio Pflug. Cizam esse arcessitum, p. 4. testatur. Id autem vel ineunte anno 1550, vel exeunte anno 1549 demum factum esse, epistola altera a Io. Riuiio filio Cizae ad V. Nonas Martias MDL ad Thammüllerum, doctorem Medicinae Lips. et decima ad Georg. Fabricium satis confirmant.

2.

VIRO DOCTISSIMO ATQVE HVMANISSIMO

D. WOLEGANGO MEVRERO

AMICO INPRIMIS CHARO.

S. Nuper quum hic esses, Mevrere optime, tecum de filio meo Ioanne, qui has tibi reddet, agebam, cuius te et studia gubernare, et scripta, quod commodo tuo fuerit, emendare vellem. Iterum ergo nunc abs te peto, hac in re voluntati meae vt obsequi ne graueris. Quidquid pro diligentia et labore tuo poposceris, libenter ac liberaliter

dabo. Ac praeterea si qua in re vicissim aliquando inter-
vire aut gratificari tibi potuero, senties re ipsa me, quam
verbis, paratiorem. Quid audire publice debeat, quod qui-
dem maximo sit ex usu eius, ipse statues. In omnibus eum
iussi consilium tuum sequi, et praeceptis atque monitis pa-
rere. Non dubito, quin habiturus discipulum sis non mi-
nus obsequentem ac dicto audientem, quam assiduum in
studiis atque diligentem. Bene vale, vir amicissime, ac
filium meum tibi iterum atque etiam commendatum habe.
Viros optimos Camerarium et Börnerum meis verbis salu-
tes velim. Misena VII Idus Iulii anno a salutifero partu
MDXLV.

IOAN. RIVIVS
Tuus.

3.

VIRO DOCTISSIMO ATQUE HUMANISSIMO
D. WOLFGANGO MEVRERO,
ACADEMIAE LIPSICAE RECTORI,
AMICO IN PRIMIS CHARO.

S. Quid filius petat, cum e literis tuis, tum coram ex ipso
intellexi. Ego vero, mi Meurere, totum hoc, quicquid
rei est, fidei tuae anforique erga me, antehac mihi perspe-
ctissimo, commendatum esse volo. Qua de re pluribus te-
cum filius aget. Mihi ad proximas nundinas pecuniam
ad coemendos libros, de quibus scribis: neque caeteris in
rebus patiar desiderari officium meum, praesertim quod
ad Magisterii titulum attinet, quem tantopere filius ambit.
De concertatione nimirum te etiam nunc meminisse, quum ea
res omnino exciderit ex animo meo, nec tam male de me
sentire arbitror, ut succensere tibi me aliquid credas. Ego
quidem certo, mi Meurere, eo erga te animo sum, quo in

fratrem germanum vix esse quemquam putem. Itaque de me tibi tuisque optima quaeque pollicebere. Efficiam, ut re ipsa ad inferuendum tibi, quam verbis paratiorem sentias. Bene vale, ac filium meum tibi, ut facis, commendatum habe. Misenaë VIII Kl. Non. Anno XLVII.

Aegidius Schwenmelius a me petiit, ut se tibi commendarem. Si quid exstiterit, in quo tua ope, autoritate, gratia ei sit opus, velim iuuenem optimum et mihi charissimum, qua re cunque possis, invés. Id erit mihi pergratum. Iterum vale.

IOAN. RIVIVS
ex animo tuus.

4.

VIRO DOCTISSIMO
D. WOLFGANGO MEVRERO,
AMICO SVO SINGVLARI.

S. Quid a me petierit filius, id ex eometipso coram intelliges. Et quia omnia sibi de tua erga se benevolentia pollicetur, tu quoque, nū Mevrero, vna cum D. Camerario dare operam velis, ut voti compos fiat. Nil mihi facere gratius hoc quidem tempore potes. Ego vicissim et priuatim de te tuisque, ubicunque potuero, et publice de Academia vestra, sicubi occasio dabitur, id quod futurum aliquando spero, bene mereri non cessabo. Bene vale in Christo, vir amicissime, ac filium meum, ita ut facis, tibi commendatum habe. Spero talem Dei gratia et benignitate mansurum, ut te huius discipuli aliquando nec pudere nec poenitere debeas. Misenaë V Idus Aprilis. Anno XLVIII.

IOAN. RIVIVS
tuus.

VIRO PRAESTANTISSIMO
D. WOLFGANGO MEVRERO,

ARTIVM ET MEDICINAE DOCTORI,
AMICO IN PRIMIS CHARO.

S. Quo in statu sint res filii mei, discipuli tui, optime te, mi Mevrere, nosse arbitror. Itaque te pro mea singulari erga te beneuolentia oro, vt quacunque in re consilio, gratia et autoritate tua filius vti volet, ei ne desis, et quod ipsemet, si praesens istic adessem, facerem, id tu quaeso facere ne graueri, vt et consulendo et monendo et adiuuando meas quodammodo partes suscipias, et patris officio fungare. Hinc ad caetera tua erga filium meum beneficia, quae sunt innumerabilia, quasi cumulum addas velim. Ego vicissim quibuscunque in rebus aut tibi aut tuis inseruire ac gratificari potero, efficiam profecto, vt memorem et gratum dicas. Bene vale in Christo, vir mihi charissime. Misena III Cal. Iulii, Anno XLIX.

IOAN. RIVRE
Tuus.

Epistolae Rinii filii longe cedunt elegantia iis, quas pater scripsit. Altera inprimis epistola scripta videtur animo sollicito et male affecto: vbique trepidat ac dubie haeret, quum auctor eius videretur nescire, quomodo moram solutionis aeris alieni excusaret. Caeterum hic quoque industriam duabus scholis, Cizensi et Halonsi, deinceps regundis, cf. *Dreyhaupts Beschreibung des Saalkreyses* T. II. p. 197. vt et doctrinam suam libris variis edendis, cf. epp. sqq. ad Fabricium, probauit. Ludouici in Hist. Gymnas.

et schol. celebr. P. II. p. 60, et Ioecherus in Lex. Erud. ad h. v. nominant modo: *Locos communes philosophicos, qui ad Logicam spectant, diagrammatum tabulis delineatos.* Glauchae 1570. fol. Edidit vero etiam Σχηματισμοὺς; *tabulas trium M. T. Ciceronis librorum de Officiis.* Basil. 1561. Fol. easque inscripsit Iulio Pflug, quod exemplum huic dedicatum exstat in bibliotheca Cizensi. Iahnus quidem l. l. p. 86. Rinium patrem, dubius tamen, facit huius libri auctorem; verum inscriptio eius auctorem Io. Rinium, Atheniensi filium, nominat, et in epistola 6. se confecisse tabulas trium de Officiis librorum ipse testatur.

I.

DOCTRINA ET VIRTUTE PRAESTANTI
D. WOLFGANGO MEVRERO,
PRAECEPTORI OBSERVANDO.

Lipsiae.

S. Pluribus ad te, mi praeceptor, scripsissem, si aut inopinata scribendi occasio, maturius mihi oblata, aut discessus nuntii non tam praepropere fuisset. Haec scripsi subito, cum ex literis ad Georgium Fabricium tuis cognovissem, scire te velle sententiam meam in retinendo paruo conclaui, quod posterius mihi incolendum sumsi. De quo sic habeto, me, quoniam, dum isthic adhuc essem, gravissime te in solitariam vitam incurrere audiebam, et quoniam nunquam per te mihi, ut solus essem, licuit, libenter illud aliis ad incolendum concedere. Clavem vero ab propinquo quodam amico Aegidio Schwemmelio posces. Quod ad alterum conclave, mi praeceptor, attinet, quod D. Ioannis

Sprembergii¹⁾ nomine in tua potestate est, etiam atque etiam pro singulari mea erga te obseruantia peto, illud vt nobis vacuum, donec (id quod breui futurum spero) reddero, conferues. Qua quidem in re et patri meo, cum quo ea de re communicauim, gratissimum, et mihi optatissimum feceris, vt ad reliqua innumerabilia tua erga me beneficia, hic quasi cumulus accedat. Itaque de toto hoc negotio aut ipse, si per occupationes litterarum scribas, aut per Schetum nostrum, ad quem iamdudum antea has, quas nunc mitto, scripsi, de sententia tua me certiore facias. Quas ille scribendi partes pro coniunctione nostra non inuitus suscipiet, et ad me quamprimum litteras mittet, ne fortassis oberrare isthic, si venero, cogar. Vale, obseruande praeceptor, et literas a me posthac vberiores, vel aduentum potius meum expecta. Misena anno salutiferi partus MDXLVII. IX Iulii. Subito.

Salutat te officiose pater.

IOANNES RIVIVS
Ioann. F.

a.

MAGNIFICO DOMINO
BLASIO THAMMÜLLERO,

ARTIUM ET MEDICINAE DOCTORI, ACADEMIAE
LIPSICAE RECTORI,

DOMINO, PATRONO ET AMICO.

Lipsiae.

S. Etsi non modo eura, sed quaedam etiam Magnificentiam tuam procuratio, multis officiis implicatam tenet at-

1) Albinus in Chron. Misnenf. p. 609. Sprembergium fuisse discipulum Io. Pfeilli, Profess. Lips. et Physicum Vratislauiensem narrat. Dicitur quoque fuisse comes Georg. Fabricii in itinere per Italiam. cf. Schreberi Vita Georg. Fabricii p. 52.

que conficifam, tamen non alienum a dignitate tua fore arbitratus fum, fi hafce ad amplitudinem tuam literas fcriberem, in quibus primum rationum meminiffem earum, quibus nationi Mifenenfiun aliquamdiu obftrictus fum; deinde gratias agerem humanitati veftrae atque clementiae, cum mihi domesticis curis in his initiis cogitationum ²⁾ occupato, benigne illa fpatium temporis conceffit, quo folvendo ego effe poffem: poftremo pluribus verbis a Magnificientia tua peterem, vt ad illam plenam officii et humanitatis voluntatem aliquid adliceretur morae atque accessio- nis eius temporis, vbi de fipendio fefeftris mei ³⁾ et aliorum fumtuum operae meae commodiffime pecuniam depone- nere poffem. Nunc enim Magnificientia tua fcit, quid fieri foleat, quidue in moribus fit harum ciuitatum, et quod ad tempus illud nobis pendatur, vel pendi certe foleat, quod recte et iufte debetur. Id autem fiet ad nundinas pafchales proximas, vel aliquanto ante has, quemadmodum prorfus mihi perfuadeo. Quod fi mihi Magnificientia tua opem tulerit hac in parte, atque ego hac accessione morae et temporis in perfoluendo rationibus meis ita prouifum a vobis effe intellexero, vt neque fraudi neque infamiae mihi quicquam de eo nafcatur; tum vero prorfus vobis promitto me in potefiate veftra fore, ita vt magnam vos de eo atque perpetuam voluptatem capturi fitis: id quod fieri melius quam dici aut fcribi volo. Inprimis illud Magnificientiae tuae, fignificandum et ab ea fummo opere petendum exiftimaui, vt quo plura virtutis et induftriae ornamenta illa habet, eo etiam placatior effet et aequior rationibus meis, quibus nunc plurimae fane difficultates obfiant, quas nec

2) Intelligit haud dubie initia rerum et occupationum fcholaflicarum.

3) Quia putat, fipendium fefeftris fui ad nundinas pafchales folutum iri, ideo ineunte anno 1550, vel exeunte anno 1549 munus fcholaflicum Gizae videtur adiiffe.

queo ad illam neque libet scribere. Bene. atque feliciter
vale. Cizae ad quintum Nonas Martias anno salutiferi par-
tus MDL.

DIGNITATIS ET AMPLITVDINIS TVAE

studioſſimus

IOANNES RIVIVS

Ioan. F.

3.

ORNATISSIMO, DOCTISSIMO ET OPTIMO VIRO

DOMINO

GEORGIO FABRICIO,

ILLVSTRIS LVDI MISENENSIS AD S. AFRAM
RECTORI,

AMICO SVO OMNI OBSERVANTIA COLENDO.

S. P. Cum tuis excitatus proximis literis, tum vero amore
etiam in parentem meo, alia quaedam illius opuscula con-
quirere studui, de quibus te certiores facienda putavi,
si ea forte vel adiumenti aliquid, vel ornamenti nouo operi
subministrare possent ⁴⁾. Ac primum quidem in libellum
de anima incidi, quem a patre Fribergi compositum, et
grandioribus quibusdam intra priuatos parietes propositum,
ego admodum quidem tum puer, sed non inertissimus ta-
men omnium, in illa aetate descripsi. Deinde ab illo sumta
sunt quaedam ex medicis de tuenda bona valetudine studio-
se a mi ipsius descripta manu. Praeterea apud me est sen-
tentiarum liber iustae magnitudinis, quem ex optimis et
praestantissimis auctoribus collectum Augusto duci Saxoniae
confecit, quo tempore magister illius fuit. Tum enarratio-

4) Sine dubio tum, cum Fabricius operum omnium Riuianorum editio-
nem parabat.

nes duae Theologicae, vna in epistolam Pauli ad Philemonem, altera in Psalmum trigelimum tertium, cuius initium: Benedicam domino. His addi fortasse possint familiares quaedam illius et ad complures scriptae epistolae, quarum apud me etiam quaedam latent. Sed meminisse videor quasi per nebulam audisse, Annabergi Heroides Ovidii ipsum luculenta explicatione prosequutum esse. Nam de annotationibus in Brutum Ciceronis te non dubitare credo, quas ego aliquando ab Henrico Sibero, Adami fratre ⁵⁾, cum apud patrem (vt scis) ille esset, mutuo sumsi, sed ablati a perfido quopiam libellus est, nec postea vnquam in manus meas rediit. Quod te scire ideo volui, vt tibi sollicitudinem de nouo opere splendide adornando meam probarem declararemque, me quicquid ad elaborationem illius conferre possem, id non libenter modo, sed etiam cum significatione quadam non mediocris hac in parte studii mei facturum; sed de his, quae me penes sunt, quid tibi videatur, et nunc descripta illa ad te mitti velis, me certiotem facies et valebis, collegasque tuos Iobum et Tomaeum officiose ex me salutabis. Indicem seu ordinem potius librorum parentis mei, ipsius manu consignatum, habes cum tuis literis. Iterum vale. Cizae Nonis VIII. Anno LVI.

IOANNES RIVIVS.

4.

S. Commentarios parentis mei te nondum ad Oporinum misisse facile patior, quaeque tibi, quod adhuc retinueris eos, non explorata voluntate typographi, cogitanti in mentem venire, ea mihi summopere probantur, atque hac in parte prudentia literarum tuarum valde delector. Hos igitur, me tibi illos donante, tu libenter accipies. Nam et si

5) cf. Schreb. in Vita Georg. Fabricii p. 315.

neque tu talibus scriptis eges, neque ego simillimo fortassis te remuneror munere, cum a te ante aliquot annos multo maiora acceperim, tamen te ideo delectatum in hoc dono confido, quod monumenta parentis mei te quadam ad me epistola libenter scribis legere. Historiam meam Numburganam ⁶⁾ ad te mitto, subiturus, ut par est, acerrimam censuram iudicii tui. Ac mihi quoque magno historiarum amatori, vel naturae vel ingenii sensu, partim recognoscenti illam, partim quae ex eo, quo hanc conscripsi, tempore legeram, memoria repetenti, multis visum est locis scriptum hoc meum emendari, mutari collocupletarique posse. Remuneratione tua tam prolixa, tam ampla, qua te usum scribis, si tibi gratificarer, opus non fuit, praesertim cum tibi ego multo maiora debeam; tamen quod me tacite hortaris, ut de Misenensibus Episcopis et Marsburganis historiam meo tractatam stylo conscribam, et Numburganae illi adiungam, addis tu quidem mihi, cacteroquin id facere cupienti, calcar, ut dicitur. Nunc quidem quod petis, ut si quid est apud nos scriptorum antiquorum, id tecum comunicem, non grauate, quicquid possem, praestarem; etiam cum Reuerendo Principe et domino ⁷⁾ ac patrono meo locutus sum, is mihi significauit, D. Agricola ⁸⁾ pia me-

6) *historiam* — *Numburganam*, cuius ne plagula quidem ad nostram peruenit aetatem. Forſitan ii, qui poſthaec huic hiftoriae conſcribendae dederunt operam, Riuium ſunt ſecuti. Fabricius autem, harum rerum arbiter peritiſſimus, cum eum excitaret, ut Numburganae hiftoriae adiungeret hiftoriam de Miſenenſibus et Martisburgenſibus Episcopis, eam non omnino contemnendam fuiſſe credibile videtur.

7) *principe et domino*, Iulio Pflug.

8) *Agricola*, cui munus *Origines illuſtris ſtirpis Saxonicae* conſciendi primum demandatum, eo vero 1555 mortuo in Fabricium tranſlatum eſt. Georgio autem Agricolae mortuo, et ſacris Romanis pertinaciter uſque ad ultimum vitae halitum addicto quum Chemnitz iuſta

morae consignasse quaedam de libris illustris clementiae suae, seque, si quid forte aptum huic argumento reperiret, id ad promouendos ornandosque hos quasi conatus progressionum tuarum, non illibenter collaturum. Quare hoc, quicquid est, quotidie expecto. Ad Annales Querfurdianos et Quedelmburgios, quos tibi deesse scribis, praeter spem pollicitationesque conferre hoc tempore nihil possum, sed me reperisse arbitror viam, qua illi quamprimum quamque celerrime in manus nostras perueniant. Ea haec est: Synergus meus, qui inter collegas proximum a me locum tenet, supremum in scholis vocant, is igitur Quedelmburgo oriundus me ita petente, breui, ut spero, patriam illam suam aditurus, Querfurtum etiam, vicinam Quedelmburgo urbem, in itinere deuertet, pollicitusque est mihi, cui se rem longe gratissimam omnium facturum intelligeret, se apud Abbatissam, eam enim principem ac dominam patriae suae, ab eaque e sacro baptismatis fonte se susceptum esse profitetur, apud hanc igitur tantum se effecturum sperat, ut voti compos uterque nostrum fiat: ego, qui mittere cupio, tu, qui accipere. Praeterea reperi in bibliotheca mea historiarum codicem quendam in membranis descriptum, quem ante annos aliquot e hereditate paterna mecum absumi, cum ad te, etsi in illo finis desideraretur, ac mutilus videri posset, mittendum existimaui, si quid forte ad Origines tuas, aut ad Episcoporum seriem ac successiones adiumenti quippiam adferre posset, quanquam an multum prodesse possit, nescio: veruntamen quantum id cunque erit, velim probari tibi hanc meam in te benevolentiae eximiaeque inductionis significationem. Bene atque feliciter vale. Cizae IX Calend. IXbris. Anno salutiferi parvus in terris filii Dei. M.D.LVI.

IOANNES RIVIVS.

facere nollent, Cizam delatus, ibique in templo cathedrali Iulii Pflugii, ipsius amici ac patroni, est sepultus.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQUE DOMINO
GEORGIO FABRICIO,

ILLVSTRAIS MISENENSIS AD S. AFRAM LVDI RECTORI,

AMICO SVO OMNI OBSERVANTIA
COLENDO.

S. Quod tibi superioribus proxime mensibus facturum me receperam, vt annotationes Terentianas patris mei ad te mitterem, id non, quod mihi ex eo tempore certorum hominum potestas nulla facta esset, quibus illas ad te perferendas darem, omisi, sed quod (credas enim hoc mihi affirmanti velim) inter multiplices curas et varias occupationes diuersorum negotiorum, ex animo meo, prope ea res effluerit. Ac etsi Idibus, vt opinor, Iunii Pflugerus consul vester, itemque Syndicus Misenensis, cum Reverendissimo D. Ioanne, Episcopo Misenensi, Cizam venirent, vt nulla mihi commodior dari faciendi promissa occasio posset, tamen quibus eo ipso tempore, dum biduo post, hoc est XVII Kl. Iulii examen publicum aperirem, implicatus curis et sollicitudinibus fuero, Reuschius, Syndici fororius, optimus mihi satisque locuples esse testis potest. Haec ad te, mi Fabrici, scripsi ideo, primum quidem, vt neglecti promissi crimen amolirer, deinde vt intelligeres, excusationem meam tibi non probatam modo et iustam, sed etiam debitam magnitudini amoris in te mei videri debere, praesertim cum nihil sit mea peruetere erga te inductione charitateque ardentius. De prooemio, quod a me scribi vis, operibusque patris mei praemitti, ex te certior fieri cupio, quando illud tibi mitti velis, et quid mihi praeterea faciendum censeas, tu, cuius apud me auctoritas momenti plurimum habet. Volo autem te existi-

mare, omnes me iis in rebus, quarum tu mihi auctor eris, diligentiae meae numeros impleturum. Vale feliciter, mi optime suauissimeque Fabrici, et me, vt amas, ama. Cizae XV Cl. VIIIbr. Anno salutiferi partus MDLVI.

IOHANNES RIVIVS.

6.

S. Quod te etiam aetate prouectione et annis ingrauescentibus saepius repuerascere necesse est, ego vero etsi nullo non tempore praeclaro aliquo conatu mentem operamque tuam et antea occupatam fuisse et nunc occupari certo scio; vt studiorum assiduitas, a quibus auelli non potes, quotidie aliquid magis de tuae aetatis succo et viribus corporis detrahat, tamen te de ista tua in rempublicam et nostra studia constantia voluntatisque perpetuitate, et laudo magnopere et hortor; vt hec inter maiorum vigiliarum tuarum opera, ob quae te clarissimorum et eruditissimorum virorum testimoniis celebrari et magnifici scimus, cogitationem de literis nostris, omnibus adiumentis tuis non iuuandis modo, sed etiam ornandis et condecorandis abicias: in quo quidem tu quantum diuinitus exuitata alacritate tua possis; et quum necesse sit, (quod ante in prooemiolo prosodiae tuae scribis) praeceptorem puerum inter pueros fieri, nisi ad te scriberem, prolixè exponerem. Quapropter te nequiquam pigeat, decurso mediocri spatio aetatis tuae coetibus scholasticis, quibuscunque potes rebus, (potes enim plurimis) consulere. Atque utinam ea quoque in me facultas esset, communes utilitates ornandi istiusmodi scriptorum genere, quod discentium commodis non infrugiferum esse consuevit. Optarem enim mihi aliquando tui praesentis potestatem et copiam fieri, cum enim ex te, quemadmodum soles, discerem, tum etiam iudicio tuo atque sententia, de quibus

dam opellae meae libellis animaduversis ac perspectis, certius quid mihi agendum foret, scirem. Confeci enim superiori anno tabulas trium de Officiis librorum, in quibus methodum doctrinae eiusque dispositionem et argumenta complecti studui. Annus autem nunc agitur, ex quo grammaticae graecae partitiones in manibus habeo, conquirens vndique, quae ad plenam artis notitiam facere videantur. Sed de me hactenus. Venio nunc ad petitionem tuam. Quod quidem in loco excusandum me tibi prius puto, quam de insequente officio quicquam pollicendum. Superiore enim anno spem tibi feceram de Annalibus Querfurdianis et Quedlinburgiis, sed accidit omnino, ut nanciscerer. — 9), Neque enim quicquam erat in illis tribus manu scriptis libellis, quos a patria sua Synergus meus attulerat, quod vel ad Saxonicae stirpis origines attingere, vel quo magnopere conatus progressionis tuae adiutos (sic?) iri sperarem. Nam primus germanicus peculiariter de Episcopis Halarum Saxoniarum agebat, alter continebat narrationes de vitis imperatorum; tertius monachi Hersfeldensis in Hassia fuit de rebus gestis Henrici III., cuius exemplum et ego ad te in membranis descriptum miseram, et tu editum esse mihi rescripseras. Ex quo tibi planum fieri opinor, neque me per negligentiam quicquam omisisse, nec promissi inmemorem extitisse. Nunc quidem quod petis, ut si quid de tribunis, praefectis, legatis, denique Illustrissimo D. N. Albarti disserentem audiam Reuerendissimum praefulem nostrum, id ad te perscribam, in eo profecto omnes diligentiae meae numeros explere quamprimum studebo. Neque id solum, verum etiam chronicon quoddam, quod in ipsius bibliotheca esse ex Michaelae Lemmermanno 10) audiui, quicum

9) Hic erat lacuna in Mscr.

10) Lemmermannus, quaestore iam Iulii Pfingli, antea scholae Portensis,

aliquando de institutis tuis communicavi, perquam, ut intellexisse videor, pertendendae genealogiae tuae accommodatum, ab eo impetrare conabor. Quod quidem superiore anno factum esset, nisi per ipsius ad Comitata Augustana discessum stetisset, et quia opinione diutius aberat, et sollicitos mora reversionis suae haberet, tuamque ego operam ad calcem decurrisse speraveram, sic factum est, ut tibi mea deinceps opera non admodum fore opus arbitrer. Interea quo ludium etiam magis tibi meum prebent, sororii mei chronicon quoddam germanicum, mitto, in quo quidem proxime et secundum Misnense parvum chronicon Spalatini liber de Originibus Ducum Electorum et principum Saxoniae continetur; sed cui tertia desit charta literae: Post deinde, Wolfgangi Crausii de iisdem originibus eleganter, ut mihi videtur, concinnatus libellus octingentorum annorum memoriam complectens, cum adiecta ad calcem libri charta, quae arborem propaginis Saxonicae comprehendit, quam ego sororium meum de monumentis quibusdam Carolinici, cui ille a manibus aliquandiu fuit, descripsisse memini. Sed eiusmodi forte scripta tu tibi mitti non vis, ad quem caeteroquin veterum et monasteriis ac bibliothecis scriptorum, nedum recentium, cotidie confluit multitudo. Sed tamen animi ac voluntatis meae declarationem tibi quidem certe non ingratam nec iniucundam futuram esse confido. Feliciter vale. Gizee pridie Iduum Februarii: anno salutiferi partus in terris filii Dei MDL VII,

IOHANNES RIVVS.

CLARISSIMO VIRO
SAPIENTIA, VIRTUTE ATQVE DOCTRINA ORNATISSIMO
DOMINO
GEORGIO FABRICIO,
MISENENSIS ILLUSTRIS LYDI RECTORI,
AMICO SVO VETERI, OMNI OBSERVANTIA
COLENDO.

S. Longum tempus est, mi ornatissime Fabrici, cum nihil ego neque de te, neque a te; idque accidere puto tabellariorum utriusque ad alterum inopia, non enim ego, ut tibi me quoque purgem, si absque hoc fuisset, te literas meas desiderare passus fuisset. Pridie autem Nonarum Febr. quae eius mensis quarta dies est, accepi Oporini ad me scriptas literas, resignatas sane, inque illis inclusa continebatur schedula, vel imposita potius, tua manu, ut facile agnoscere mihi videbar, exarata; quae me de duobus exemplaribus operum theologicorum patris mei ab Oporino ad te missis certiorum faceret. Quae quidem exemplaria ego vel tua vel Oporini in tempore intellecta sententia, quoquo modo potuissem, mihi afferri curassem. Mitto autem ad te exemplum Orationis Reuerendiss. principis mei D. D. Iulii, quod ille te peculiariter donat, ac valde cupit sibi quamprimum remitti Chronicon suum, cuius tibi iam aliquamdiu per me copia impetrata fuit. Cumque nuper iterum ex me eadem de re quaereret, ac sibi eo ipso opus esse demonstraret, faciendum mihi putavi, ut a te illud repeterem, ne forte et ille aegre moram ferret, et ego negligentiae crimen incurrerem. Nihil enim maluissem, quam te diutissime illius libri usu laetari ac frui potuisse. Id quia in manu mea amplius non est, peto, ne inique feras, illud a te repeti. Dabis igitur Chronicon una cum duobus, ut

scripsisti, exemplaribus operum patris mei tabellario, qui has tibi reddit. De meis studiis si quaeris, ego, qui praeter publicas priuatasque docendi operas ferari minime soleo, et aliquid semper pro mea tenui ac infirma parte ad coetus scholasticos iuuandos conferre cupio, suscepi igitur rem, ut experiundo cognouisse videor, non parui laboris, atque in VIII libros *τοπικῶν ἀριστοτελικῶν ἐπιγράμματα* iam pridem absolui, ac nunc quidem in sex libros eiusdem Aristotelis de arte inueniendi *σχηματισμοῦ*; ad te mitto. Nam perficere reliquos duos describendo dispersas chartas inter tam multas et varias occupationes non poteram. A te peto pro studiis nostris, pro veteris amicitiae fide, ut ad me liberrime de hoc labore iudicium tuum perscribas. Scribes Oporino, si hoc mercatu emiserit meas in Theonem ¹¹⁾ tabellas, me illi ad proximum autumnum fauente propitio Christo, si illi modo hoc non contrarium futurum sit, haec eadem in Aristotelem *ἐπιγράμματα* missurum. Quae quidem ego, simulac a te ea recepero, perpolire et eliminare ante editionem ita conabor, ut diligentiae certae significatio aliqua fiat. Constitui autem multos tabularum libros dedicaturum nobilissimis viris et generosa humanitate ornatissimis, Philippo et Antonio Werterensibus, cum alias ob causas, tum quia, quo tempore Reuerendissimum principem meum visentes (Annus autem iam agitur decimus, et non multum aberit, ut compleatur), illi me in arcem ad se vocarent, atque ibi in multo sermone declararent, quam bene de meis studiis existimarent; de quo alias. Ego una cum reliquorum duorum septimi et octavi *τοπικῶν* Epigrammate prooemium etiam confectum ad te mittam; nam illud imprimis diligenter ante editionem, si tu tamen omni-

11) *Theonem*. Vtrum haec tabellae in Progymnasium Theonis, vquam lucem viderint nec ne, non constat. Fabricius in Bibl. Gr. Vol. VI. p. 97. edit. Haed. earum non fecit mentionem.

no haec edenda putas, a te cognosci cupio: de hoc *πρόσθεσις* consilio, quale id esse, et an me decere existimes, expones sententiam tuam. Theonis tabulas generoso domine Christophoro a Carolobitz dedicaui, cui eas proxime a patre, cum saepius me ad se vocaret, quod retineretur nimirum certorum negotiorum causa diutius apud nos, mirifice probari sensi. Vale, mi suauissime Fabrici, meque, vt facis, ama. Cizae VII Iduum Martii, quo die duo soles cum Iride duplici conspecti sunt apud nos hora matutina VII, quamuis et tertium solem visum memorent nonnulli, et infaustos adspectus alios apparuisse in coelo. Iterum vale. 12)

IOAN. RIUIVS.

Meum Chronicon, quod olim te dedicasse aliquando mihi scripsisti Bibliothecae mei patris, illud igitur, si videbitur vna cum altero illo D. D. Iulii tabellario dabis, meque de vecturae pretio pro duobus exemplaribus operum patris mei certorem reddes; curabo enim, vt pro hoc tibi satisfiat. Reuerendissimus princeps crebro ex me quaerit, quid fiat de tua Genealogia, an sit absoluta, an edita. Ego autem ei, quid respondeam, saepe non habeo. Tu quaeso significa de hoc toto genere tantum aliquid, quod interroganti illi reddere queam.

8.

S. Tuam ego secutus, mi doctissime ornatissimeque Fabrici, cum approbationem opellae meae, tum cohortatio-

12) Quod ad annum attinet, quo haec epistola scripta fuerit, cum Opera Riui patris theologica ad filium ab Oporino missa anno 1562 Basileae prodierint, eam vel hoc ipso, vel mox insequenti anno compositum esse apparet.

nem, qua me ad editionem tabellarum in libros de Officiis Ciceronis mearum superiori anno impellere videreris, communicavi hoc, quidquid fuit, laboris (quam enim exiguum id sit, nunc etiam magis, quam antea, animaduerto) cum bonorum morum et liberalium artium studiosis; huius igitur editionis ad te exemplum mitto, atque etiamnum peto, ut ad censuram gravissimi, rectissimique iudicii tui reuoces easdem illas, praesertim cum statim post intellectam sententiam tuam, antequam eas typographo mitterem, non pauca in illis mutata et accessionibus collocupletata fuerint. Quod si tibi probari sensero, quoniam mediocrem eventus fortunam illas expertas audio, recognitas illas, et a mendis, quod non parum in his edendis operae errarunt, repurgatas Oporino, si iterum is praelo subiicere volet, remittam una cum tabellis in Catonem Maiorem, in Laelium, in Paradoxa, in Somnium denique Scipionis. Hoc autem tempore ad te tanquam Aristarchum iudicem scriptorum meorum mitto tabellas quasdam in Grammaticae graecae Philippi Melanchthonis partes potissimum tres, Orthographiam, Prologiam, Etymologiam, in quibus cum facilitate docendi, tum distributione perspicua, et mediocri annotationis diligentia, demonstrato ordine et intelligentia praeceptorum, partim discipulorum imperitiae et aliquorum etiam magistrorum inertiae subuenire volui, (quamvis cuiusvis est ferne istiusmodi operam nauare) partim ea, quae Philippus digito, quod aiunt, extento tantum non omissa perstrinxisset, et explicationi magistrorum reliquisset, in pertenui scientiola graecarum literarum mea de doctissimorum hominum etiam inuentis et traditis fufius, ubi opus fuit, exponere conatus sum. Quod ad verborum formationes attinget; Bellunenſis neceſſariam doctrinam tabellis comprehensam huic libro nonnulla cum diligentia, ut animaduertes, inferui, et auctorum nomina, quorum lectione, obser-

uatione et adiumentis usus fuisset, prooemio subiecti, quod hoc ab ingenuitate mea non alienum fore putarem, et tu *ἀντίρροπον* quendam in recens edita Syntaxi tua non immerito notasses. Quod si otium suppetiisset, neque praeterquam quod septenas cotidie horas tot annos doctrinae cum publicae, tum priuatae impendo, valetudinis etiam, quod nequaquam aegritudinem esse expers soleo, et rerum aliarum incommodis operae meae vel impedirentur, vel abrumperentur, sperabam sane me eruditius aliquid in hoc genere daturum, de quo nunc dicendum amplius nihil putavi. A te peto, si vacabit, has tabellas percurras, mihi quae an utiliter communicari hunc librum cum studiosis posse existimes, significes. Si tibi enim hic probabitur, edetur, sin minus, non edetur. Tuarum autem Partitionum grammaticarum libros non modo libenter legi, verum etiam in manibus cotidie habeo: tanta est in illis (sed velim animum a me parumper auertas meque ad alium hoc testari existimes) tanta est in illis sanitas iudicii et doctrinae soliditas. Quicquid enim ad latinae linguae veram intelligentiam, ad verum scriptorum artificiosam interpretationem, ad sermonis et simplicis et compositi necessariam cognitionem, ad integram negotii de figuris grammaticis pertractationem attinet, denique ad vniuersam in latinae linguae auctoribus excellentibus interpretandi dexteritatem, explicandi facultatem, indicandi perspicuitatem, iudicandi acrimoniam partem laboribus immensis, exercitatione maxima, diligentia infinita, omnia in te non tacita hominum opinione, sed perspicua doctorum admiratione celebrantur. Haec igitur si quid ego iudicare queo, ita in illum tertium librum a te omnia collata sunt, ut quasi antea fuisset rudis indigestaque moles, ut Ovidius oecinit; sic nunc tua exstructione et admirabili elaborationis sedulitate ad eum modum digesta, exaedificata, et absoluta sit *συγκείμενη γραμματικῶν* tracta-

tio, ut desiderare quempiam aliquid in hoc lautissimarum epularum conuiuio, nimis fastidiosum, addere velle quippiam, supervacaneum, carpere vero, iniquum et stultum, imitari velle impossibile esse mihi quidem videatur. Sed de hoc et ad collegas meos, quibus commendatissimos tuos liberos esse cuperem, et ad alios copiose testatus sum sententiam meam. Te nolim existimare me hoc auribus tuis dare, nam ab adulatione et animo et natura alienus sum. Sed ut te iam inde a pueritia admirari coepi, ita ne nunc quidem confirmatum de te animi mei sensum deponere queo, ita ut etiam, si tu me minus dignum vel amore vel amicitia tua iudicaturus sis, quod ipsum longe aliter se habere spero, tamen nihilominus ego opinionem de te meam tueri ac retinere perpetuo velim. Superioris anni proximis literis, quibus, quod tu me de mittendis commentariolis quibusdam patris mei commonueras, tibi respondebam, nescio quid nuper admodum id scriptum ad te meum recognoscens humani passus sum, cum qui consensuisse videretur dolor, ob iniuriam a fororibus in herciscunda familia et diuidunda haereditatem acceptam mentione vnus illorum in literis tuis non modo me pungeret, verum etiam recrudesceret. Est enim longa iniuria, longae ambages, ut illa canit. Quare tu cogitans illud Thesei apud Euripidem οὐκ αἰσχρὸν ἀνδρωποισι ἀλλήλων τὰ κακά, veniam dabis feruentiori naturae meae. Mitto autem Psalmi 33. commentariolum, nam explicatiunculas in epistolam ad Philemonem reperire prorsus non possum. Tabellarium iussi apud fororium meum Alexium iudicem operiri, si tu forte partitiones ei meas, cum inspexisses, reddere velles, ut ad mercatum istum Francofurti Oporino redderentur, nisi quid tu aliud vis. Vale, mi optime ornatissimeque Fabrici. Cizae die Valentini: anno salutiferi partus MDLXI.

IOANNES RIVIVS,
Atthendoriensis F.

S. Primum me tibi, mi ornatissime Fabrici, de silentio mearum litterarum purgo, cuius causam nulla mea negligentia sustinet, sed tabellariorum penuria. Respondebo autem binis tuis literis, quas anno proxime superiore eodem fere exemplo ad me dedisti. Iam primum ergo significabas, te velle, ut tabulis graecarum partitionum adicerem doctrinam Syntaxeos, et quantitatis syllabarum; quem laborem equidem non refugio, sed propter ea, quae in manibus habebam, tum quidem, et nunc etiam habeo, suscipere nondum potui. Praefationem meam, omnino ipse recognoscens eam, fateor περιβραχυτέρα fuisse, ideoque eam, cum Oporino (motus tuo iudicio) partitiones graecas mitterem, mecum retinui et conscripsi epistolam, quam prooemii loco recte praepositum iri censerem. Tua mihi libertas grata est, et de eo gratias tibi ago, quod institutum meum in conficiendis Tabb. reliquorum ad Officia adiutorum libellorum probas, vehementer laetor eorumque rem summopere Oporino quoque probari intellexi, qui binis litteris mecum egit, ut ne desisterem proposito meo. Quod me leniter, ut ego interpretor, obiurgas de tot tantisque laboribus meis scholasticis, amice tu quidem facis, sed hoc, tametsi perperam a me fieri sentio, vitare tamen, nescio quo pacto, nondum possum. Commentariolum patris mei in Psalmum gaudeo adiungi Theologicis eiusdem. Libellum de abusibus Ecclesiasticis, cuius causa Oporinum tecum exposulasse scribis, simulac tuas legi, de edito exemplari, quod in mea bibliotheca erat, describi curavi, et ad Oporinum, ubi me rem longe gratissimam facturum intelligerem, superiori anno misi. Hieronymum fr. parum memorem esse fidei suae, quam optimo patri nostro deberet, seque tam difficilem etiam erga te praeceptorem suum prae-

bere, grauit^{er} fero, eiusque etiā cācteras actiones (vt nihil dicam asperius) minime probō. Hoc fere ad tuas eodem exemplo scriptas literas. Nunc autē tibi in Theonis Sophistae προγυμνάσματα ἑητορικά ante annos vndecim in ordinariā doctrinā hic explicata et discipulis meis tradita tabellas meas mitto, quas te percurrere, et de his iudicium ad me tuum perscribere vellem. Ego nisi angustia temporis exclusus fuisset, amanuensi prius describendas dedissem, vereor enim vt legas, quae ego meā manu. Itaque peto, ne offendaris praecipitata scriptione, quae in tanta multitudine laborum plana satis esse non potest. Et quoniam ex Oporini proximis literis intelligo, eum incertum esse de tabulis graecae linguae imprimendis, et ego quoque minus prudenter me fecisse intelligo, quod tam nullius fere pretii perexiguam opellam ei misi, constitui tabellas grammaticas ab eo repetere (si prorsus eas prelo subiecturus non est), earumque loco haec ἑητορικά mittere. Adiunxi etiam in Aeneidos Virgilianae primam et secundum librum tabellas meas, quamuis secundi illius σχηματισμοῦς describendo perficere nondum potui. Quod nisi casus aliquis consilium meum peremerit, aut nisi mors me praeripuerit, integram Aeneida tabulis delineatam propediem emissurus sum. Amabo te, mi suauissime Fabrici, aliquid temporis his quoque inspiciendis tribuas, et ad me, vt soles, liberrime perscribas, rectene an secus facturus sim, si perficere inchoata perrexero. Vides studium, vides animum erga literas, vides rectam voluntatem et conatus, nec modico tempore, nec remissos contentione. Tantum iudicio hominis amicissimi, hoc est tuo mihi opus est, quod ego cum erectissimum et incorruptissimum esse iam pridem scio, sicut antea secutus sum, ita sin postea semper sequar. Quod fasciculum mihi ab Oporino missum reddi curaueris, gratum mihi fuit, sed quod sine literis tuis is ad me venit, per mihi

mirum visum est, et etiamnum te nihil scripsisse miror. Quas ad te tabellas misi, eas te in tempore remissurum mihi confido, per eum, cui tuto easdem committi posse existimaueris. Te valere cupio atque opto. D. Hiobum ex me officiose saluere iubebis, item Tomaeum, si adhuc apud vos est. Iterum vale. Cizae feriis tertiis Pentecostes, anno salutiferi partus in terris filii Dei, Domini et seruato-
ris nostri Iesu Christi MDLXII.

Tuus .

IOAN. RIVIVS,
Atthendoriensis f.

10.

S. Quam olim plane puer o parente meo piaae beataeque memoriae sine opinionem sine persuasionem hausi, ad spem videlicet bonitatis et sapientiae admirabilem progressionem incredibilemque cursum fieri, perpetua Ciceronis et Plinii lectione, eam ne nunc quidem mediocri litterarum usu confirmatam deponere queo. Itaque grauissimi illi molestissimi in doctrina et institutione aliorum, ad quam, ut scis, plane adolescens accessi, labores conatus in utroque euoluendo meos debilitare nunquam potuerunt. Et quoniam naturae ipsius rerumque ab ea conditarum splendidissimum theatrum a tantae maiestatis scriptore, qualis sine controversia Plinius est, exstructum, ac contemplationi eruditorum expositum admiror et veneror, iam pridem mecum constitui, sapiente propitio Deo, eundem illum, si possem, ratione ἀναλυτικῇ illustrare, atque hoc pacto ad lectionem praestantissimi auctoris, quo sapientia et cognitione rerum inter primae notae scriptores Latinos praegnantiozem reperiri non puto, cupidos at studiosos eruditae doctrinae allicere. Quo in genere quid praestiterim, ἐπιγράμματα mea te docebunt, quae in quatuor-

decim illius libros confecta ad te mitto. Quae si tibi probabuntur, satis habeo; incendor enim hoc magis ad caeteros libros eodem modo illustrandos. Hic labor meus cum non mediocriter patrocinium requirere videatur celebrati principis alicuius, cuius splendore tutior in lucem exeat, dedicabitur inuictissimo Regi Maximiliano, Romanorum imperatori designato, eiusque fratribus, Illustriss. Archiducc. Ferdinando et Carolo, de quo quidem cum *προσφωνήσεως* consilio, tum etiam an inspectis *εργασμασιν* meis pergendum mihi putes, tuam omnino, si quid melius vides, expectabo sententiam. Quod autem ad inchoatum Quintiliani opus absolendum et ad dedicandum idem illud Alexandro ac Christiano, Saxoniae Ducibus, attinet, addis tu quidem cohortatione tua currenti, quod dicitur, calcar: de dedicatione tamen eiusdem operis una cum tabellis in Theonem adhuc dubito. Venit enim mihi in mentem subuereri, ne ineptae cuiusdam ambitionis mihi illa ad Illustriss. Electoris filios *προσφωνήσεως* suspicionem excitet, eoque id magis, quod antea et ab affine meo ¹³⁾ patris *Φιλολογικῇ* ipsi electori et eiusdem *Φιλολογικῇ* Ducibus pueris a te ¹⁴⁾ inscripta sunt, ut iam minime mea quoque nuncupatione hi obruendi, et alii opellae huius patroni quaerendi esse videantur. De tua tamen sententia, quam te ostensurum scribis, si plus operis naqus fueris, certior factus constituere potero, quid mihi sit faciendum. Ac de his quidem hactenus. Quod autem nunc scripturus sum, id cum humanissima confidentia a me fiat, tibi que homini amico tantum soli significetur, te quoque in optimam partem accepturum, neque beneuolentiam mihi

13) affinis, Alexio.

14) *Φιλολογικῇ*. Ergo cum Iahnio, Iurisconsultissimo, l. l. p. 63. non quibuscumque videtur, quia Opera Riuii philologica a Georg. Fabricio edita fuerint.

tuam, defuturam persuadeo. Ego iam decimum quintum annum ¹⁵⁾ comitate, et propensione Reuerendissimi principis mei diutius hio, quam futurum arbitrabar, haereo; nunc autem perfunctus maximis difficillimisque cum publicis tum priuatis ordinariae et extraordinariae operae laboribus, (quod et tibi bene notum credo, et multis ingenio doctrinaque praestantes iuuenes, ciues et exteri, qui ex ludo meo exierunt, testantur) cogor ciuium horum importunitate, quam diutius tandem perferre ac sustinere nequeo, crebrisque Episcopi, ipsius, infirmitatibus, et futurae mutationis post eius, si cadat, obitum ¹⁶⁾, metu aliisque pluribus, non parui momenti causis conditionem aliam quaerere. Quod quam lubens faciam, vt migratione familiam affligere velim, ipsa forte iudicabis. De ciuium autem turbis, in me ingratisimo animo et alienationum causis neque nunc tempus est scribere, neque *πρόξενος* est, neque illi ego sine dolore ingenti conari queam. Quare si quid potes, ad huc nos commendatione aliqua auctoritatis tuae, id celebrati munus cum ciuitates, tum viros. Optari autem si occasio sese offerret, viuere in luculentis aliquibus, vt sunt Annebergum, Cygnea et similes, vbi fortassis pareretur stipendium laboribus. De Illustriss. etiam Blentore Augusto aliquando mihi relatum est, cum ducibus pueris, filiis suis, praeceptorem adiuncturum, id dum maxime verum credant, eum ex te didicere, qui in ista vicinitate vnus omnium optime haec exquirere potes.

15) *decimum quintum annum.* Scripsit hanc epistolam 1564, et hinc vel anno exeunte 1549, nam mense Iulio eiusdem anni adhuc Lipsiae literis operam dedisse eum e patris epist. 5. patet, vel ineunte anno 1550, quum non decem et quinque ipsos annos, sed annum decimum quintum Cizae haerere queratur, gubernaculum scholae Cizensis videtur suscepisse.

16) *obitum*, qui euenit paulo post eodem ipso anno, quo haec epistola scripta est, die tertio mensis Septembris.

Quod si ad eam rem satis aptam et accommodatam personam meam arbitraris, et nisi diligentiores alii in docendis tractandisque Illustrissimae conditionis pueris principibus, et usu peritiores reperti fuerint, suscipe quae hanc rerum mearum procurrationem. Quantum enim in aula tua apud clarissimos quaque sapientia et doctrina viros valeat auctoritas non ignoro, ut tuam ad me ornandum commendationem magnum pondus habituram non desperem. Quicquid autem erit, quod mea causa tibi faciendum esse duxeris, id tum demum facies, si neque te ullum ex humanitate erga me tua dedecus suscepturum, neque apud me tantum tuum intermoriturum officium tibi persuaseris. Tuos christianos poetas editos quidem audieram, sed quod ita celeriter diliracti fuerant, ut praeter unum exemplum in bibliopoliis non reperiri diceretur, inspicere et legere, ut inprimis cupiebam, nondum potui. Quare auctor eris quamprimum Oporino, ut hanc lucrosam officinae suae opus iterum prelo subiiciat. Feliciter vale, vale tum coniuge et liberis. Cizae ipso solstitii aetivni die anno salutiferi partus in terra filij Dei. MDLXIII.

IOANNES RIVIVS.

Adieci ad indyctum regem prooemii mei partem; nunc reliqua describenda perficere non licet in tanta non nuda negotiorum occupatione, verum etiam laborantis et aegrotantis animi sollicitudine. Sed de iis, quae mitto, audacter, ut soles, et libere iudicium mihi tuum perscribes.

II.

S. E sermone Domini Urbani intellexi, te requirere hoc tempore a me poetas in membranis scriptos, duos potissimum, quorum titulos et argumenta proxime Dominus S.,

cum apud me esset, in multo varioque sermone a me ex-
ptos in pugillares suos retulerat, cui quidem etiam exempla
Indicum ¹⁷⁾ omnium in bibliothecas Merseburgenses et
Cizenses demonstraui. Ipsi quidem poetae, ut tu forte su-
spicaris, et Urbanus significauit, non sunt in mea biblio-
theca, quod autem tibi renunciari iussi, postea mihi ultro
citroque cogitanti, ne aut fidem amicitiae in me desiderare,
aut nescio quid aliud suspicari posses, visum fuit, inclusa
his literis charta perscripta ad te mittere nonnā ac titulos
poetarum, inprimis, quos in bibliothecis Merseburgensibus
plane in perditis et neglectis iam habitos, et inter firui-
ces, ut Plantino verbo. uar, chartarias delitescētes, mi-
rificeque a tineis et blattis opera mea vindicatos, et cum
citra repositos afferuari petiissem. Tu valebis, et ne mihi
officium meum noceat, diligenter curabis. Nam non modo
solicite, sed ut vere scribam etiam, peruerso studio cum
hic, tum Merseburgiae verentur, ne aliqua emanent, quae
in bibliothecis habentur. Iterum vale, et quicquid opera
Doctoris Vogelii ¹⁸⁾ aut aliorum ab Illustrissimo principe
Electore impetrare ex his bibliothecis poteris, in eo al-
sequendo et ad te mittendo admonitus tantum, omnem
tuam vincam expectationem. Denuo vale. Cizae die Va-
lentini, qui est IIII Augusti, anno 65.

IOANNES RIUIVS.

12.

S. De quibus scribis, mi ornatissime Fabrici, ea mihi
ita, uti debent, pro amicitiae nostrae fide et animorum

17) *exempla indicum.* Riuius ipse Indicem librorum ab Episcopis Num-
burgensibus, et in primis a Iulio Pflug relictorum composuit, qui in
Tabulario Capituli Numburgensis adhuc seruat.

18) *Vogelii.* cf. Schreberi Vita Georg. Fabricii p. 257.

mutua coniunctione, magnae curae erunt. Molestissime autem fero, me non statim, quicquid hoc est librorum, quod te tam auide expectare scribis, ad te mittere, nec tibi, ut inprimis vellem, gratificari posse. Quod profecto fieret, si vel penes me bibliothecae illius Iulianae clauēs essent, vel quae ex Merseburgensibus petis, ea tam facile, et tam cito mitti possent. Nam poetae quatuordecim, quos tua manu in scheda Illustrissimi principis Electoris literis imposita consignatos vidi, omnes in Merseburgensibus bibliothecis habentur: priores quidem octo sacri in ea, quae est ad D. Petrum, posteriores vero sex profani in Cathedrali altera. Id etiam de significatione superiorum literarum, quas domino Urbano ad te dedi, tum de scheda hisdem inclusa facile intelligere potuisti. Et quamquam Illustrissimi Electoris mandatum tibi Iulianae bibliothecae tantum libros vtendos dat, de reliquis autem Merseburgensibus mentionem nullam facit, tamen statim ea de re Merseburgum scribam, et quantum in me erit, efficere conabor, ut consilarii et proceres Ecclesiae cathedralis mea in id fide data acceptaque, poetas a te perscriptos et consignatos mihi depromant. Quod si nihil impetrauerō, faciam, ut scias. De Annalibus autem Damaris, et vita Wlneri Episcopi nihil me in Iulianae bibliotheca reperire memini; sed de Catalogo Numburgensium Episcoporum commodabitur tibi mitteturque is liber, simul ac a Doctore Petro Naamarko, Decano Numburgensi, clauem bibliothecae recepero, quam is a parte Ecclesiae cathedralis asseruat, eamque etiam hoc mandato fretus illuc postulare non verebor. Tum in quaesitore Cizensi conueniendo fudistm meum extabit, qui alteram clauem ad aperiendam seram pensilem, quae claustro prioris obiecta est, retinet Illustriss. Electoris nomine. Nam mihi nihil iuris est in has bibliothecas, alioqui enim hoc nuntis, quicquid petis, missem. Si quid praeterea est in iudici-

bus meis, quo te adiuuare posse existimem, conquiram, et caeteris adiciam. Quomodo autem ea omnia in fasciculum coniecta tuto ad te perferri possint, meae erit diligentiae curare, qui quidem aequae ac tu, ut integra omnia ad te perueniant, laboro. Quare de eo, te quieto et securo animo esse cupio. Literas a te his nundinis nullas accepi, tu vide, qui dederis. Exemplum mandati, ita ut voluisti, tibi describi curavi, idque habes cum his meis. Optarim vehementer in mandato eodem diserte et expresse de Merseburgensibus libris aliquid perscriptum fuisse. Noui enim morem aulicorum, et hominum illorum consuetas reculationes, sed, ut initio scripsi, a me agentur omnia diligenter: idque te potius ex facto, quam verbis et oratione cognosci malo. Feliciter vale. Cizae pridie Nonas VIIIris, id est, eo ipso die, quo tuas accepi. Anno MDLXV.

IOHANNES RIVIVS.

S. Equidem ut caritati in te meae et obseruantiae morem gererem, nihil praetermisi omnium, quae ad satisfaciendum honestissimae cupiditatis tuae desiderio pertinere viderentur. Nam et simul ut tuas superiores acceperam de mandato Illustriss. Electoris ad te misso, Decanum Numburgensem Petrum a Naumark certiore feci, et poetis illis quatuordecim, quos tam anide te expectare scirem, Decano Merseburgensi Cancellarioque scripsi, quorum custodiae bibliothecae commissae sunt. Quae fuerit autem literarum ad omnes illos mearum, quamque sollicita, et quam accurata petitio, ipsi potissimum testes locupletes erunt. Nolo enim in meo tibi iampridem debito studio praedicando multus esse, neque vero virgere et admonere per mihi notos et fidos homines destiti. Sed sua, quod Alexandri ducis pia memoriae obi-

tus, de quo altero statim, postquam meas ad ipsos dederam literas, die ad nos allatum fuit, interturbauit omnia, siue quod mirificae illae et periculosae, vt videbantur rerum nostrarum conuersiones et confusiones, rem impediuerunt, siue denique, quod parum apud eos petitio mea, quibuscunque sane de causis, valuerit; responsum ego quidem adhuc a nemine auferre potui. Numburgensis Decanus, qui bibliothecae Iulianae praest, cum ante octiduum ad constituendam Episcopatus huius administrationem vna cum Illustrissimi principis Electoris consiliariis huc venisset, vix diem vnum substitit. Postero die a me requisitus prima luce discesserat. Ad poetas quidem Merseburgenses quatuordecim (id enim superioribus literis omisi) tibi impetrandos, nemo aptior erit D. Paulo Vogelio, cuius quidem in hac parte postulatio, quia ex collegio Canonicorum illorum est, auctoritatis non parum habebit. Me quidem vehementer pudet, nihil efficere posse in tua causa, verentem, ne proditae amicitiae ac neglecti officii crimine merito a te accuser, quo mihi grauius accidere nihil potest. Adventus Decani nostri D. Petri quotidie in expectatione est. Is si venerit, fortassis certior ero, quid sperandum sit, faciamque te statim certiore. Feliciter vale, mi ornatissimo Fabrici. Cizae die ipso diuinae Barbarae anno MDLXV.

IOANNES RIVIVS.

Ioannes Stranburger, vir magnae eruditionis atque auctoritatis, fuit a consiliis Mauriti, Principis Electoris Saxoniae, et Syndicus Vniuersitatis litterarum Lipsiensis. Nomen eius vbique splendet in epistolis Melanchthonis ad Camerarium, et in epp. ipsius Camerarii ad Familiares. Morte

repentina ad V Idus April. 1551 in curia Lipsiae obiit: eff.
Stepneri Inscriptt. Lips. p. 17. et Vogelii Annal. Lips. p. 190.

MAGNIFICO ET CLARISSIMO VIRO
DN. IVLIO PFLVG,

PRAEPOSITO GITIZENSI,

DOMINO ET AMICO INCOMPARABILI.

S. D. Si vales, habeo cur gaudeam; ego sane valeo; sic satis recte. Equidem non dubito, quin memoria teneas, me, cum superioribus diebus te domituae inuiserem, aperuisse, sponsum me esse factum et diem III Septembr. nuptiis et destinatum et dictum. Quoniam ergo nuptias plenas dignitatis ac concordiae facere studeo, alterum ad me et sponsam, alterum ad te tuique similes pertinere arbitror, cui enim rei tu et ex doctrina et genere nobilis adhibitus non adderes dignitatem? Quare te, Vir Clarissime ac animo meo ob multas causas charissime, etiam atque etiam vehementer rogo, ut III Sept. quae est ab Egidii feriis dominica proxima hic te vegetum sistere velis eodem die nobiscum Lipsiam iturus. Quod facere hoc maxime nomine debebis, cum quod me tibi morum, quod arbitror, similitudo, studiorum non audeo dicere, quod ea in re me tibi comparare minime me deceat, iam annis aliquot coniunxit, tum quod paene te id facturum promississe es visus. Interim quoque prospicies nobis de fera aliqua vel apro vel ceruo, si commodum facere potes; nulli enim dubium, quin venatores et eos, qui feras exagitare solent, melius noris, quam ego: poteris hac in re tu nobis mea sententia praeter caeteros bonus esse et commodus. Metzlerum te Lipsiae conuenisse ipse mihi retulit. Credo tibi hominis animum placuisse; corpore araneolae vix par esse potest. Christophorus a

Taubenheim, eques auratus, iampridem narrauit mihi, se certo rescivisse, Erasimum Roterodamum in sella sedentem diem suum obiisse. Quod si verum est, doleo illum nunc, quoniam res praesens hunc talem virum exposcere videbatur, nobis eripi. Sed quoniam mors necessitatem fati habeat, ut dixit Cicero, ferendum est, quod mutari non potest. Tu me, si quid certi habes, certiolem reddito. Quae ad te dat Episcopus meus, non dubito, quin sis curaturus recte. B. V. Dat. Merseburgi, festinanter VI Aug. An. XXXVI.

IOANNES STRAMBURGVS
D.

Cum Lipsia a Ioanne Friderico, Electore Saxoniae, per totum fere mensem Ianuar. 1547 oppugnaretur, simulque peste premeretur, accidit, ut et ante obsidionem et in ipsa obsidione Professores cum familia et discipulis suis in varias Saxoniae ac finitimarum terrarum regiones dilaberentur. Qua de causa Stramburgius quoque cum suis Fribergam secesserat, et inde hanc epistolam ad Iulium Pflugium miserat Cizam.

2.

AMPLISSIMO IN CHRISTO DOMINO

I V L I O,

NVMBURGENSEI EPISCOPO ELECTO ET CONFIRMATO,

DOMINO CLEMENTISSIMO.

Si recte valet A. T. vir Amplissime, et bene est, et de eo, uti debeo, Deo habeo agoque gratias. Litterae A. T.

quas V. huius mensis accepi, fuerunt mihi gratissimae, non tam eo nomine, quamquam et hoc maxime, quod fuerunt elegantissime scriptae, quam quod ipse, qui tantum rationes, quibus in tantis turbis et rerum omnium noxiis mutationibus me consularer, quaerebam, senti me illis mirifice confirmari. Quomodo enim eiusmodi, quae sic accidunt, non ferat patienter ille, qui intelligit, fieri et accidere omnia illa permittente Deo, et sic permittente, non ut in periculum intolerabile conficiat, non ut perdat ac perimat, sed ut, si errata ipsi nostra agnoscamus, eripiat, liberet ac conseruet. Quare non committam posthac, ut de eo, quod bona Dei voluntate et ad emendationem vitae nostrae fieri intelligo, doleam in pensius, et satis fuerit, quod equidem iudico, si Deus tantum largiatur, ut illi ac bonis viris fidem ac facta qualitercunque, et ut est captus hominum, comprobare queam mea. De iis, quae fortuna largita est, quae sane sunt perexigua, non ero posthac magnopere sollicitus: qui enim dat cibum pullis coruorum, quod ait propheta, potest et me et liberos meos alere. Sed cum non oporteat illa penitus negligere, sed dare operam, ut quoad fieri possit, maneant nobis ac conseruentur, A. T. etiam atque etiam rogo, ut velit non tantum principi, cum per occasionem licebit, verum etiam aliis, hoc quoque praesertim tempore, Ch. Ebelebio ¹⁾, me ac res meas commendare, ne quid ex illis me absente diripiatur. Sed cum sciam, me A. T. curae esse, nolo hoc vrgere. Porro quia vereor, ne proximis aliquot mensibus Lipsia sit professoribus futurum commodum receptaculum, cupio, A. T.

1) Chr. Ebelebius fuit a consiliis Mauricii Principis Electoris, quibus is et in bello et in pace egregie est usus. cf. *Spangenberg's Adelspiegel* T. II. p. 254. In Ludwigi Reliquiis Mscr. Diplom. ac Monumentor. T. X. p. 291 iudex Leucopetrensis praefecturae principalis fuisse dicitur.

cogitare, quomodo possint, et quò loco conseruari interim studia; Misna²⁾ angustior est, quam, si debeant arcessiri professores et reuocari discipuli, vt possit omnes recipere et suppeditare necessaria. Ac plane non est conuittendum, vt diu scholae sic desertae iaceant. Ingolstadii et bella et pestis studia sectantes abegisse dicuntur, Lipsiae et Vuittebergae nemo est neque praeceptor neque discipulus, Tubingae rarissimi. • Et posset ea res causa esse ingentium malorum, si nemo prouideret. Quare A. T. vehementer rogo obtestorque, vt, quomodo iis occurrì et subueniri possit rebus, inire rationem quamprimum velit. Ego si quid potero conferre, curabo, vt et de meis rationibus A. T. tum cum videbitur, fiat certior. Interim Deo me et A. T. commendo. A. T. B. V. Datae Freibergae VIII Februarii Anno M.D.XLVII.

A. T.

IOAN. STRAMBURGER,
D.

De Vuerteris fratribus tribus, Vuolfgango, Antonio et Philippo, quorum studia rexit Georg. Fabricius, cf. Schreberi Vita Georgii Fabricii p. 45 sqq. Post mortem patris Theodorici Iulius Pflug horum iuuenum, cum ipso coniunctionum cognatione, studia resque domesticas videtur curasse. Litterae, quae mox sequuntur, quid disciplina effecerit Fabricii, qua et domi Beichlingi in Thuringia, et in Vniuersitatibus litterarum Italicis et Germanicis vsi sunt, satis super-

2) E. si Misna angustior erat, quam vt capere posset omnes Professores et discipulos Lipsienses, tamen iussu Mauricii Illustriss. Profess. res cum discipulis reliquis eo se contulerunt. cf. Georg. Fabric. Rer. Misnic. p. 20, et Felleri Catal. Codd. Miscr. Bibliothecae Paulinae p. 49.

que demonstrant. Scribunt autem ita, eleganter, ut ipse Fabricius has epistolas scripsisse videatur. Praeterea Vuolfgangus, quo in studiis ardentior, in laboribus tolerantior et in exercitationibus constantior Fabricius testatur se vidisse neminem, litteras tam pulchre pingit, ut hodie adeo palmam calligraphis paene omnibus praeripere possit.

REVERENDO VIRO AC DOMINO
D. IULIO PFLVG,
EPISCOPO NIMBURGENSI,
COGNATO SVO VENERANDO.

S Cum propter amicitiam, quae tibi cum patre nostro amantissimo fuit, et nunc cum fratre Vuolfango est, tum propter animum tuum erga nos singularem atque paternum, quem nobis non solum adhortatione tua, cum domi tuae essemus, declarasti, sed etiam antehac semper praestitisti, facere non potui, quin aliquid ad te litterarum darem. Non sum nescius, te aliquando ex me graviter offensum fuisse, cuius si mihi in mentem venit, vehementer doleo, teque ut illa aetatis meae errata mihi ignoscas precor, nam in posterum ad cauendum semper sum futurus cantior, daturusque operam, ut non solum tua dignus benevolentia videar, verum etiam, ut quemadmodum antea culpa dolui mea, ita nunc duplicetur gaudium ex mea emendatione tuum¹⁾. Illud autem te facturum mihi dubium non est, novi enim humanitatem et voluntatem in me tuam, de quibus tamen ut certus sim, mihi per litteras eandem significes, et si scribes ad nos, quoad tibi graue non erit, de ordine

1) Cf. Ciceronis Epp. ad Divers. XVI, 21.

studiorum nostrorum aliquid adicias, et quid nobis faciendum sit, doceas, vehementer te rogo. Hoc mihi gratus facere nihil potes; idque si feceris, me omnia, quae te velle intellexero, summo studio diligentiaque facturum promitto atque recipio. Vale et me ama, Argentorati VII Idus Febr. M.D.XLV.

ANTONIUS DE VVERTER.

2.

HONORATISSIMO PRINCIPI
AC DOMING,
DNO IVLIO,

ELECTO ET CONFIRMATO NVMBURGENSI EPISCOPO,
COGNATO ET DOMINO SVO OBSERVANDO.

S. P. D.

Litterae tuae, domine, quas ad Vuolfgangum fratrem dedisti, nobis XVIII Calend. Iulias a Ioanne Sturmio ²⁾ sunt redditae. Frater vero tertium iam mensem abest, in Galliam profectus: nos hic manemus, dum eum cursum, quem in hoc Gymnasio habemus propositum, perficiamus, et dum euocemur ad fratrem. Post hanc vero miserabilem Germaniae perturbationem et dissidia ordinum, et patriae vastationem incepimus respirare, posteaquam audiuimus te tuis honoribus esse restitutum ³⁾, hoc est, te patriae et patriam tibi esse redditam. Itaque gratulamur non modo laudi dignitaeque tuae, quae tam excelso illustrique loco sita est, verum patriae quoque, quae quoniam admodum debilitata hactenus est, plane opus habet, ut magni alicuius

2) Io. Sturmius Argentorati scholam bonarum artium anno 1538 aperuerat, cf. Thuan. L. XCVI. p. 728, cuius doctrinae fama Wertheri commoti duce Fabricio litteris operam ibi dederunt.

3) h. e. Episcopatus Numburgo-Cizensi, quem adiuvante Ioanne Fridrico, Electore Saxoniae, Amsdorfius inde ab anno 1542 usque ad an. 1546 tenuerat.

excellentisque viri pietate ac virtute recreetur. Qua si caeteri videntur, non dubitamus, quin nos quoque eadem et ad rationes nostras et ad exultationem fruiuri simus. Hac quidem nos spe ipsi hoc tempore fouemus, et ex literis voluptatem capimus, quarum causa huc missi sumus; atque utinam multo antea venissemus, propter huius scholae institutum et rationem, quam sequuntur in omnibus ordinibus discipulorum, qui sunt varii. Iohannes Sturmius nobis quandam rationem praescribit, quam hoc triennio sequi debemus; et quoniam ea putatur utilis fore reliquae nobilitati, librum hunc est diuulgaturus, quem nos, quamprimum editus erit, ad te mittemus. Sed ut ad res nostras reuertamur, plane necesse est, ut eas praestantis alicuius et ad omnem laudem insignis viri curae atque industriae committamus. Qui si ex omnibus, quorum aliqua nobis est notitia, exoptandus esset, quem tecum conferremus, certe non haberemus. Quapropter commendamus tibi omnia nostra negotia, res domesticas, fortunas, studia, eaque et totos nos ipsos fidei tuae tradimus. Pollicemur autem vicissim, quidquid in nos beneficii contuleris, eius nos semper memores fore, et si referenda gratia minus poterimus, habenda quidem certe tibi satisfacturos. Vale. Argentorati. IX Cal. Iulii: Anno 1548.

PHILIPPVS et ANTONIVS DE VVERTER,
fratres tui studiosissimi.

REVERENDO ET AMPLISSIMO DOMINO
D. IVLIO,
EPISCOPO NVMBVRGENSI,
COGNATO, TANQVAM PATRI OBSERVANDO.
SVO

Cicili.

S. Magno in hac molestia nostra solatio nobis fuit epistola tua, plena et humanitatis et benevolentiae; quae mihi tamen quarto demum mense post reddita est, quam Cizio a te data, in qua quod molestias ipsas atque iniurias, quibus immerito sane afficimur, communes tibi nobiscum putas, maiorem te amoris et fiduciae nostrae, quam aetatis dignitatisque tuae habere rationem, libenter agnoscimus, gaudemusque, ut re verum est, ita persuasum tibi esse, tantam nos in te spem habere positam, quantam filii charissimi in patre optimo debent possuntque maximam. In causa itaque quoniam pro facilitate tua pateris tu, et fratres a me, qui non semel interfuerim, id postulant, faciam, tibi que, ut spero, ostendam studium et voluntatem nostram consiliis monitisque tuis fuisse consentientem. Nam ut de nobis, quod vel re ipsa loquente, liquido possum, id primum dicam: duo fuerunt, quae me ab initio non hortarentur, sed impellerent, ad voluntatem sororii nostri retinendam: honestas ipsa, quam coniunctio nostra requirebat, et necessitas, quam omnes nostrae rationes imponebant. Neque enim non videbam, quam difficile futurum esset, et absentibus nobis, et in studiis nostris occupatis, et maleuolorum quorundam invidia paene oppressis; contra praesentes, cum ardore quodam incitatos, tum gratia suorum haud parum confidentes, ius nostrum tueri. Itaque cum per me ipse, tum per amicos meos in eo ma-

xime elaborabam, res vt ante discessum meum transfigeretur. Sororium ipsum animo per se non alieno ad rem habebam, carentem tamen, vt vere dicam, iudicio in consiliis capiundis, vt qui nos tam fidelitate, quam numero consiliarios suos aestimaret. Committebatur autem hoc vno maxime, vt arrepta occasione, in causam simul irreperent ii, qui, quod et illi et nobis inimicissimi essent, compositionem modis omnibus impedirent, iniquiora nobis indies proponerent. Quae quidem res, quousque etiam post discessum meum progressa sit, non potes propter indignitatem facti non audisse. Assiduitate enim et aequitate nostrorum victi admittere se tandem consilia recta velle prae se tulerunt, (malo enim dicere, quam simularunt, tametsi id res iam ipsa non obscure declaret). Hic cum praesto statim essent nostro nomine Christophorus a Carolouitz ⁴⁾ et Henricus a Vuitzeben ⁵⁾, optimi et ornatissimi viri, transacta tum etiam res est, fides vtriusque data, comprobatae et obsignatae litterae. Has, o Dii, quia servatas nos volumus, a contentione nouis abhorrenius, facere contra fidem honeste non possumus, in ius rapi-mur, iniuriis oppugnatur, calumniis omnibus vexamur. Ad hanc rem homines natura et moribus perditii, innocentissimae seminae sororis nostrae nomine abuti non dubitant, quam nisi coactam quis credat simile quid vnquam cogitasse. Dissimulare haec conor saepe apud alios, excusare etiam, si quo modo pateretur res, cuperem, apud te

4) Christ. a Carolovitz. cf. Schreberi *Vita Georg. Fabricii* p. 329. Boehm. de Litterat. Lips. p. 19. 59. 76. 81. et Weisse, Profess. Lips. Iuriconsultissimus, in fragmentis vitae eius nuper editis in: *Neues Museum für die Geschichte* B. II. C. 1.

5) Henricus a Vuitzeben scholam Roslebiensem ex consilio et sententia Georgii Fabricii ad modum scholarum nostrarum Electoralium condidit.

nihil sane horum possum propter amorem, cuius id proprium puto, dicere quod sentias. In quo tamen si nimium mihi sumo, dolori etiam rogo des aliquid, qui eo nunc plane maior est, quod quem ego imprudentia labi antehac putabam, eum malitia nunc peccare tam impudenter omnes et intelligant et doleant. Quid? coniunctus nobiscum esse cupit? at promissa seruet, et erit non nomine solum, sed re etiam sororius nobis coniunctissimus. Sin, quod honoris et existimationis suae causa communi hominum iure, quid dicam alienis? hostibus etiam ipsis praestare deberet, id negat nobis, et quaestuosum etiam id esse vult sibi, nae ista hercle haud magni nobis facienda conitumelo est, ac meo quidem animo, non quomodo conservanda, sed quomodo cauenda, potius cogitatio. Quod etiam serius fortasse facere videamur, facilius tamen adhuc excusatio credulitatis est, quam si longius duci nos pateremur, futura esset ignauiae. Habes, Iuli, quantum per dolorem et iniuriae grauitatem licuit, breuissime, re tamen ipsa verissime totius dissensionis nostrae causam, qua optatum illum consiliorum tuorum fructum percipere hactenus non potuimus. Quod reliquum est, nisi iudicio et auctoritate tua reuocari se noster ille ad aequitatem patiatur, non video, quis modus futurus sit contendendi. Aliorum enim cohortationes et preces quid valeant, vides. Henricum de Vuitzleben, quem vnum sibi inimicum iudicat, tum se vltum probe putat, cum nobis plurimum nocuerit. Christophorus a Carolouitz causam totam habet cognitam; eum quoque nescio quomodo audire non vult. Scripseram ego huic superioribus diebus, rogans ut Andreae fratri tuo et Iohanni ab Ebeleben, amicissime id officii deferentibus, in hac ipsa causa nostro nomine adesset, sed frustra eos quoque laborasse vereor, propterea quod nota mihi sunt occulta et maligna quorundam studia. Quocirca illud per

eam ipsam benevolentiam tuam, quae seiunctum sibi nihil a nobis esse vult, rogo te oroque, Iuli, causam hanc nostram tuam putes, quod sororii fide dignum, sorori ipsi valde necessarium, omnibus certe nobis honestum, suscipias, pugnes, transacta quae palam sunt, ne retractentur eum dedecore. Hoc nos, hoc omnes, quibus commoda et ornamenta nostra chara sunt, beneficio summo affeceris. Vitam nobis tam honestum cedere, quam turpe non resistere, ostenderemus profecto, pecuniam, quam ille officio omni antepondere videtur, nobis tanti nullam esse. Atque huius quidem rei, si reputare secum volet, signa etiam alia non obscura dedimus. Vale, et ignosce longiorem me fuisse, quam dignitas et occupatio tua permittebat. Datae Lutetiae Parisiorum XVII Kalend. Aug. Anno M.D.XLIX.

WOLFGANGVS DE VVERTER
tui studiosissimus.

Qui has tibi reddidit, Isaac, natione Gallus est, commendatus tibi, ut ipse ait, a Damiano ⁶⁾ patrueli fratre tuo. Ei, non quod ita necesse sit, sed quod a me petiit, et dignus sit, qui iuvetur, ego quoque rogo ostendas tuum in me amorem, de quo ipse ita bene existimat, ut superiori etiam commendationi accedere aliquid posse non dubitet. Vale.

6) cf. Schreb. in Vita Georg. Fabricii p. 251.

REVERENDO ET AMPLISSIMO DOMINO
DOMINO IULIO,
EPISCOPO NVMERGENSEI,
COGNATO SVO OBSERVANDO

S. P. D.

Faciam, Iuli, quod vultis, ~~se~~ enim debeo, et fecisse me
semper spero; studui quidem certe. Suavit hoc coniunctio
nostra, impulit quodammodo virtus tua: huic equidem
confidere tanto plus indies debeo, quanto maiorem con-
fiantiolemque in me tuendo experior. Rationes istae do-
mesticæ valde me perturbant, quasi enim fato quodam
obstistere conatibus nostris visæ sunt semper. Sed hæc
coram commodius. Ex theologis græcis præter Eusebium
hic negant editum alium esse; eum ego ut habeas curabo.
Vale et me commendatum habe. Lutetiae Parisiorum IIII
Non. Sept. M.D.L.

WOLFGANGVS DE VVERTER
tui studiosissimus.

Georgius Vuicelius, theologus primum Pontificiæ, tum
Lutheranæ, mox rursus Pontificiæ familiæ addictus, et
homo animi ingenique ferocioris, eximia litterarum omnium
inprimis hebraicarum, cognitione magnam tum sibi famam,
et sic quoque benevolentiam et amicitiam Iulii Pflugii pa-
rauerat. In emendandis sacris non ultimas egit partes, ita
tamen, ut, cum inconstantia et feruore suo abreptus modo
Pontificios, modo Lutheranos sequeretur, in vtriusque par-
tis incurreret odia, et mox laudaretur male, mox reprehenderetur.

deretur. Hinc quoque homo vagus et instabilis errabat sedemque suam mutabat, immo potius, metu, ne vexaretur ab aduersariis vel opprimeretur, mutare saepius cogebatur. Nec mirum, eum interdum epistolis nostris ad Iulium Pflug missis, ne locus, vbi versaretur, et chirographum eius inde cognosceretur, neque locum neque nomen suum integrum addidisse, easque adeo aliis interdum scribendas commisisse. Vuicelius ipse de se et vita sua multa narrat in: *Confutatione calumniosissimae responsionis Iusti Ionaë una cum assertione bonorum operum*. Colon. 1533. 8. p. 54 sqq. Praeter ipsum consulendi videntur Petri Baylii Lex. Criticum tom. IV. voc. George Wicelius: Arnoldi *Kirchen- und Reherhistorie*, L. II. p. 92. Seckendorf. Lutheranism. ad an. 1539. Christ. Broveri Fuldens. Antiquitat. L. IV. p. 337 sqq. S. V. Burscherus in Spicilegio XXX Autographorum, et infra omnium *Strobels Beyträge zur Literatur des 16ten Jahrhunderts* Vol. II. p. 109 sqq. qui et scripta eius, aetate nostra iam rarissima, quantum fieri potuit, recensuit omni eiusque vitam diligentissime perscripsit. Prae caeteris autem, quae commemorantur, dignae sunt Vuicelii epistolae conscriptae inde ab anno 1529 usque ad an. 1536, et editae Lipsiae 1537. 4. in quarum Libr. IV. etiam tres reperiuntur Cizae scriptae ad I. P. h. e. Iulium Pflug, non, vti Strobelius l. l. p. 244 existimat, Iohannem Pflugium, qui nunquam Cizae existit. Nomina autem amicorum, ad quos scripsit, ne inuidiae et calumniis obicerentur, non integra adiunxit, sed compendiis notauit. Caeterum oratio eius plerumque feruet, et, vt ipse in Prologo epistolarum editarum ad lectorem fate-

tur, *solacis interdum, barbaris ac studio accersitis horret voculis*. Elegantiæ et puritatis interdum immemor pro ingenii sui feruore noua cudit verba, qualia occurrunt in epp. nostris: *Lutherizare, Ratisbonare, Cacangelii* etc. atque non sine sale et lepore ludit verbis, rebus et versibus ex scriptoribus antiquis translatis, vnde eum fuisse apparet lectionis varide ac profundæ, et eruditionis praeclaræ, qua praeuentibus multis aliis Ioecherus in Lex. Erud. ad h. v. eum temere fraudare est conatus.

Epistola prima scripta est Islebii, vbi Vuicelius, cum partibus Lutheranorum relictis Nimecia, oppidulo vltra Vitebergam sito, in quo sacra curauerat, 1531 discessisset, et modo Facchae apud parentes, modo Erfurti per duos fere annos exul commoratus esset, ab Hoyero, comite Mansfeldensi, qui Pontificiorum partes adhuc sequebatur, ad St. Andreae concionator 1533 constitutus, auctore Browero in Antiquitat. Fuldeni p. 341. *in dubia sacrorum factione* vsque ad annum 1538 Islebii vixit. Qua in vrbe quam male aduersarii eum exceperint, et quibus maledictis infectati fuerint, ipse Lib. III. ep. 1. more suo h. e. siomachabundus cum Nausea suo conquestus est.

GENERE, VIRTUTE ET AVCTORITATE
CELEBERRIMO

D. IVLIO PFLVG,

DOMINO SVO, OMNI OBSERVANTIA
COLENDO.

Cicil. 1)

Gratia et pax in puero Iesu.

De benenolentia tua, Iuli, et fide erga me dubitare nequicquam debeo, sicuti tu de obseruantia mea et mutuo erga te amore ambigere non potes, quantumlibet bene multi menses abierunt, quod neuter alteri scripsit. Nomen tuum mihi, si cuiquam alii, et auditu iucundissimum est, et cogitatu dulcissimum, non tam ob dignitatem gloriamque, qua flores, quam ob ingenium istud atque disciplinarum possessionem, qua stemma tuum mirabiliter illustras. Huius rei ergo te non possum semper non deamare, admirari, venerari, simulque precari, ut haec natio tui similes habeat permultos, quod idem comprecor, quoties de Simone illo Pistorio ²⁾ sermo mihi est ad amicos. Iugum illud quanti ego faciam, ipse mihi abunde testis sum. Duo vos estis ii, quorum auctoritate ac consilio, ut prudentissimo, ita grauiissimo, non modo politica commodius habere sese, sed Ecclesiastica etiam possunt. Magno certe beneficio cumulata est Misnia Iulio et Pistorio consulibus. Vellem tale agnoscant ciues patrii, et animadvertant, quanto se dono Deus Opt. Max. honorarit, ne ab in-

1) Iulius Pflug, praepositus tum collegii Canoniconum Cizensis, iam habitabat Cizae.

2) Iurisconsultorum Lipsiensium collegii princeps, et a litteris Georgii, Ducis Saxoniae, quem nunc dicunt Cancellarium. cf. Fabricii Res Misnic. p. 217.

gratis geminae istae stellae gratiosissimae communi regionis malo et nostro denique dolore praeter opinionem auferrentur. Beatum ducem Georgium Illustriss. cui tales contigerunt viri! Quales ii vero? Quales, nisi amplissimo gradu digni. Neque vero patiar, ut alios (apertius nolim loqui) hic mihi cœu excellentiores ac fastigio illo digniores iudicandos quidam inviduli adferant et obiciant. Praeter hoc iugum nescio in Misnia viros, (hoc meae vocis testimonium aperitissimum esse cupiam) quos meliorem iure praeferre aliis liceat, quosque possis maiore licet invidia honorificentissimos confiteri. Atque vtiā te, Iuli, aspiciam aliquando Episcopum³⁾, et Pistorium Ephorum⁴⁾. Electores horum affectu feruntur, non ducuntur indicio, alioqui nemo te (absit adulationis suspicio, ubi veritas urget aperta⁵⁾) ad Episcopatum⁴⁾ instructior fuerit. Quo acerbius tui, cum primum audissem cognati Mauriti non sanè praeclare facinus. Heu mihi, inquam, quid ille Iulii splendor commiserit, ut tam funesto euentu offuscaretur? Sed perpendenti mihi, virtutem tuam nullus plane hominis turpitudine contaminari, aut posse minui, protinus reledit moeror. Nec mihi persuasi aliter quam sapienter te futurum pro tui animi altitudine, quicquid tandem futurum erat. Dictum perquam miserabile, bene natum Mauritiū eo fuisse actum, ut Aegypti exemplum lamentabile renouaret. Verum quo non agat Amor, Vinum et Nox, etiam eos homines, de quibus non minor fueras bona existimatio? Vivum Agamemnonem tulisse, et

E 2

3) Iulius Pflug pro humanitate ac modestis suis meriti adscripsit manu sua: nihil moror ista; sicut antea verbis: *Dux nos essis ii etc.* addidit: *de Pistorio recte.*

4) *ad Episcopatum*, haud dubie Misnensem, cuius Decanus erat, et cui hoc ipso anno, quo haec epistola scripta erat, Iohannes VIII, praefatus praepositus est.

Clytemnestram nunquam vidisse, multo satius erat, si quid post factum prodesset vilius consilii mentio. Mirum sit tanta est siderum energia, si eiusmodi producant signa caelestia, quemadmodum non Theologi, sed Astrologi autumant. Te, ut magno perferas animo tristissimum casum, utque recorderis officium gravissimi viri, hortari nequaquam necesse est, utpote hominem, cui est ad quaecumque mala pectus non modo Platonice sententiis, verum etiam Evangelicis decretis munissimum. Proin hac de re parcius. Illud in praesens, quod ad te scriberem, statui, Iuli benigniss. tua quippe humanitate fretus, adeoque pietate adductus, Inclinationes temporum tu, quae tua est prudentia, indubie animadvertis. Illoque comperis venire omnia, ut nullo alio pharmaco minus occurrere, quam sapientia possit. Perfugium erit doctrina, si alius quaeretur in literis. Verum non vides, quae sit auxilii futuri spes, nisi existant homines, doctrina praediti pariter, et boni. Iam vero nulli horum erunt, nisi existant homines, quorum christiana charitate, aut, si maius, benigna liberalitate ingenia felicia foveantur. Comperisti, Iuli, adolescentum segetem laetissimam ubique succrescere, ut qui ad Isteras natura ferantur. Horum auspicia ac conatus nos nisi probauerimus, nimirum quid mentis in nobis sit, non sine dedecore nostro declarabimus. Dari divinitus palam est, quorum opera periclitanti naui succurratur in posterum; his vero non faueamus, hos non prouehamus Christiani, huius magnae naus incolae? Scribitur ad nos, ubique degere pueros, adolescentes, iuvenes artibus ingenuis natos, inque harum elementis iam educatos, quorum institutum nullum aliud est, quam in piis bonisque literis et chrescere et sensescere. Lysia praesertim nostra tales continet non paucos, de quibus non queam pronuntiare, quam quae sunt, si non, propter infirmitates, certe tolerabilia. Degunt illi iuvenes religione catholici; morum probitate commendati,

discendi cupidi, nec habent, unde persequantur, quod coeperunt. Qui, committimus nos, ut inopia turpiter deferant liberale studium? Turpiter deferendum est liberale studium multis, nisi opibus alienis sustententur? Quid vero ibi consilii reliquum, nisi ut viri principes vos detis operam, ne ob vile metellum interire oporteat bonam naturae materiam? Quorsum usus opum, si non in publica commoda? Tot sunt ditissima monasteria, tot insuper collegia regia, vno etiam sub duce Illustriss. et committetur, ne hinc vel pauculi aliquot adolescentes rectis studiis alantur? Multa aureorum millia quotannis dilapidantur apud otiosos istos, non dicam, quanto orbis offendiculo, quoue suo periculo, et imprudenter factum putabitur, si inde nonnihil decidatur in usus pauperum studentum? Quis est illic fructus, quis honos abliguritionum tanti auri et argenti? At hic poterat esse non minor fructus quam honos. Compertum habemus, inter tot cuneos clericorum, vix paucissimos reperiri, qui vel cathedrae vel scholae muniis implendis idonei sint. Non ergo prospiciendum erat Ecclesiae, ut nanciscatur ministros aptos? Quos iam habeat, videnus, quales habitura sit, nos quidem praeterit, nisi si qua subaugurari licet ab aestimatione hodierni status. Lutheri sodalitas hac etiam in parte praecurrit; apparet enim, quanta sedulitate studiosos adiuuet, dum curae habet suam Ecclesiam. Atque inde illi proueniunt egregia ingenia, et quae suffectura sunt ad utrumque pulpitum sua in factione. Id exempli nos ad imitationem nimium ni exstimulet. Desiderantur viri docti inter Catholicos, praesertim in Germania, atque si qui sparsim sunt, pedetentim occidunt, in quorum locum quos obsecro subdemus alios? Perpende, quam fere nulli supersint doctores Theologiae, quam pauci boni concionatores, quam rari eruditi literatores, in vnaquaque prouincia, maxime Catholicorum. Si quid est laudatum vllibi, leui ictu motum ad factionem

mundo gratam delabatur; ibi enim honos habetur artibus, ibi sine contemptu vivitur. Perlustra civitates ac viros vel tuae Misniae, et exploratum habebis, miserandam esse ubique penuriam bonae rei. Sat quidem sacerdotum monachorumque inuenies, sat item opimiorum censuum, sed quam viles populo, quamue dignos Ecclesia, ipse videris. Vigilare igitur tanto in negotio cum omnes Praelatos conveniebat, tum maxime te, Iuli, teque Pistori instare congruebat (utpote studiorum non modo patronos optimos, verum etiam studiis ipsis exultissimos) ne fiat, quod postea inani poenitudine ducti depleoremus. Agite apud ducem Illustriss. ut ingenuae iuventuti vel exiguis censulis subueniatur. Ducentis aureis poterunt studentes decem sustineri: at quanta est haec pecuniae summula in arca Polycratis? Quoties profunduntur vno die quingenti aurei in vacuum, et veremur certam paupertatem, si dimidium expendamus ad subleuandos studiosos, id quod tamen non modo foret opus misericordiae privatae, sed etiam magnificum adiumentum reipublicae. In hunc demum usum fortunatis condenda erant testamenta ⁵⁾, et statuendae memoriae. Sed illiusmodi tu quidem tanto me melius nosti, quanto me melior es. Huc vero me pertraxit partim consideratio calamitosi status in genere, partim cura trium iuuenum studiosissimorum, nempe Ioannis Gigantis ⁶⁾, mei nepotis, et correctoris nostri typographici: illos peculiariter diligo propter probitatem simul et in discendo

5) Iulius Pflugius non modo gentis Pflugianae iuuenibus, litteris operam daturis, verum etiam praeceptoribus et discipulis scholarum Cizensis et Numburgensis liberalissime testamentis suis prospexit. Inuit quoque adhuc vivus, ut ex epp. Mssr. in bibliotheca nostra aservatis apparet, non paucos adolescentes in Academiis Germanicis et Italicis litterarum studia sequentes. Cf. Particula testamenti Pflugiani ad finem harum epp.

6) Gigantis Northusani, qui primum scholae Vallis Isachimicae, deinde Portensi praefuit.

ardorem, cupiens nihilominus aliis etiam esse benefactum, non tam ob fauorem studiorum, quam ob necessitatem rei publicae. Nepos meus Ioannes Vucelius de patrimonio 100 aureos in quaerendo ingenii cultu consumsit, primum Erphurdiae, nunc Lipsiae, sed vnde posthac sustineat coepta studia, nihil suppetit, et ego impar sum sustentando illi diutius, quemadmodum coepi. De meo commodo nihil sollicitus, aliorum tantum preces offero. Ipse mihi in praesentia a vestra benignitate nihil peto, nihil exigo, fratrum tantum studiorum causa peto et obsecro, quicquid peto et obsecro, paratus adolecentes praeclarae indolis de meo iuvare, si quid meum esset. Fac, Iuli clarissime, (per Musas, Gratias et Charites rogo atque obtestor) vt cultores Gymnasii Lipsici se suosque conatus tuae singulari prudentiae ac pari humanitati quam maxime a me commendatos esse re ipsa intelligant. Vale. Viue in plurimos annos, Ecclesiae futurus cardo. Vale iterum.

Hungarica clades attulit nobis perturbationem rerum, etiam si ante fuissent omnia tranquillissima: concilii fulgur disparuit. Nos qui vrsimus bonum, male audimus. Vno verbo comprehendam omnia mala praesentia: laboramus Christiani: non bene habemus Catholici. Vale tertio.

Saluta D. Sim. Pistorium, Cancell. praete hunc Georg. Zode 7), et D. Pfeil 8), viros qui norunt, quantum distent aera lupinis. Ignoscetis gemebundo seruo vestro, discipulo vestro. Islebii altera post circumcisionem dom. Iesur. Anno M.D.XXXVIII.

GEORG. VVICELIVS
Seru. T.

7) Georg. Zode, vel, vt alii appellant, Sode, Prof. et Iurisconsultus Lipsiensis, dicitur a Boehmio in Litterat. Lips. p. 19. graece doctissimus.

8) Io. Pfeil, Medicus Lipsiensis, et deinde Archiater Mauriti, Ducis Saxoniae. cf. Boehm. l. l. p. 46 et 52.

Hanc epistolam Vuicelius, ne proderetur, vbi haberet, non sua ipsius, sed pueri cuiusdam manu eo ipso tempore conscripsit, quo Io. Fridericus, Princeps Elector Saxoniae, a Carolo V. Imperatore oppressus est. cf. Sleid. Commentar. de statu Relig. L. XVIII. ad an. 1547, haud dubie Vuirceburgi, in quam urbem aufugerat Fulda tempore belli Schmalcaldici. cf. *Scrobel's Beyträge* Vol. II. p. 345. Verba autem fini epistolae adiecta: *Vetus Famulus V.* sunt ab ipso Vuicelio scripta. Sigillum quoque, cui litterae G. V. insae apparent, est Vuicelii.

2.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI

AC DOMINO,

D N O I V L I O,

ELECTO ET CONFIRMATO EPISCOPO NVMBERGENSI,

DOMINO SVO BENIGNISSIMO.

Reuerendissime in Christo Pater, et princeps Illustris, vtrum prius R. T. Celsitudinî recuperatam Episcopen gratuler, an vero de pristina illa R. T. Celsitudinis erga gregem Ecclesiasticum sollicitudine laeter, nondum satis perspicio. Magnificetur dominus, qui vtrumque operatus est, in T. Pietatis compensationem. Ipse toto anno, posteaquam a Ratisbona et Eystadio domum per tot itinerum pericula rediî, ad aliud vacavi nihil, quam ad preces polemicas. Putavi enim mea quoque referre, vt imbellis lixa licet, bello tamen Caesaris interesset miles Theologicus, et si non manu, pugnarem animo. Inter haec anxia libellos quatuor effudi zelo, polemicos hos quoque. Adscriptae item sunt preces, quas Reuerendissimus Augustanus accepit, num euulgarit, ignoro. Sic oportuit inservire tempori. Alia tractare,

pax e medio sublata non finit. Hac reddita totus ero in castiganda Psalterii versione germanica pariter, et dilucidandis locis obscurioribus. Cor etiamnum intentum gero in expeditionem illam Imperatoriam. Ea vna res me sollicitissimum habet, siue vigilem siue dormiam. Effari non licet, quam omnis et acer in bello sim. Priuatae rei cura mentem ne tangit quidem vnquam, quantumlibet hyeme praeterita fugati, atque expilati ⁹⁾, nunc Hessiaco hoste circumfusi, vt de intestinae seditionis metu sileam. Angores mei summi sunt, et haec ad Deum vota feruentia, vt Romanus imperator victoria, quae de coelo subministrata illi est, bene vtatur, sicque agat cum Carthagine, ne Punico bello tertio opus sit. Hannibales non quieturi sunt, et vereor affinitas ¹⁰⁾, ne dicam, communis haeresis, extulpabit iniquas conditiones. Rex Danid non temere conqueritur de fide deditorum: *Filii alieni mentiti sunt mihi*; radix salua breui repullulabit, quia decreuisse aiunt Electorem nouum constantia Lutherismi. Vtinam Vlmensi ¹¹⁾ contentui de consensu religionis etiam cura foret, non de foedere pangendo tantum. Iamiam occasio est in manu, qua neglecta difficillimum erit, quod modo facillimum. Mirabor, si sponte discedent a complexu peramatae sectae duces, quorum in militia opera Roman. imperator vtitur. Ea remanente peste, quis quaeso belli fructus? Cogere isti victos solent, ego tale iudicium committo Potentatibus. Clade, quam acceperunt nostri in Saxonia inferiori, supra modum confirmabuntur Anticaesares. Tantum nocere potuit hebes

9) *expilati*. cf. Strobel l. l. p. 345.

10) *affinitas*, Mauritiū scilicet et Landgrauii Hassiaci. Ea, quae Vuicelius suspicatur, vere postea acciderunt.

11) *Vlmensi contentui*. Carolus V. in castris ad Vitebergam positus sexta die Maii edixerat, vt ordines Imperii sub Idus Iunii Vlmam conuenerent foederis ineundi causa. cf. Sleidan. p. 579. ed. nostr.

istud. cerebrum! Credo diabolum ipsum peperisse principem hunc *Ittronum*. Facit illihaec noua strages, vt qui nuperrime cecinerim *Epinicion* Psal. 17., nunc plangere oporteat caedem Israelis in monte Gelboe. Hunc planctum nobis *Rochlitiana laniatio* ¹²⁾ Martio mense exorsa est. Magnopere dolet, tantum permitti impiissimis sacrilegis. Videt Caesar, cum qualibus ac quantis sibi aduersariis res sit. Iis quo plura condonaueris, eo magis horum insana- bilem improbitatem auxeris. Hesus bellabundus adhuc milites gregarios alit, idque magno dispendio Moguntini et Hersfeldensis. Excursiones aduersum ambulantes quosuis maxime Caesarianos, saenas atque crebras agitant. Cuiusmodi num faciunt ad deditionem vltroneam? Burensis ¹³⁾ cunctator est, fortasse iam accinctus is, iubebitur superfedere. Sedeo hic cum Daniele in lacu leonum: antistes, qui R. T. C. resalutat, et de possessione gratulatur, metu leonum bipedum plane tabescit. Nos enim Imperatoriae victoriae nihil subleuant, adeoque degrauant potius. Interim clamamus ad patrem misericordiae, e quo vt pendemus solo; ita liberationem expectamus. Scribit R. T. C. de pastoribus idoneis ¹⁴⁾, ego ne vnum quidem possum acquirere, tanta horum vbique est penuria, posteaquam statum Ecclesiasticum haeresis subuerit. Desiderantur in hac quoque ditone Parochi, schismaticos citius triginta repe-

12) *Rochlitiana laniatio*. Innotuit pugnam, in qua Albertus, Marchio Brandenburgo-Culmbacensis, qui a partibus Caroli V. stabat, a Io. Friderico, Electore Saxoniae, Martio II. oppressus et captus erat. cf. *Sleid. L. XVIII. p. 519. ed. nost.*

13) *Burensis cunctator*, Maximilianus, Comes Burensis, cuius mentio fit apud *Sleid.* ab initio L. XVIII. et aliis in locis.

14) *de pastoribus idoneis*, cf. epistola, in qua Iulius Pfug rogauerat Vucelium, vt sibi indicaret, vbi concionatores idoneos ad Ecclesiam suam constituendam inuenire posset. Reperitur haec ep. in *Cypriani Tabulario Ecclesiae Roman. p. 537.*

rias, quam vnum Catholicum. In collegiis et monasteriis multos habent Episcopi sacerdotes, quos possent ad ministeria parochiarum compellere, sed malunt deesse pastores ouibus, quam sacrifices altaribus. M. Beatus, de quo Ratisbonae dixi, ab Abbate August. aegre dimittetur. Gerardus Loricus de militia ad umbram reuersus, Parochiae S. Ioannis apud Wormatiam addixit sese. Vellem uterque Cuii esset. Sunt qui euangelizare catholice gestiant, sed ob vitandos moechiae laqueos refugiant ab ordinibus, quos vocant, accipiendis. Consilia super ea re nostra non cassam nucem valent apud Canonistas. Auguror hanc idoneorum ministrorum inopiam nouorum malorum segetem fore. Optime precor Reuer. D. Misnensi ¹⁵⁾ et Carleuicis ¹⁶⁾. R. T. C. commendo Christo Iesu domino nostro. Puer scripsit, sed fidus, quod nollem chirographo meo, ut forex voce sua, prodi. Si saeuitia praedonum, qui literis insidiantur, diutius perseuerabit, cogemur uti Laconicis Scytalis. Datum ex solitudine S. Saluatoris, 4 Iunii. Anno 1547.

R. T. C.

Vetus famulus
V.

Inuehitur Vucelius in hac epistola manca, haud dubie scripta anno 1548, quo in conuentu Augustiano, cui ipse interfuerat, libellus Imperatoris, Interim dictus, compositus erat, in Theologos Lutheranos, a quibus impugnabatur.

15) Reu. D. Misnensi, praefuli Ioanni VIII.

16) Carleuicis, Christophoro, Georgio, Nicolao, Ernesto et Friderico, qui omnes erant amici et cognati Iulii Pfugii.

S. P. Reuerendissime in Christo pater, et illustris Imperii Romani princeps. Etsi semper me sollicitum tenuit Saxoniae pertinacia, ita vt vix vnquam reducendam existimarem, tamen nunc, polieaquam e Comitibus domum redii⁶, adeo diffido de bona huius fruge, vt citius credam Maranos converti posse. Et o vim erroris efficacissimam, quae vsque adeo in istorum hominum pectoribus invaluit! Quam difficile est, persuasionem falsam exuere, aut potius gloriam ab hominibus acceptam vincere! Quoties ego Augustae, quantumlibet importunus, dixi de non Iussuragaturis provinciis, tametsi bello subactis! quoties testificabar de nulla Maurorum fide! Quaesita ditio est, non religio ¹⁷). Si haec serio quaerebatur, imperari oportuit in conuentu Misnico ¹⁸), non deliberari. Locus est pestiferis consiliis procerum quorundam, non tantum doctorum missitatis libellis palam dissuasoriis ¹⁹). Et quatenus est illa Melanthonis constantia! puto nullam arundinem aequae mobilem. Novit R. Gelsit. Tua, quas scriptiones suas Augustam miserit super Compendio illo catholicae concordiae: in priorē totus

17) *quaesita* — religio, a Mauritio, Electore Saxoniae.

18) *conuentus Misnico*, anno 1548 die prima mensis Iulii habito, in quo Georgius, Princeps Anhaltinus, Philippus Melancthon, Casp. Cruciger, Io. Forsteros, Georg. Maior, Io. Pfeffingerus et Daniel Græferus deliberarunt, vtrum libellus Augustanus, quem Carolus V. ordinibus Imperii obrulerat, recipiendus esset, nec ne.

19) *doctorum* — *dissuasoriis*. cf. Bieck dreyfaches Interim p. 64 sqq. et: *Expositio eorum, quae theologi Academiae Wittebergensis et harum regionum alii, qui his adiuncti fuerunt, in deliberationibus provincialibus de rebus ad religionem pertinentibus, monuerint, suaserint, decuerint, responderint, concesserint, illo tempore, quo et de his ipsis et de libro Augustano, qui nominatur Interim, qualis esset, quaesitum fuit et tractatum. Witteberg. 1559. 4.* qui liber omnia continet, quae tunc contra librum Interim a theologis Saxonis sunt scripta et acta.

fere accessit, in posteriore visus est difficilior quidem, sed non dissensit tamen a priore. Mox aduolauit illuc liber quatuor Euangelistarum ²⁰⁾ Vitenbergens. nam quatuor sua nomina subfigurant. In eo scripto, cisi Melanthonicis duriore, relicta tamen spes aliqua fuit, antesignanos illos sectae Saxonicae occasione Imperialis decreti terreri ad consensum omnem potuisse, praesertim epistola Melanthonis ad Carolicum nostrum vnanimitatem speratam magna ex parte pollicente. Verum quid interea accidit? Electore suo domum reuerso adeo non consternati sunt isti Pseudoeuangelistae, ut huius reditu etiam animatissimi redditi sint. Quod ita esse, nouus hic libellus arguit, quem 16 Iunii ²¹⁾ Vitenbergenses et Lipsienses aduersus librum Imperatoris pacificum ediderunt. Optime Iesu, ut hi ferocunt, ut superbiunt, ut sua defendunt, ut catholica resellunt, et toties diserte protestantur, se a sua sententia nullo modo cessuros. Vnde illis nouus ferociendi spiritus, nisi e mysteriis quibusdam Symbolenton? Melanthon ante vix metu vitit, hunc redacceptis viribus quid non audet? Miserum Caesarem, cui toties verba dantur, et quicum arte adhuc agitur! Liq bello isto minantur plures scriptores contra ordinationem catholicam a Caesare mandatam, quod a medio tempore *Interim* vulgo vocant: hortantur, ut omnes partes suos iuvent, praeserunt ecclesias suas ecclesiae catholicae, conde-
nant hanc, ut semper, idololatriae, opponunt futurae animaduersioni suorum principum arma, sed tectius, dissuadent, ne ab illo haec ordinatio recipiatur, testantur praeterea vel praedicunt magis, non recipiendam, et cum nihil non eius libri iuste mandati reiecerunt, in calce tamen impudenter aiunt, tres tantum articulos improbare sese. Ge-

20) *quatuor Euangelistarum*, Io. Bugenhagii, Casp. Crucigeri, Georg. Maioris et ipsius Melanthonis. cf. *Libr. Expositio* etc. Fol. V, 3.

21) 16. Iun. P. 1. f. *Expositio* etc. Fol. 7.

sit animus in pestilentem libellum scribere, ac declarare orbi, eas contradictiones tanti fieri non debere, ut ob has concordia de nouo disiciatur. Conabuntur eiusmodi sua contra nos excusa typis etiam edere, sicuti nunc calamo multiplicata exemplaria vtro citroque militant²²⁾, literis additis ad complices, ne recipiant, ne consentiant, ne faciant, quod piissime praecepit Rom. Imperator, et hoc agunt, ut qui recepturi erant catholicam religionem, lecto libello suo sententiam mutant. Egrege factum! Viteberga, quae salutem Caesari debet, Caesarem condemnat, hostatrix insuper, ne quis Christiano Caesaris proposito consentiat, iniquae suae sociam se addit Lipsia, eius principis vrbs, qui se ipsum etiam Caesari debet. Hoc tunc fructus capit e victoria sua Caesar? sed nolim rhetoricari. Pauci nebulones sunt, qui animos ciuium ad resistendum commouent, idque cogitatio veritatis umbra. Tales quare ferunt? An forte nouam sibi calamitatem libet accersere? An nesciunt cines, imminente bello primos omnium esse Pseudeuangelistas, qui effugiant, dissugiant, nullitent, eilent? Vociferantur constantiam et viso vno Hispanio, sese portis proripiunt, relictis ad gladium ouibus. Orbis Germanicus illiusmodi iam pridem vidit, palpaui, luit, nec tamen sapit adhuc.

Reliqua desunt.

Prouocat Vucelius in hac epistola Iulium Pflug, ut Ecclesiae Catholicae, quae in summo versetur periculo, succurrat, eosque, qui librum Interim variis libellis edendis oppugnent, omnibus, quibus polleat, viribus opprimere studeat.

22) vltro — missians. cf. I. I. Repastio etc. Fol. A. a. fgg.

4.
 REVERENDISSIMO ET ILLYSTRISSIMO
 DOMINO
 D. IVLIO;
 EPISCOPO NVMBVGENSI,
 DOMINO COLENDISSIMO SVO.

S. P. Reuerendiss. atque Illustris praesul et princeps. Hodie tabellio meus a Lipsia reuersus pro subsidio aliquo, quod R. dominus meus Misnensis vltro promiserat mihi, septem simul libellos apportat, quibus adeo dilaceratur vetus religio, mandante Caesare restituenda, vt legens horrescam. Atque ita pro thesauro carbones, pro vuis labruscas pauperculus accipio. Cupiebam recreari, et affligor. O nouam scribendi libertatem! Eam ferre Mauri possunt; tale de Mauris promeruit Imperator. Tanto malo accessit Gamia Danica²³⁾, quae, vereor, basis erit protegendis Lutherismi. O non prudentissima consilia in conferendis Plecturis! o donationem non Constantini, sed Caroli, parum faustam! hostes nobis beneficentia peperit. Sic discat victor victoria posthac melius vti. Verum inter tot libellos haereticos, non famulos seditiososque tantum, Amsdorfii audacia me afflixit. Corberos, Ziegleros, Varemundos, Accipitres, Hene-tos, Misnicos, Apocalypticos²⁴⁾ tanti non facio, etsi nondum legi omnia istorum blateramenta. Episcopum se Numburga profligatum,²⁵⁾ Amsdorfius vociferatur: id portenti pluri-

23) *Gamia Danica*. Augustus, Mauritii, Principis Electoris frater, in matrimonium duxerat Annam, Christiani III. Daniae regis filiam.

24) *Corberos* — *Apocalypticos*. Notantur auctores librorum, qui contra Interim eo ipso anno prodierant: quos fere omnes recenset Bieckli *dreyfachen Interim* p. 123 sqq.

25) *Episcopum* — *profligatum*, in libro: *Antwort, Glaub und Bekän-nisse ausi Interim Nicolas von Amsdorf, verlegten Bischoffs zu Nann-burg*. 1543. 4.

munum refert, ut R. V. C. serio perpendat. Ego huc in noua denouor pericula ob publicationem ordinationis Caesareae. Anget vetus odium suspicio, quae me tanquam cooperarium ²⁶⁾ degrauant. Interesse non audebo, quando inchoabitur Eutaxia illa; tantus populi fremitus in me increbrescit! Hae furiae praecedunt editionem duorum librorum, quos in ordinationis aduersarios scripsi, quantos afiguror secuturos? Editi illi essent ²⁷⁾, nisi leges politicae obstitissent, per quas tamen edere hactenus licet nihil non. Catholici ab edendo legibus scilicet prohibemur, in schismaticos nemo animadvertit. Qua de causa D. Cochlaeus ²⁸⁾ graues querelas gemit. Sunt haec sane tristitia, neque tamen discedere a proposito debemus. R. T. C. rebus inuigilet, modisque omnibus hoc studeat vnum, ut quod coepit Imperator, commonefactus literis tempestiuus fiducialiter periciat, atque hoc virtute excelsi. Res ad triarios rediit. Nisi aderit Deus fortis Israel, inualefcet Amalek. R. V. C. optime valeat in Christo Iesu domino nostro. Apud S. Bonif. Martyrem 8 Octobr. 1548.

V.

26) *Tanquam cooperarium*. Ergo iam tunc quidam homines a Vuicelio in componenda ordinatione Caesarea, quae Interim dicitur, auctores reliquos in Comitibus Augustanis esse adiutores, non temere credidisse videntur. cf. Strobel l. l. p. 345.

27) *Editi illi essent*. Prodiit tamen vnus horum libellorum anno sequenti ex subscriptione: Georg. Vuicelii Facchenfis *Beständige Antwort wider der Lutherischen Theologen Bedenken, welches sie wider Interim geschrieben*. Cöln 1549. 4.

28) *Cochlaeus*, acerrimus Lutheri Lutheranorumque aduersarius, immo calumniator, Dresdae, Francofurti, Eystadii, Moguntiae ac Vratislaniae varia administravit munia Ecclesiastica. cf. Seckendorf, *Hist. Lutheranism.* III, 35, p. 620. et Saxii *Onomast. litt.* P. III. p. 22.

REVERENDISSIMO PATRI AC PRINCIPI,
DOMINO IVLIO,
EPISCOPO NVMBURGENSI,
AC DOMINO SVO BENIGNISSIMO.

Citii.

S. P. Reuerendiss. et Illust. Laetor D. Theodoricum R. T. Cellitudini acquieuisse. Caeterum quae ille R. T. C. verbis apud me retulit, optarim tam certa fore, quam bona sunt. Tarda solet magis rebus inesse fides, inquit ille. Et Mauri seu Aethiopes si dealbabuntur, credemus Didymi ²⁹⁾, haeresin Saxoniam natali solo cessuram. Habet duas scholas sorores multo inquinatiores, quam fuerunt Oolla et Ooliba. Accessit hymen Aquilonaris ³⁰⁾, et auocata proposito recuperandae gloriae cupiditas. Nihil amplius dicam: quotquot res Saxonicas expendimus, Didymi erimus, dum exulabit Regina istuc haeresis.

Dé capta Constantia nihil forsan R. T. C. nescit, deque Anglorum rege mortuo, et item de seditionis incremento in Galliis. Verissimum insuper esse affirmant, ducem Brunsvicensem designatum gubernatorem totius Hesse. Illinc noctu profugit Dionysius ille Lamechita, et nescio qui alii concionatores. Quin et Wuertembergenses monasteria restituere dicuntur. Praeterea duo e Roma nobis nuntii venerunt, qui Rheno trajecto Bruxellam properant: aiunt faustos esse, quod quidem ad ordinationem Caesaream attinet. Oramus et speramus, alium in Germania nostra vultum fore.

29) *Didymi*, h. e. uti Apostolus Thomas, cuius *acta* nota est.

30) *Hymen Aquilonaris*, Augusti et Annae Danicae nuptiae.

Amisdorferum profligatum, en rabulam, quo scelera-
torem orbis non vidit! id portenti sonet Vinaria³¹⁾, ubi
pueri principes in occulta rebellione, non in retinendo Lu-
therismo tantum duce Thannero et Pontano consiliario con-
stantissimi sunt. Bibliopola quidam Francofurtensis non dis-
simulanter iactat, se ante sésquimenssem XXV centneros Lu-
theranorum librorum in Thuringia et Misnia vendidisse.
Tanta homines istos Babylonismi huius satietas cepit. Pseu-
doionas,³²⁾ Hallae nihil non desudat, quod ad confirmandam
haeresin pertinere videatur. Erphurdia ne sustinet quidem
audire de religione reuocanda. Hypocrisin Hessiae, stupi-
dus sit oportet, qui non sentiat. Simulat, vt redimat. Mi-
rabor, si hac arte Caesarem fefellerit. Comites, quos non,
ne cogitant quidem de recipiendo catholicismo, sed edisus
etiam, ne recipiatur, cauent. Vsque adeo scilicet sibi a Caesare
Lutheristae metuunt. Haec vt R. T. C. fictis Caesarianis
minus credat, vtque instet irremissus, quo furentibus sectis
eatur obuiam. In Christo Iesu domino nostro R. T. C. va-
leat! 7 Nouemb. 1548.

V.

6.

Est, quod a R. V. D. atque Renerendissimo D. Iulio supplex
petat, Nicolaus Wolrabanus³³⁾, vir industria praepollens,
quantumlibet fortunae arbitrio subinde iactatus, meus ille
typographus, vt primus, ita optimus, cui eam ob rem non
fauere non possum, adeoque, quem commiseror, utpote
indigna passum catholicismi causa. Petit autem, vt Vestra

31) *Fonet Vinaria*, ubi cum aliis theologis *Christlich Bedenken auf das*
Interim conscripsit, et nomine suo adscripto confirmavit. cf. Bieck *Hy-*
sachtes Interim p. 122.

32) *Pseudoionas*, h. e. Iustus Ionas, theologus Lutheranae partis.

33) *Wolrabanus*, typographus Lipsiensis, alias Vuolrab dictus.

R. Dominatio suas lucubrationes, si quas editas velit, ipsius officinae, quam habet pulchre instructam, perpolite imprimendas dignetur tradere. Quam ad operam pollicetur nihil non, quod probi viri praefare interest. Huic ego petitioni meam adiunctam esse volui, ne amico veteri defuisse viderer. Cochlaei fororius est, et de republica melius omnino meritis, quam plerique omnes Chalcographi, quotquot habet Saxonia. Mitto pariter literas ipsius Nic. Wolrabani supplicabundas, idque faciendae fidei gratia. Valeat R. V. D. in Christo Iesu, domino nostro, meque sibi commendatissimum teneat. Dat. Fuldae 12 Mart. anno 1551.

WICELIVS.

7.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI

AC DOMINO

DN. IVLIO PFLVG,

EPISCOPO PRINCIPIQUE NVMBVRGENSI,

DOMINO MAECENATIOQUE SVO SEMPER ET CVM PRIMIS AMANDO AC OBSERVANDO.

Ad R. S. C. manus
proprias.

Reuerendissime in Christo Pater, et mihi semper obseruandiss. Princeps. Me vrbis domum rediissem (redi autem improptio caelo terraque intellectum fere contexit morbus Decembri frigore contractus. Sextum hinc Comitium³⁴⁾ Imperiale est, cui interfu huius quindectim annis, quorum vero nullum perinde atque hoc Ratisponente vires corporis imminuit, tantumque senili mihi conciliauit. Vuirsburgi. pollicilis non flecti, (quod quidem ad comitatum itineris attinet) quem admodum rebar, essi ab vrbe sua me deduci curauit Alcibur-

34) sextum Comitium. cf. Strobel l. l. p. 342 et 345.

gum vsque, ybi nostrum R. reperi fauorabilem. Facta expen-
 si ratione, apparuit 70. aureos me Ratisponasse, et fami-
 liam insumpsisse, domi plus, minus 80, hoc est, diuitis Cano-
 nici censum, aut Satrapae cuiusdam Hippocentaurici. In-
 terim deplorare pergo praesentis Ecclesiae statum, vt videtur,
 irreformabilem. Quo fit, vt metuenda sit Turcae barbaries
 pariter ac sectae rabies. Certe Leonissam Rhenus inferior
 reformidat, praesertim Gallizantem, inque tanta victualium
 penuria. Nec Leo Armenius, nec Theophilus olim in Im-
 perio Constantinopolitano ita saeuit in Ecclesiam catholicam
 et aduersus τὰ εὐτυπώματα saluatoris ac Diuorum, vt hodie
 nouus ille Antiochus in vicinia. Omnia sacra diruit, sicque
 passim pergrassatur, vt iures illum non Lutheri, sed Zwinglii
 scita sectari. Eo perducitur impia persuasione audacissimo-
 rum Praedicatorum, quibus studio est, mundum totum suis
 inuentis implere. De bello Vngarico apud nos nihil non
 mutum; at de bello Italico fama vocalior est. Conscrip-
 tiones militum in Saxonia quorsum euasurae sint, nos hactenus
 latet. Mitto τὰ νέα Viennae descripta. De colloquio fu-
 turo, nemo ne hiscet quidem. Ipse propediem Vormatiam
 et Spiram proficiscar, ἐλθὼ Θεοῦ hic Rudolphum reuifurus,
 illic Danielelem, quippe ab utroque expectatus hospes. Co-
 dex recessus Imperialis ex officina typographica hoc triduo
 prodiit, et hac hebdomade Camerarii Iudicii visitatio feruet,
 alii aiunt, tepet. Verba sunt ubique yberrima. Facta vbi
 sunt? Ego profecto totas verborum naues onerarias profun-
 do, tot effundens, quotidie, literas responsorias, quae res me
 enecat vipote, seueriore Theologiae studio implicatum atque
 intricatum; vt taceam, me interdum in sollicitudinem ali-
 quam domus ab Wolfenbuteliis conuictoribus conici in ista
 rerum omnium caritate. Duodecimus ad mensam accumbo.
 Horum conuictorum septem studiosi sunt, dicas Microscho-
 lam. Caetera turba sunt columellae domus, videlicet filiae

mae et vna cognata in hoc meo difficillimo viduatu. Hora hac venit ad me Nicolaus Cali, graecus natus ex Peloponneso, compedes ferreos sinistro crure trahens. A piratis nempe Turcicis in Sicilia captus cum matre et duobus fratribus lytron seu pecuniam redemptoriam ciuitatim emendicat. Graeca lingua pure loquitur, male sentit de Papa, quem Stratiotam appellat. Bene valeat R. V. C. Georgii sui non immemor. Datum 35) ad montem Martyrum Idus Maii anno 1557.

R. V. C.

Seruitor humillimus

V.

Ne quis ex aduersariis haec
legat. V.

Epistola, quae sequitur, scripta est a Vuicelio filio, qui tunc Coloniae Agrippinae adhuc operam videtur dedisse literis theologicis. Filius neque fatis, quae sunt incognita, neque scriptis suis, sicut pater, omnium animos et oculos in se conuertit. Dicitur historiam S. Bonifacii Martyris versibus scriptam 1553 edidisse, cf. Ioecher Lex. Erud. ad h. v. et Strobelius l. l. p. 269. librum de sepultura Eccles. Moguntiaci 1577 ab eo vulgatum esse tradit. In bibliotheca Episcopali, quam Ciza possidet, inter libros theologicos N. 426. f. 4. afferuantur haec duo ab ipso composita carmina: 1) Epicedion in obitum Elifabetae, Georgii Vuicelii senioris coniugis ac vnicae variarum afflictionum sociae, ad M. Iohannem

35) Datum, haud dubie Moguntiaco, in quam urbem 1554 confugerat, et usque ad finem vitae permanerat. cf. Strobel l. l. p. 547.

Vuicelium, auctore M. Georgio Vuicelio, iuniore: 2) *Epicedion* in obitum honestissimarum virginum Catharinae, Mariae et Concordiae, sororum germanarum, D. Georgii Vuicelii senioris filiarum, per M. Georgium Vuicelium iuniorem. Moguntiae 1558. Epistola vero ipsa, quamquam longe iunior epistolis patris, rem tamen tradit sane memoria dignissimam. Perspici enim inde potest, Iulium Pflugium tunc in tanta rerum theologicarum perturbatione trepidasse, et libros theologicos a se conscriptos, antequam in vulgus emitteret, aliis, ne Pontificios eorumque assecras laederet, nomine adeo suo non dicto, commississe perlegendos et emendandos. Fortasse Institutio hominis Christiani fuit, quam theologis Coloniensibus, acerrimis rerum Pontificiarum defensoribus, perlegendam mitteret, et postea anno 1562. 4t. Coloniae ederet. Reperitur autem iste liber manu scriptus, et variis locis ab ipso Iulio Pflugio emendatus in bibliotheca Cizensi.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI,
AC EIDEM OPTIMO IMPERIÏ PRINCIPI
ET DOMINO
D N O I V L I O,

CONFIRMATO EPISCOPO NÛMBVRGENSI,
DOMINO ET PATRONO SVO PERPETVA FIDE
OBSERVANDISSIMO.

Ciuli.

Ad R. Clementiae Suae manus proprias.

Salutem a Christo Iesu Domino nostro, et a me reuerentiam, obsequia ac studia propensissima.

Reuerendissime Princeps, ac Praesulum omnium laudatissime. Id quod R. T. C. ut ante Pascha efficeretur, optaue-

rat, nunc casu magis quam studio accidit. Nam decimo octauo huius mensis Reu. Doctor theologiae D. Ioannes Slotanus per internuncium me acceperat, Commentarium vestrum ad calcem vsque diligenter et praeter expectationem celeriter a se perfectum mihi restituens, affirmavitque se omnia sua studia huic negotio posposuisse, utque aliis theologis, si velim, librum illum proponerem concessit, serio laudans illud opus, cum ob eloquentiam, tum ob breuitatem, quodque suo iudicio libere posset prouulgari, tametsi author huius, quisquis is esset, videatur minus versatus esse in doctoribus scholasticis, et quaedam verba posuerit, quae si se vero examine trutinari debeant, essent inmutanda, id quod in chartula sua videre licet. Porro liber ille, inquit, si prelo est committendus, a diligentiori grammataeo et characteribus aliis, non ita sese longa cauda obliterantibus exarandus est propter chalcographos, nam et in sensu quaedam verba omissa esse inter exscribendum, ut in Q. charta 6 et 7, et in M. charta 7. Cum autem de remuneratione laboris mentionem fecissem ego, ipse non solum non renuit, sed de aduersa sua valetudine (qua crebro ob nimias vigilias et studiorum labores afficeretur) conquerens, si quid donarem, gratias acturum se auctori pronuntiauit: duos itaque thaleros (ex foenore nim octo mutuo accepi) ei numeravi, atque inde e vestigio Reuerend. theologiae doctorem D. Casparum Döplerum, Carmelitarum Priorem et olim haereticae prauitatis inquisitorem adii, commentarium nostrum pari ratione proposui, qui primo negotiorum suorum impedimenta praetextens, tandem tamen se id, quidquid sit, Ecclesiae Dei praestitutum promisit, iussitque me post quadriduum ad se redire. Reuerso itaque mihi sic narrauit, manu tenens librum, piissima in eo esse omnia et catholico sensu prolata, attamen se nolle in scirpo nodum quaerere, cum quaedam verba essent posita inusitata et minus cauta in dissertationi-

bus theologicis, e quibus alium sensum Lutherani elicere possent, qualia quaedam annotauerit: Caeterum se totum librum approbare, vt qui simpliciter docendo sufficeret eis, quibus tradendus esset populis, non quidem ad disputandum. Discedens ergo eidem a taleros permisso R. C. Tuae dedi. Postero die Suffraganeum Colon. theologiae doctorem ordinis Franciscani conueni, qui praeterquam quod quadragesimali tempore ordinandis atque examinandis Clericis esset occupatus, nihilominus librum cursorie dicebat se totum euoluisse, noluisse tamen lituris cum suis maculare, nec quicquam occurrisset, quod non esset catholicum, et sese mirari talem theologum in Misnia adhuc reperiri, et totidem, quot caeteris, ei numos obtuli. D. Geldriensis quoque quasi per transennam legit, et per famulum mihi remisit, respondens, se ob nuper susceptam in schola theologorum legendi provinciam, et chorum visitandi, in tam breui spatio temporis nihil in hoc libro annotare potuisse, et censere dignum, vt quamprimum in lucem edatur, idque per D. Maternum. Ego vero eidem indicaui, id vt curarem, me nondum in mandatis habere. Putaui itaque me belle acturum, si, quod Cl. T. optauerat, Commentarium ante Pascha vobis per nuntium ad hoc conductum (nam alumni profectionem suam certas ob causas protrahere coguntur, nescio quo vsque) primo quoque tempore transmitterem. Mitto etiam censuras ipsorum theologorum. Si Commentarium hic imprimendum fuerit, remittatur cum Ludouico, quod ego, vt terse et diligenter a me descriptum et incudi traditum in vulgus prodeat, sedulo operam dabo. Scire equidem peruelim, si R. C. T. in praesenti mercatu Francfurtenfi pro meis vsibus subsidium more solito ¹⁾ miserit nec ne, quandoquidem reliquos hinc auocauerit. Quod si factum non est, per M. Ludouicum aut praesentium latorem commode fieri poterit.

1) Cf. Testamentum Pflugii ad calcem harum opp. positum.

Ego interim Deum patrem in coelis supplex orabo, vt Clementiam Tuam non mihi tantum, sed toti Ecclesiae suae benignissime ac longissime conseruet, custodiat ac beatam faciat in aeternum, cui eidem me totum mancipatum humillime commendo. Dat. Coloniae 27 Martii 1560

R. CL. VESTRAE

deditissimus

GEORG. VVICELIVS iunior,
theologiae studiosus.

Clem. Dominatio Tua si missura est quicquam,
in auro id fiet commodius, vt chartarum involucris occultatum peruersitatem nuntiorum fallat.

REVERENDISSIMO ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
D. IVLIO PFLVG,
EPISCOPO NEVNEVRGENSI,
DOMINO ET PATRONO CLEMENTISSIMO.

S. P. D.

Saepius mecum agitabam, vt Reu. P. T. satisfacerem memor horum, quae a me superiori anno, cum hic esset, P. T. peterat. Cognoueram enim animum R. P. T. prorsus promissimum ad ea, quae ad concordiam religionis et ecclesiae debitam reformationem pertinerent. Sed hactenus neque mihi, neque tuae Reu. P. satisfacere potui, partim quod Regiam Maiestatem, in cuius autoritate secundum Deum totum negotium consistit, hactenus desiderabamus, quae si adesset, aliquid opis religioni magis ac magis apud nos nutanti et labascenti occurrere potuisset diuino auxilio, partim quod non ita nuntios in promptu habuerim; nunc vero nactus

hunc inuenem non potui non vel ad lucernam Tuae Reu. P. perferibere vno verbo, quomodo apud nos status Ecclesiae haberet. Sciat itaque Reu. P. T. inter nos et Calixtinos, vt quidam eos vocant, concordiam talem esse, vt non desit mutuarum querelarum ansa: licet nos lubentes et de maiorum nostrorum instituto discederemus, si qua ratione honesta liceat. Eorum administrator, vt plerique dicunt, non concordiam, sed dissidium magis spirat; Deus tamen, qui omnia nouit, animum eius tenet. Sed timet Regem, cuius absentia non parum et religioni et politicae rationi incommodat. Omnia negotia grauiora ad eius praesentiam suspenduntur, quemadmodum et hoc. Expectabamus aduentum Regis in Comitibus iam habitis, sed frustra; impedierant enim eum quaedam Vngarica et Turcica negotia. Nobis passim ecclesiae a Lutheranis in absentia regia occupantur, clam enim irrepunt: quibus, quantum datur, resistimus. Nostri sub vtraque, quos vocamus, sunt varii, ipsi in se dissidentes: nonnulli non longe a nobis ablucentes culpant suos, neque per omnia nobis consentiunt. Sed dum inter nos nonnulli illud negotium agitaremus, quomodo concordia tum apud nos Bohemos, tum Germanos sarciri posset, non aliam rationem potuimus inuenire, quam si liberum per Pontificem aut Concilium pronuptiaretur, vt minister ecclesiae indifferenter, vel saltem in Germania, prout quisque peteret, sacramentum coenae dominicae impartiretur, vt hoc pacto ecclesia confirmaret, vel vnani speciem sumere sacramenti, vel vtramque perinde et tantum esse, modo vera et orthodoxa sententia de veritate et vsu eius sacramenti adesset, et in caeteris accederet vera obedientia ecclesiae et praepositis. Quod attinet ad uxores sacerdotum, qua in re non parum etiam controuertitur, facile occurri possit, si sequamur Pauli sententiam, vt sit vnus vxoris maritus iuxta legis veteris rationem, quam Paulus videtur sequi, praesertim si assumatur

coniugatus honestae et piae vitae. Nostrates ministri plerique turpiter viuunt, et concubinas alunt: idem faciunt et sub vtraque, sed etiam ad Lutheranorum rationem coniunctas et copulatas sibi et quasi-matrimonio adiunctas fouent. His vitiis non potest occurrì commodius, nisi per moderatam similem iam dictam rationem. Nos expectamus Regiam Maiest. et nisi venerit tempestiue, timendum sane, ne quid seditionis praetextu oriatur. Nam administrator vtriusque, vt vocamus, partis, est vaser et parum catholicus, et ad turbas accommodus, id quod superiori anno in quodam negotio satis experti sumus, quid inceptarit, defendens quendam Lutheranum ex Cada. Sed praesente Rege ecclesiae se obedientem simulabat, sed, spero, Regia Mai. tandem deprehendet leonem ex vnguibus. Nuper huic venit Sebaldus quidam Othmais, qui dicebat, se fuisse a concionibus Dn. Aistetenfis, et Bambergensis, et a Marchione nunc pulsum, et deinde in Bohemiae finibus vestibibus spoliatum: supplicauit itaque Archiduci tum, cum erat ei in Poloniam discedendum, pro veste tandem Dn. Protonotarius Regni a Vergiswitz, affinis aut cognatus Reuer. P. T. decem vallenses ei contulit. Is vero, vt ferunt, turpiter hanc pecuniam dilapidauit non ita occulte, a nobis vero fraterne tractatus et parochia satis honesta in Brixia ornatus, Lutherano more se istuc dabat, seditionem fere excitabat, propterea vocatus a principe nescio quid de eo fiet, nisi fuga sibi consuluerit. Quidam dicunt eum quoque apud Reu. P. T. fuisse, et turpiter se etiam dedisse: quidam monachum fuisse, quidam prorsus Lutheranum et nunquam vere consecratum, et missam celebrare non posse nec scire, eo quod dum hic esset et Brixiae, nunquam eam celebrarit. Haec ad lucernam, vbi de nuntio comperi, volui ad R. P. T. scribere obiter, plura aliquando, si Regia Mai. venerit, et aliquid, vt speramus, in religione constituerit. Qua in re si R. P. T. calcar ei adderet, rem piam et officio suo di-

gnam faceret. Bene valere precor R. P. T. Ocius. Pragae
die Mercurii ante ferias exaltationis crucis. Anno M.D.LIII.

REV. P. T.

deditissimus

HENRICVS SCRIBONIVS,

Praepositus ecclesiae Pragensis.

REVERENDISSIMO DOMINO EPISCOPO

NYMBVRGENSI,

IVLIO PFLVGIO,

DOMINO ET PATRONO COLENDO.

Ad manus proprias.

S. Cum tabellarii, qui in Misniam ad Dominum Carlovizium rediret, copia mihi facta esset, nolui eum sine meis litteris ad Reuer. D. tuam hinc abire, cui omnia optata et fausta ex animo precor, rogoque, vt de rerum suarum statu ad me, quando per occupationes poterit, aliquid perscribat. Quod commodè faciet missis ad dominum Carlovizium litteris, qui eas porro ad me per certos tabellarios perferri curabit. De rebus harum regionum vellem quidem ad R. D. T. pluribus scribere, sed literis hoc tempore non omnia tuto committuntur. Totam Germaniam ita afflictam video, vt, quae antehac exteris nationibus fere omnibus terrori fuit, ne breui omnibus ludibrium fiat, magnopere verear. De ordinis vero nostri conseruatione quid sperandum sit, alii indicent. Ego nos eo redactos arbitror, vt ad ecclesiae reformationem, quam praeter officium hactenus negleximus, posthac nullo negotio inducamur. Faxit Deus vt hoc fiat praeter existimationis et rerum nostrarum detrimentum! Quod reliquum est, D. T. ea de me, quae de amicissimo so-

1et, sibi polliceatur. Ex Patauia nostra: raptim. 8 Maii Anno
53.

REV. D. TVAE

addictissimus

VVOLFANGVS,
Episcopus Pataviensis,

CLARISSIMO DOCTORI PIETATEQVE VERENDO,

TVM ETIAM

INCLYTO NOBILITATE BARONI,

D. IVLIO PFLVG,

CANONICO MOGVNTINENSI ATQVE IBIDEM ARCHIEPISCOPO
A CONSILIIS,

DOMINO SVO COLENDISSIMO

S.

Quantopere cum ob singularem eruditionem tuam, quae
orbi nota est, tum quod Casp. Bornerus, Professor Lipsensis,
toties tamque praeclare de te mihi retulerat, in catalogum
clientum tuorum adscribi semper optavi, Clarissime Iuli,
satis intelligere potuisti, vel ex literis meis, quas in posteriori
conventu Ratisponensi gravissimis in fide negotiis tuis inter-
posui, vel inde etiam, quod in coenaculo obambulante te
eodem tempore, quoquo modo possem, convenire non ve-
ritus sum. Quam vero grata tuae celsitudini humilis mea
salutatio fuerit (nescit enim animus tam augustus et candi-
dum illud tuum pectus aliud intra se clausum, aliud lingua
promptum habere), id sic alta mente reposui, vt, dum vivo,
humanissimi iuxta et charissimi Iulli non sum obliturus. Ac
proin quidem; vbi primum domum redii, gratias egi Bor-
nero, quod opera et fusu ipsius tantum mihi amicam com-
parassem. Atque vtinam animi nostri sic incallescant mutua

benivolentia, sic fundis amicitiae et voluntatibus coagulentur, sic vinculum sit flammae et veri amoris, Gordii plaustrum instar, nodis in semetipsos implicatis adstrictum, ut nullo casu, nulla vi aut temeritate Alexandrina solui queat, siue, ut magis apposite dicam, sit funiculus ille triplex, quem Salomon negat facile rumpi. Siquidem pulchrius nihil atque felicius in orbe esse puto, quam doctorum et piorum hominum amicitia frui. Expertus hoc est, ni fallor, noster Bortorius, qui respondit in haec verba: „Fuisi tu Ratisponae, quae res tibi cum pluribus hominibus optinae expectationis communis fuit, sed nullo magno cum fructu et suo saepe sumptu maximo. Philippus hac transiens communicavit mihi historiolum eius rei, ostendit etiam quaedam legenda, ex qua conficere potui, quid gerant amplius etc. et quam plerique qui assederunt Episcopi vel reguli. Sed quod ipse scribis, recta omni concordiae ipse, id quod et imperatorium diploma haud obscure indicat, ut dicere queas: qui tenet, teneat adhuc, qui rapuit, rapiat. Adhuc salutasti verbis meis, recte continem Episcopum, si volet. Est, quod ipse scribis, breuiloquens, maximisque omnino curis et rebus, semper oppressus, transisset humanissime te, si illi vel vllum fuisset, paene spirandi spatium. Scripsit et ipse mihi e medio Ratisbonae. contentu his verbis inter pauillula: „De actis conuentus huius nostri non habeo, quod addam, cum omnia etiam nunc incerta sint. Caesar munere suo grauius oneratur, cuius consiliis, quietis, et, ut mihi quidem videtur, salutaribus, utinam voluntates nostrorum hominum responderent! Sed Deus nos tandem, ut spero, respiciet.“ haec ille. Magnopere modestiam et sapientiam, optimumque de religione studium eius praedicauit Philippus, in quo nihil fucatum, nihil subit sophisticum: hactenus amicus ad amicum de amico amicitiae scripsit. Summo igitur amore tui flagrantem penitus ascendit Martius Laquintius

homo doctus pariter et pius, quo familiariter vitor; is Tubinde multa de te, deque tua illa in omnes studiosos pia benignitate amanter et magnifice quidem praedicare solet. Quamquam autem diu multumque versari me ad omnes cogitationes te per literas aliquando salutandi, ac tandem aliud atque aliud animo subiiciente, occasio oblata esset non intempestiva, hactenus tamen tanti principis negotiis perpetuo disrictum ineptiis meis interfurbare nolui. Caeterum nuper cum forte apud venerabilem pietate ac generis celebritate nobilem dominum Andrean Fuchsum, Canonium, honorifica de te mentio, vt saepe alias, facta esset, monuit Leouintius, vt quos peperissem foetus, ceu matris benevolentiae monumentum, tuae amplitudini dedicarem, vel certo sincero iudicio tuo subiicere in inspicandos, ac si digni viderentur luce, tuis auspiciis prodirent; sic enim fore, vt doctorum omnium calculos facile adipiscerentur. Ibi tum ego quod id ipsum iam dudum in animo agitarem, libens morem gessi. Has itaque orationes, quarum prior est de Charitate Christiana, posterior de officio pastoris Euangelici, in quibus in commune consulere exulceratissimis istis temporibus pro virili studeo, nuncupo tuae celsitudini, ac per Christum, cuius negotium agitur, oro, vt pro tua sapientia, si quid uspiam est hallucinatum, vt nihil est in hominum rebus, quod sit omni ex parte perfectum, id omne mutes, deinas, addas, ac denique, si ita visum fuerit, omnino premas; nollem enim hanc meam qualemcunque opellam ullius hominis offendiculo euulgari. Porro quicquid a te probatum fuerit, haudquaquam dubito, et sana doctrina praeditis viris probatum iri, tum studiosos caeteros maiore cum fructu lecturos. Habeo et alia in scrinio, quae certis de causis nunc premo; quod si qualemcunque meam industriam pro rebus esse indicaris, ac certus tabellaris contigerit, ne eorum videndi copiam tibi negabo. Omnino rescribet tua humanitas vel

tribus verbis, ut certus siem, te haec accepisse, ac nisi typis excudenda censes, non grauaberis remittere. Vale in Christo atque has ineptias meas aequi bonique consulito. Bambergae Idibus Iulii, Anno a virginis partu M.D.XLIII.

ANDREAS NEIDECKER,
ad D. Stephanum Canonicus.

Mentionem quidem Iac. Oethaei facit Ioecher in Lex. Erud. omisso autem anno, quo sit natus, atque loco, quo vixerit. Ex hac quidem epistola eum Fuldae artem medicam tractasse, et anno 1530 natum fuisse intelligimus. Etenim quum in hac epistola anno 1560 scripta se annum aetatis tricesimum attingisse tradat, eum 1530 lucem vitae vidisse certum est. Caeterum vtrum libellus, quem contra Petrum Martyrem scripserat, vnquam lucem viderit, neque ne, ignoramus.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI
AC DOMINO,
D N O I V L I O,

EPISCOPO CONFIRMATO NVMBVRGENSI,

PRINCIPI ET DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.

Mirum fortasse tibi videtur, Reuerendissime Praeful, quod ego homo priuatus, et nulla accurata doctrina aut eloquenti facultate insigniori instructus, ad te virum in dignitatis amplissimo gradu a Deo optimo maximo collocatum, et toti Ecclesiastico ordini, veluti singulare atque suspiciendum quoddam pietatis atque eruditionis lumen propositum, literas has meas dare non dubitem. Ac mirandum sane hoc non inme-

rito videretur, nisi ad dignitatis illius fastigium atque ad ornamenta illa reliqua pietatis et doctrinae tuae incredibilem quandam ingenii comitatem ac benignitatem adiunxisses. Quam ego cum diligentius contemplor, plane in eam spem adducor, fore, ut scriptionis huius consilium a te praefule non solum sanctissimo atque eruditissimo, sed et benignissimo maxime approbetur, praesertim cum scriptionis huius causas satis idoneas et ad omnem temeritatis suspensionem remouendam imprimis accommodatas habere mihi videar. Accedit eo etiam illud, quod profecto plurimum apud me valuit, quod cum superioribus diebus familiaris colloqui et constituendae amicitiae gratia, D. Bartholomaeum Kleindinst, theologum Dillingensem, virum cum pietate, tum eruditione praestantem, hoc iter facientem, accellissem ac ultro citroque cum eo sermonem habuissem, is me, ut id consilium, de quo iam dixi, confectarer, sedulo adhortaretur. Quando itaque non temeritate quadam, sed iudicio potius prudentum ad hanc scriptionem accedam, etiam atque etiam abs te, benignissime praeful, peto, ut et facti huius mei te, eum censorem, quem animi tui benignitas et huius rei ratio requirat, praebeas, et instituti huius causas aliquando prolixius explicantem audire non graueris: Quod te facturum esse, plane confido. Ego quidem, praeful Reuerendissime, ab eo tempore, quo primum mihi per aetatem licuit, de vitae feliciter beateque traducendae rationibus cogitare, semper ita animo affectus sum, ut non conquiescendam mihi esse existimarem, nisi earum rerum, quarum recta perceptio ad veram animi felicitatem necessaria existeret, cognitionem mihi compararem talem, qualis ad recte conformanda animorum iudicia, et ad praecauendas impostorum quorundam hominum insidias ac technas accommodata imprimis esset. Cernebam enim iam tum, siue bono quodam genio meo, siue meorum instructione fideliori admonitus, ita comparata esse plurimo.

rum nostri temporis hominum studia, ut omnes Ingenii viros sibi intendendas esse existimarent, quo iudicii integritas soliditasque aut tolleretur, aut certe obscuraretur, ac imperita adolescentum aetas omnis generis corruptelis imbueretur. Ac eos ob id pietatem et religionis puritatem simulantes, impias sententias, et sacris prophetarum et apostolorum doctrinis maxime aduersantes incautioribus obtrudere, vafre ac malitiose conari solere. Quamquam autem in hoc conatu fugae prauarum et impiarum opinionum plurimae difficultates ac quali remorae quaedam obicerentur, factum tamen est, domino vilitati meae prouidente, ut ii tandem praeceptores mihi obtingerent, qui ob solidiorem optimarum scientiarum tractationem conformando erectiori iudicio, et ad retegendas improbas quorundam hominum fraudes, accommodatiores existerent. Quorum cum ego opera studiosius usus fuisset, non difficile mihi fuit, quorundam scelerata consilia in oppugnanda sinceriori pietate animaduertere, et in inquisitione veri aliquando commodius versari. Ac ne ego tam commodam tamque saluarem cognoscendi veri occasionem turpiter negligere, quamquam in medicae artis studiis peculiariter iam tum versarer, tamen ut in hac rerum omnium confusione, et ecclesiae orthodoxae oppugnatione animae saluti consulere, et meum iudicium de multis rebus magis confirmarem, faciendum esse arbitratus sum, ut omne tempus, quod a propriis medicae professionis studiis vacuum mihi esset, totum in catholicae atque orthodoxae religionis inquisitionem conferrem. Quare ut id, quod pie instituissem, maiori fructu etiam conficerem, euoluendas mihi non solum veteres, sed et recentiores sacrorum dogmatum scriptores esse existimabam; ea adhibita voluntate, ut ecclesiae Dei tanquam magistrae absolutissimae discipulum, non vero obstinacem censorum, ut plurimi hodie faciunt, me exhiberem. Quod consilium dum ego confector, plane expior verum esse;

quod in sacris literis extet, resistere Deum superbis atque humilibus dare gratiam. Quum enim antea ecclesiae sententiam de multis dogmatibus non satis perspicuens non in leui mentis fluctuatione versarer, ob occurrentes passim ἀνομίας et fucos sophismatum ab aduersariis simplicitatis doctrinae Christianae iactatos, ab ecclesia planius edoctus atque eruditus sedatis haesitationum fluctibus, ad meum tranquillitatis animi portum veluti appuli: qua re animis veritatis cupidis suavius ac iucundius accidere nihil potest. At vero ne effluerent forte ex animo ac minus firme retinerentur ea, quae ego ex optimorum et piissimorum ecclesiae orthodoxae scriptorum monumentis lectione hauseram, confirmandae memoriae gratia stylo tractanda praecipua, et in meum usum consignanda atque reseruanda esse arbitratus sum. Quin etiam cum superiore mense a quibusdam nobilitate generis insignibus quidem viris, sed catholicae ecclesiae iniquioribus censoribus, Petri Martyris, Theologi Calviniani, scripta, quae is in primam ad Corinthios epistolam edidisset, tantopere iactata praedicataque essent, ut ea adamantina prorsus et nullis rationibus confutanda, praesertim cum de iustificacione christiana pertractant, censerent, ac ego neminem animaduertissem, qui publice Martyris scripta peculiariter confutasset, dignitati ecclesiae catholicae et veritati plane oppressae mendaciis et temeritate plurimorum deesse nolui. Sed priuatim eius de iustitia Christianorum sententiam oppugnans istis Martyris patronis clarissimis demonstrare conatus sum, Martyrem neque eruditum virum neque pium theologum his tractandis sese ostendisse atque probasse, sed vafrem potius sophistam et corruptorem euidentissimae veritatis improbum. Quanquam autem non dubitarem, quin mihi priuatim in defendenda orthodoxia ecclesiae Dei liceret, quod in eadem oppugnanda alii publice sibi satis arroganter sumunt, ut videlicet non theologi theologicarum disceptationum tractationem sibi vin-

dicent, tamen ut non solum culpa, sed et culpa non nisi suspitione carere viderer, faciendum esse putavi, ut quidquid ego in defensionem catholicae de iustitia Christianorum sententiae priuatim exarassem, tibi episcopo et doctissimo, et piissimo veluti ordinario iudici exanimandum diiudicandumque offerrem, praesertim cum non ignorem, grauiora esse ista, quam ut in iis explanandis fidere sibi quis sine expertissimorum et eruditissimorum virorum approbatione debeat. Accedit eo etiam, quod aetas mea, quae vix tricesimum annum iam attingit, in re difficillima et in qua tractanda error aliquis facile obrepit, persuasionem perfectioris cognitionis et confidentiam contumacem minime patiatur. Accipies itaque, Reuerendissime Praeful, opusculum hoc, rudius illud quidem, et non satis exacte ob occupationes functionis meae medicae assiduas elaboratum, non obscurum tamen, ut arbitrator, meae erga ecclesiam catholicam voluntatis argumentum. Quanquam autem tibi principi viro maximorum negotiorum mole praegrauato non libenter plus molestiae adiungo, atque addo, importuni enim hominis illud est, tamen, quia tu eum locum tenes in republica Christiana, ut sanctissimorum religionis dogmatum diiudicatio et assertio ad te tuique loci et ordinis homines optimo iure pertineant, non grauatum, ut confido, hoc, quicquid est, cognosces ac lectione euolues, et si quidem tu grauissimis reipublicae curis distringeris, saltem per Magistrum Ludovicum Landaw, ministrum tuum, censuram exactissimi grauissimique iudicii tui significari mihi haud grauatum curabis. Cuius beneficii tui memoria a me perpetua conseruabitur. Quod si intellexero, industriam hanc meam non omnino contemnendam abs te cenferi, operam fortasse daturus sum, ut domino vitae usum diuturniorem mihi praebente, et oblata maiori eiusmodi tractandi occasione, quae sane nulla, aut exigua saltem iam mihi conceditur, reipublicae Christianae qualemcunque meam

operam confecrem, ac sedulo praestem in iis rebus, quae ad consensum catholicae veritatis retinendum et opprimenda improbissimarum haeresium studia pertinere videantur. Verum de his iudicium tuum grauiissimum atque accuratissimum expecto. Venio ad alia. Quanta et quam praeclara extent studia tua in promouendo religionis verae negotio et deformitate praesenti ecclesiae tollenda, testis est tota Germania, quam iam pridem virtutum et doctrinae tuae splendore in admirationem tuam adduxisti. Perge itaque, vigilantissime praesul, de ecclesia Dei quam optime ntereri, neque sinas te sceleratissimorum hominum iniuriis grauiissimis a praeclarissimis absterri institutis. Sic futurum est, vt tua celeberrima fama apud optimos quosque perpetuo vigeat, et a Deo Opt. Max. aeterna praemia pietati ac virtuti tuae debita in beato illo sanctorum omnium concilio proposita certo habeas. Vale, praesul Reuerendissime, felicissime, et Deus te ecclesiae incolumem quam diutissime conseruet. Datae Fuldae 16 Aprilis anno 1560.

T. R. C.

obsequiosiss.

IACOBVS OETHAEVS, iunior,
Medicinae doctor, Physicus Fuldanus.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO DOMINO

DOMINO IVLIO,

EPISCOPO NAMMBURGENSEI,

DOMINO ET PATRONO SVO.

Quoniam, Reuerendissime Amplissimeque praesul, non profana aliqua amicitia, sed, quae arctius multo obligat, Christiana, charitate inductus sum, vt literis te molestiarem meis: futurum confido, vt tanto T. Reuerendiss. D. minus molesta

magisque grata sit, causa praesertim non priuata sed publica, non profana sed sacra, non corporis sed animae, immo plurimarum animarum aeternam salutem concernens; paucis tamen, quod volo, expediam.

Cum superiori anno ¹⁾ Romam vocatus, et summo Pontifici (tunc recens electo) Paulo quarto praesentatus Germaniae extremas miseriae coram sua S. deplorans petiissem auxilium, tale accepi responsum, quod confido auxilium fore non minimum. Sed quia de scholis catholicis recte etiam in patria nostra instituendis agitur, Te inprimis consulendum duximus, tum quod talis sis, qui possis et debeas, cum etiam quod zelus animarum te ut urgeat, nobis non sit omnino incognitum. Audi igitur, Amplissime praeful, quod et quale sit nostrum consilium. Cum iam ante octauo anno Reuerendiss. et Illustriss. Dominus D. Otho Cardinalis et Episcopus Augustanus, noster singularissimus amicus, (vsque adeo humanus est) atque patronus, serio de salute sibi creditarum ouium cogitaret, me et sociis, praesertim optimo quodam D. M. Chiliano ex Louanio vocatis, scholam instituit theologice, sed in qua etiam philosophia et omnia futuro theologo necessaria miro ordine et incredibili diligentia docentur, cuius zelum sanctissimus D. Iulius tertius multis privilegiis pro Academiae feliciori successu iuuit. Quod quidem institutum S. R. D. cum tale sit, ut inde breui sperari possint viri docti, pii, et qui non diuitias, delicias aut honorem, sed pure gloriam Dei et animarum salutem quaerant, per totos hos annos ego et socii, praesertim Chilianus, cupimus simile, immo similia multa in patria nostra fieri. At T. Reuerendiss. D. consilium de loco et modo recte et prudenter omnia perficiendi expectantes omnem pollicemur diligentiam, ne fauore Summi

1) *Superiori anno*, h. e. 1555, quo Paulus IV. Pontifex Roman. creatus est: unde quoque hanc epistolam anno 1556 scriptam esse apparet.

Pontificis et amicorum, quos apud Caesarem habemus, abutimur. Interim nobis quam consultissimum videretur, si T. Reuerend. D. suos alumnos ²⁾ vel eorum aliquos ad scholam Reuerendissimi D. Cardinalis et Episcopi nostri mitteret, qui postea in similibus constituendis et gubernandis nobis esse auxilio possint. His paucis T. R. D. optime valeat et negotii huius diuini prorsus et summo opere necessarii essio in bono memor,

T. REVERENDISS. D.

humillimus

F. BARTHOLOMAEVS KLEINDINST,
ord. Praedicatorum, Sacrae theologiae
Professor et Praedicator Dilingensis.

Ludouicus Grempius, cuius epistola ad Iul. Pflugium missa sequitur, Aduocatus, vel, vt nostra aetate dicere solent, Syndicus ciuitatis Argentoratensis erat. Qui cum doctrinam, prudentiam ac fidem suam reipublicae Argentoratensi eximie probasset, an. 1548, cum Carolus V. Imperator Rom. nouam istam religionis formulam, quae Interim nominatur, Argentoratensibus quoque obtrudere vellet, Augustam legatus

2) *suos alumnos*: h. e. non modo studiosos litterarum Episcopatus Numburgi-Cizenfis, quorum non paucos Iulius Pflug in Academiis Coloniensi, Friburgensi, Louanienfi, Bononiensi, Argentoratensi et Lipsiensi consilio et beneficiis iuauat; verum, vt mihi videtur, iuuenes quoque, qui in Collegio vel Seminario a Iulio Pflug. tunc Cizae constituto (cf. eius epistola ad Papam Iulium III. 1550 et ep. Gropperi ad Pflug. 1551 missa) litteris theologicis operam dabant, et inde parochiis Episcopatus praeponebantur. Quorum aliqui igitur, vt Dillingam inuitantur, sibi quoque in similibus (*institutiis, scholis*) constituendis et gubernandis auxilio sunt, Barth. Kleindinst rogare videtur. Cf. Testamentum Iulii Pflugii fini harum opp. adiunctum.

missus est, atque cum Imperatore nomine reipublicae Argent.
de hac re egit; cf. Sleidan. Comment. de statu relig. et reipu-
blica p. 646. ed. mea, et Adami Vit. Germanorum Iurecon-
sultorum p. 261 sqq.

AMPLISSIMO ET REVERENDISSIMO VIRO
AC DOMINO,
D. IULIO PFLVGIO,
PRAESVLI NEVNBVRGENSI,
DOMINO SVO CLEMENTI.

Etsi nihil digni habebam, quod ad tuam amplitudinem scri-
berem, tamen cum Sturmii noster isthuc proficisceretur ¹⁾,
dixi officii et gratitudinis nostrae esse, perbreues ad te dare
litteras. Quantum enim ponderis tua commendatio apud Be-
verendiss. Dominum, Dominum Antonium Perenotum ²⁾,
episcopum Atrebatensem, habuerit, ex litteris suis et Sturmio
ipso cognosces. Omnino tibi acceptum referimus et merito
referre debemus, quod ille molestissima cura et sollicitudine,

1) *Sturmii* — *proficisceretur*. Ioach. Camerarius in Epp. Familiar. p.
240. Hieron. Baumgartnero, Noribergensi, narra, Io. Sturmium apud
se fuisse in schola provinciali Portensi, ubi tunc, vt in ep. superiori
tradiderat, versabatur, vt vulnera quaedam huic ludo inflicta sanaret.
Quae vero epistola cum anno 1548 XI Kal. Nouembr. sit scripta, Stur-
mii eo ipso anno per Saxoniam iter fecisse, et epistolam Grempii
ad Pflugium missam fuisse apparet.

2) *Ant. Perenotum*. Erat tunc vir eximiae eruditionis et post mortem
patris Granuellani a consiliis Caroli V. Imper. cf. Sleidan. l. l. p. 564
et 683. Vitus Amerpachus dedicauit ei: *Libron sex de philosophia
naturali*, Basil. 1549. 8. eiusque insignem doctrinam et integritatem
in epistola praeposita laudauit. Interim si verum est, quod Stassen in
Ann. der Geschichte des Churs und Fürstlichen Hauses zu Sachsen p. 184
tradit, acerrimus videtur fuisse aduersarius religionis Lutheranorum,
et hinc quoque forsitan Sturmii, quem Iulius Pflug auctoritate precum
suarum curis et periculis liberasse et scholas Argentinenas seruasse h. l.
dicitur.

atque etiam non obscuris periculis liberatus est. Itaque et
scholam nostram, nostram autem? immo vniuersam rem lit-
terariam maximo beneficio affecisti, nosque omnes, qui Stur-
mio amici sumus, inprimisque me, qui illum in oculis, ita
valeam, fero, tuae amplitudini arctissime deuinxisti, ipsum
vero met ita tibi obstrinxisti, vt prorsus in aere tuo sit. Quid
multis? dignum tanto praefule officium praefuisti. Tuq-
namque beneficio ille cum veteribus amicis, hoc est, cum li-
bris, vt ille ait, in gratiam rediit, et literae, quae iam aliquam-
diu conticuerant, rursus caput extulerunt. Quapropter ago
tuae amplitudini reuerenter gratias, relaturus etiam, si nobis
aliqua dabitur occasio. Nunc autem pro nostra tenuitate ni-
hil aliud recipere queo, quam me, quacunque in re potero,
tuae Amplitudini summa voluntate inferuiturum esse. Non
queo plura scribere: excludor enim angustia temporis et auo-
cor publicis negotiis. Itaque epistolae festinationis plenae
ignoscas oro. Commendo me tuae Amplitudini, quam Deus
Opt. Max. diu ad suam gloriam et ecclesiae salutem nobis
incolumem conseruare velit. Datae Argentinae VIII Kal.
Octobr.

T. AMPLIT.

deditiss. et obseruantissimus

LVD. TICVS GREMPIVS.

Aduocatus reipublicae Argen-
torenensis.

Non est, vt multa de Io. Groppero, theologo Colonienfi,
auctore harum epp. dicam, quum ex historia rerum Chri-
stianarum a Luthero eiusque aedecis emendatarum satis con-
stet, eum fuisse ex iis, qui Luthero eiusque familiae et re et
scriptis vehementer repugnarent: id quod etiam ex his epp.

perspici potest. Cf. *Wicks dreysaches Interim* p. 5. et *Plant's Geschichte des protestantischen Lehrbegriffs* Tom. III. p. 83-85. Ex Actis Ratisponensibus, quae ab ipso Iulio Pflugio Ratisbonae 1541 in Comitibus ibi habitis congesta in bibliotheca Cizensi seruantur, Gropperum in componenda formula religionis, quae dicitur Interim Ratisbonensis, inprimis hoc egisse apparet, ut articulum de Iustificatione, de quo prae caeteris in hoc conuentu disceptabatur, illustraret. Unde haud dubie accidit, ut multi eum auctorem huius formulae solum esse opinarentur. cf. *Plant* l. l. Caeterum libellus a Groppero in istis Comitibus Imperatori Carolo V. exhibitus sex plagulas continet manu scriptas.

I.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI
ET AMPLISSIMO PRINCIPI ET DOMINO,
DNO IULIO,

ELECTO ET CONFIRMATO EPISCOPO NVMBVRGENSI,
DOMINO SVO INPRIMIS OBSERVANDO.

Ad manus proprias.

Reuerende in Christo pater, et amplissime princeps, domine colendissime. Habere sane multa, quae scriberem, sed multae verissimae causae sunt, quae dissuadent, ut ea chartae committam: forsitan dabit quandoque Deus, ut de omnibus mutuo colloquamur, et communicemus. Laborat in hac dioecesi preniturque religio¹⁾, sed tamen adhuc multorum clarorum in hac ciuitate virorum animi sunt erecti, optime sperantes de affulsuro alicunde opportuno remedio. Deus bonum

1) *promittitur*, ab Hermanno, Archiepiscopo Colonienfi, a religione Pontificiorum multis partibus alieno.

illum principem ²⁾ miper seductum in viam reducat, quod ego sedulo illi orare non desino! Etsi interea non ignorem, mihi a suis insidias non indiligenter strui; sed si dominus protector vitae meae, a quo trepidabo? Qui etiam si me ob suae ecclesiae defensionem vel mori velit, non reperiet valde repugnantem, quam mentem ut in me confirmet, valde opto: Eucerus ille nebulo in vno suorum libellorum recens euulgato mei meminit non sine inuidia, et tantum maiori ex parte falsa expostulatione. Si Deus mihi tantum otii dederit, dabo breui purgationem meam Germaniae ad Caesarem et omnes Imperij ordines, ex quo, ut spero, intelligent omnes, vel coinmuni sensu praediti, quam versipellis Proteus et perfidus nebulo sit Bucerus ³⁾. Quem tamen laborem mihi sumere non esset opus, si in vniuersum ita notus esset Bucerus, ut est vtrique nostrum. Quod R. D. V. me tam amice monuit, ut mihi ab infenso principe cauere, ago ipsi summas gratias, cui quoque felicem exitum suae causae et omnia bona precor, uti his a Deo optimo maximo cumulari longe dignissima est, qui illam rebus publicis diu seruet incolumem, Dat. Coloniae: raptim XIII April. anno 1545,

R. D. V.

deditissimus

IOANNES GROPPER, D.

2) *bonum illum principem*, Hermannum, qui ut sacra Ecclesiae suae emendaret, Melancthonem et Bucrum ad se Bonam euocauerat. cf. Sleidan: ad an. 1544. p. 455. et Plant I. l. Tom. III. P. II. p. 232 sqq.

3) *Bucerus*. cf. Adami Vit. Theologorum Germ. p. 211. et Plant loco modo laudato.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI
ET AMPLISSIMO PRINCIPI,
D. IVLIO,
ELECTO ET CONFIRMATO NVMBURGENSI,
DOMINO COLENDISSIMO.

Reuerendissime pater et amplissime princeps, donine colendissime. Binas abs R. D. T. literas accepi, ex quarum prioribus, qualiter interruptum⁴⁾ sit colloquium, ex alteris vero, quid a me requirat Caesar, intellexi, in quo ut et morem geram eius Maieitati, R. D. T. me monendum duxit.

Ac initio, quod interruptioni colloquii delecti ex Caesaris et Catholicorum parte nullam causam dederint, sed ipsi aduersarii, et quod Caesar insolentia istorum tam foede et turpiter deferentium et dissipantium, quod ipsis potissimum ad eorum importunas et supplices preces erat concessum, offensus sit, id mihi cum bonis omnibus non potuit non esse iucundum et gratum intelligere. Caeterum illud, quod a me nunc postulat Caesar, ut est pium et sanctum, ita sane difficilium et maximum et longe supra meas vires, quod utinam sic praestare possem, ut vellem! Neque enim ignoro, me, dum viuam, nullam operam collocaturum melius et utilius, quam si tam necessaria consilia de religione, quae nunc ille salutariter et religiosissime suscipit, agit et versat, vlla ex parte iuuare potuero. Sed quando me ipsum inspicio mecumque reputo, quam sit mihi domi curta suppellex, et quam sim consultor ineptus, immo consilii paene inops in rebus tantis, a quibus Christiani orbis in hac rerum omnium perturbatione et confusione constituti sustentatio et salus pendet,

4) *interruptum colloquium*, Ratisbonense 1546. cf. Sleid. L. XVI. p. 481 sqq. et Plant Tom. III. P. II. p. 295. sq.

valde doleo, me tam pijs sacratissimi principis iussis et postu-
latis satisfacere ita ut cuperem non posse. Verum ne nihil
tamen ad causam tam grauem et omnibus communem (in
qua quisque pro virili omnem operam libenter facere et
praestare par est) conferre velle videar, vel inobedientiae
vel socordiae infimuler, censui potius, quam ut omnino si-
leam, capita quaedam rerum ad solidam et stabilem refor-
mationem spectantium ex variarum annotationum mearum
stylis subito excerpere, conscribere et ad Caesarem ipsum,
quod per hunc facio, ne iussis eius in totum non obtempe-
rem, transmittere, (venire enim me Ratisbonam ⁵⁾ in prae-
sentia vel Clero Colonienſi vel mihi omnino integrum non
est) bona spe fretus, non prorsus displicituram suae Maieſtati
bonam saltem et obsequentem meam voluntatem, etsi deſit
praestandi, quod ille petit, facultas, tamen quod poeta dicit:
in magnis et voluisse sat est. Porro cum hac tempeſtate ho-
minum ingenia et iudicia tam varia sint, ut nemo quamlibet
virtutis studiosus, quamquam ad reformationem spectans,
tuto in medium facile proferat, praesertim scripto ad absen-
tes, cui, si in dubium vel suspiciunculam aliquam reuocetur,
is qui scripsit, explorator et defensor per absentiam adesse
non possit, idcirco visum est mihi, huius consultatiunculae
meae exemplar ad R. D. V. mittere, sed ea lege, ut nulli homi-
num, excepto forsitan solo domino P. si ita videbitur, et huic
quoque non aliter quam data et accepta secreti fide commu-
nicetur. Vetus enim clarissimus dominus Vicecancellarius,
ne quisquam, quod a me postulasset Caesar, resciscat. Oro
vero R. D. V. vnice, ut simul cum ipso domino Prom. medi-
tatiunculam istam meam perlegere et diligenter expendere

5) venire -- Ratisbonam, eodem ipso anno 1546. Nam ubi Imp. Carolus V.
ipse Ratisbonam venerat, et theologos discessisse inde cognouerat, ad-
modum de ea re est questus, et principes, ut ipsi venirent, grauidimis
hortatus est verbis. cf. Sleidan, L. XVII. p. 503.

et si quid inibi reperiant, quod mihi fraudi esse queat, eius me libere admonere dignentur, et sicubi quid aliter a quoquam accipi forsan subodorentur, quam ipse intellectum velim, interpretari id in eam sententiam, cuius esse me non ignorant. Mitto quoque vnum aut alterum exemplar Capitum Institutionis ⁶⁾ puerilis ad pietatem, quae nuper, cum non sine dolore viderem pueritiam per varios Catechismos non ita puros misere corrumpi, in gratiam scholae meae apud dominum Gereonem edidi. Alter libellus primum, qui adhuc sub prelo est, cum excusus fuerit, itidem mittetur. Quod superest, precor dominum Iesum, sponsum illum et zelotem et seruatorem ecclesiae suae, ut religiosissimi Caesaris, quam de religione curam suscepit, spiritu suo sancto confirmet et prouehat, illique de coelo eam sapientiam impertiat, qua pari pietate et prudentia, adiutus praesentis concilii autoritate, quod pro officio bene cepit, feliciter etiam perficiat et exsequatur in Dei gloriam et oppressae ecclesiae releuationem: qui et R. D. T. eiusque similes Episcopos veluti rara suae desolatae Ecclesiae luminaria ad instaurationem et sustentationem eius incolumis diu seruet et in sanctis actionibus, quibus toti incumbunt, adiuuet. Datum raptim Coloniae 15 Maii anno salutis 1546.

R. D. V.

addictissimus

IO. GROPPER, D.
Scholasticus.

6) *Capitum Institutionis*. Exstat in bibliotheca Cizensi exemplum huius libelli hac inscriptione: *Capita institutionis ad pietatem in usum pueriliarum*. Col. Agripp. 1546. 8.

REVERENDISSIMO ET AMPLISSIMO PRINCIPI

AC DOMINO

D. I V L I O,

ELECTO ET CONFIRMATO NYMBVRGENSI,

DOMINO COLENDISSIMO.

Reuerendissime et Amplissime Praeful ac Princeps.

Longe verissimum et piis omnibus compertissimum est, quod R. C. T. scribit: Principes nostros cum ad depellendam eternam vim, tum comprimendos intestinos motus ad humana praesidia, et noua foedera et coniurationes frustra defugituros, si non antea diuinum auxilium impetrauerint. Certe prophetae, quos Deus olim populo suo speculatores dedit, vt videntes venientem gladium super terram canerent bucina et futuram annunciarent calamitatem, nullam aliam ob causam populum ipsum durius arguunt atque increpant, quam quod ordine praepostero neglecta Dei gloria salutem suam in humana prudentia, sociorum multitudine et exercituum robore constituerent. An non talibus, quorum videlicet non fuit prima cura Dominum exercituum sanctificare, qui noster pauor, noster terror esse debet, Isaias propheta his verbis insultat: congregamini populi et vincemini, accingite vos et vincemini, inite consilium et dissipabitur, loquimini verbum et non fiet? Et rursus: Si reuertamini et quiescatis, salui eritis. In silentio et spe erit fortitudo vestra, et voluistis et dixistis. Nequaquam, sed ad equos fugiemus, ideo fugietis, et super veloces ascendemus, ideo velociores erunt, qui persequentur vos. An non omnis humana potentia, quam non regit Deus, baculus arundineus est, cui si innisus fuerit homo, intrabit manum eius et perforabit eam? An non hoc olim innumeri comprobauerunt euentus atque adeo tot prae-

sentia in nostros etiam nunc oculos incurrentia exempla? Itaque in sententiam R. Celsit. Tuae, ut debeo, totus discedo, nempe nunquam bene consultum fore rebus nostris, nisi ecclesiarum praesules ea consilia primo omnium ineant, quae ad gloriam Christi et ad tollendum ex ecclesia exitiale istud schisma pertinent. Verum an nostri Metropolitani huic rei ordiendae et tractandae, etiamsi optime ad eam, quod optandum foret, animati essent, sufficiant, et num eorum conatibus et studiis quamvis piis propositus exitus responsurus fuerit, id nondum constituere mecum potui. Haud ignotum quidem mihi est caput illud Transactionis Patauiensis de religione, sed ut ingenue, quod sentio, scribam, metus me et forsan haud omnino vanus tenet, hoc decretum quandoque rebus religionis maiorem, quam quae hactenus laborarunt, perturbationem allaturum. Ut alia permulta, ob quae hoc decretum parum fructus facturum mihi videtur, omittam, veretur mihi profecto ob oculos acris illa et vehemens expositio Pauli III. Pontificis quondam maximi cum Carolo V. Imperatore ob decreta in conuentu Spirensi anno quadragesimo quarto, quorum conuenta ista Patauiensia valde similia sunt. Questus tum est Pontifex ille, Caesarem in eo conuentu se indigne gessisse, a more maiorum suorum religiosissimorum principum recessisse, ordinem et instituta veteris ecclesiae peruertisse, haec eiusmodi fuisse, ut, quoties de his, quae ad religionem pertinent, disceptetur, ad sedem Apostolicam omne consilium semper referatur, nihil illa inconsultum statuatur: Caesarem vero cum ut de concilio generali, tanquam de remedio omnium opportunissimo, ut nationali, ut de futuro imperiali conuentu meminit, in quo de religione tractandum et agendum sit, nomen eius ubique suppressisse, cui diuina et humana iura, approbante tot seculorum consensu, supremam cum cogendi concilia, tum statuendi de his et ordinandi, quae ad ecclesiae unitatem utilitatem

que spectant, auctoritatem dederunt: Et quod grauius est, Caesarem in eo maxime et pietatem laesisse et omnem legum ordinem confudisse, quod laicis de rebus spiritualibus iudicium cum ecclesiasticis permiserit, neque laicis modo, sed nullo discrimine laicis atque adeo damnatarum haeresium assertoribus. Haec multis in ea epistola Pontifex exaggerat, atque eo tandem vehementiae venit, ut exemplo Heli 7), ad liberorum suorum errorem connuientis, et eam ob culpam grauissime a Deo puniti, proposito, Caesarem cogitare iubeat, in quam necessitatem, nisi consilium hac in re mutet, sit illum adducturus, quae epistola prolixa satis edita anno XLV. cum Lutheranorum scholiis R. C. T. haud dubie lecta est. Quando igitur, quas in ea Pontifex rationes non minori verborum elegantia quam pondere, magna cum acrimonia et peracerbe commemorat, necum animo reputo, facile perspicere possum, quid perpaucis Episcopis, usque rei theologiae parum peritis, et forte magis ad suarum ditionum pomperia tutanda, quam ad repurgandam a zizaniis dominicam aream attentis, ut iis etiam, quos ipsi forsitan ad hanc rem suo nomine, ut solent, cum Lutheranis pertractandam delegerint, (praesertim in hac rerum grauissima perturbatione et tumultu, nimirum armis adhuc undique strepentibus, et fere multis regibus Caesaris auctoritatem agnoscentibus, et concilio aut communi alicui in religione condendo decreto locum dantibus) gratiae et fauoris sit expectandum. Ut interim flectam, quinam sint ex nostra parte theologi, qui non ad eiusmodi res agendas simul admoventur, aduersus eos, qui in arenam protruduntur, suspiciosi. Meminit R. Celf. V. quantaefraudi colloquium illud Ratispon. infaustum 8) prorsus et infelix nobis ambobus extiterit, ut eiusdem cogar subinde illius adagii meminisse: Piscator ictus sapit. Quanquam si quid in rem

7) exemplo Heli. cf. Steidan. L. XVI. initium.

8) Ratispon. infaustum, anno 1541 habitum.

ecclesiae mecum fructu aliquo praestare posse videam, nulum sim detrectaturus officium etiam cum vitae discrimine, nedum cum maleuolorum inuidia etiam quantacunque. Certe nuper non procul aberam a discrimine non vulgari, cum Agrippina Colonia Moguntiae et Treuiris instar inuadi, vastari ac diripi timeret, vt mihi tum fugiendum alio fuerit, dum furor iste paululum subsedisset. Multa ex paucis R. C. V. coniciat, nam omnia, quae corde premo, nec scribere expedit, nec tutum est. De controuersia inter theologos Borussiae, hoc est, inter Osiandrum et suos Antagonistas super quaestionem: an Christus, etiamsi non cecidisset Adam, incarnandus fuerit, nonnihil intellexi, si quid aliud inter eos enatum est controuersiae, nondum accepi. Porro quando R. C. T. me rogat, vt in quaestione illa, quae inter nostros et Lutheranorum theologos, velut omnium controuersiarum maxima, ab exortu schismatis exagitata est, quid de iustitia illa Christi imputatiua, quam solam vrgent Lutherani, et cuius nostri vix mentionem fieri permittunt, sentiam, cum R. C. T. communicem, etsi in re tanta, quae vtrunque tam obstinate vrgetur, non modo difficile, sed et periculosum sit, mihi praesertim hominioni, nihil minus quam theologo, meam aperire sententiam, idque non multo prius tempore diligenti meditatione excussam, tamen, ne videar R. C. Tuae (cuius plane totus sum) non in omnibus morem gerere libenter velle, ea de re, quod nunc in hac tabellarii festina abitione animo succurrit, significandum putavi. Quid olim senserim, ostendit inprimis Enchiridion christianae institutionis in concilio prouinciali Colonienfi anno 1536 sub Hermanno tum Archiepiscopo euulgatum, titulo de iustificatione hominis, qui tractatui de sacramento poenitentiae insertus est *s. sed dicis nobis*. Deinde clarius ac disertius idem indicat Antididagma, quod scripsi anno 43. aduersus reformationem, dicerem deformationem memorati quon-

dam Hermannii, eodem tit. de iustificatione, vbi facio duplicem causam iustificationis formalem, priorem et praecipuam, consummatam Christi iustitiam, quatenus fide apprehensa nobis applicatur; alteram iustitiam inhaerentem. Denique idem satis significat Isagoge mea ad plenioram cognitionem doctrinae catholicae ecclesiae, quam institutioni puerili editae anno 1550 subiunxi. Verum Antididagma cum statim, vbi Coloniae excusum fuisset, raperetur a typographis Louanienf. rursus excudendum, raptum ibidem est continuo a theologis Louanienf. in calumniam, adeo vt non modo eum locum, vbi duplicem illam constituo iustitiam, lectori sua annotatione suspectum reddere voluerint, (in margine enim addendum curarunt: *cum iudicio legenda sunt haec*) sed etiam eius nomine cum theologis Colon. per epistolam acriter satis expositulauerint, quam et illi, vt rationem scripti mei redderem; mihi tunc exhibuerunt, quorum petitioni, vt par erat, satisfacere volens, in quaestiones, quas mihi proposuerunt, responsionem scripsi satis longam, licet magis subito animi indignantis calore (nihil enim dissimulo) quam exacto iudicio, quam vbi illi a me acceperant, mitigati rescripserunt Louanienfes librum illum in suspensionem raptum cum autore excusantes: quod meum scriptum inter chartas meas reiectitias delitescens perquisitum et inuentum describi feci⁹⁾, idemque descriptum ad R. C. T. sed bona fide sibi non aliis (quod mihi fraudi esse facile possit) legendum. Itaque ita tum sentiebam. Nunc mihi aliter de hac re sentire non licet, quam nuper determinatum est in sacro Concilio Tridentino, in decreto quintae sessionis, vbi §. *quid sit iustificatio impii, et quae eius causae* etc. licet vnicam Patres faciant causam iustificationis

H 2

9) describi feci — Exstat inter Mss. a Iulio Pflugio bibliothecae Cizensi per testamentum legata.

formalem, nempe iustitiam Dei, non qua ipse iustus, sed qua nos iustos facit, tamen si non tantum verborum corticem, sed mentem eorum exactius rimemur, non multum a sententia Antididagmatis dissentiunt, quando inquit: iustificatos non modo reputari, sed et vere iustos nominari, hoc ipso satis aperte contententes, in iustificatione imputationem iustitiae Christi cum inhaerente iustitia concurrere, quod et sequentibus verbis faciunt manifestius, quando sanctissimae Christi passionis merito et eius applicationi (quae nihil aliud est, quam imputatio illa iustitiae Christi per fidem) remissionem tribuunt peccatorum, etsi hanc remissionem solam non recipere nos sine iustitia inhaerente, diffusa in cordibus nostris per charitatem definiant. Res magna, Reu. Praesul, grauissima et perdifficilis, a qua propemodum tota pendet controversia, et proinde mei ingenioli (quod semper in obsequium fidei quam sacra Synodus proponit, libenter redigo) vires longe transcendens, ea de re finem facio, relinquens meam infantiam excellenti sapientiae, doctrinae et pietati Reu. Celsitud. vestrae (cuius iudicio libenter fio) exactius expendendam et iudicandam, quam Deus Opt. Max. ecclesiae suae diu seruet incolumem, eiusque similes Praesules nobis multos concedat. Dat. Coloniae XI Decembris Anno M.D.LII.

REVER. ET AMPLISS. CELSITVDINI

addictissimus Seruitor

IO. GROPPERVS, D.

Pars prior eaque iusto longior epistolae quartae, in qua auctor multa contra Lutheranorum Superintendentes de ordinatione Clericorum disputat, cum nihil habeat, quod

lectores aetatis nostrae teneat, omissa est. Alteram vero, cum res historiam istius aetatis illustrantes contineat, typis excudendam curauimus.

4.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI
ET AMPLISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,
D. IVLIO,
ELECTO ET CONFIRMATO NVMBURGENS. ETC.
DOMINO COLENDISSIMO.

Reuerendissime pater et princeps, domine colendissime. Abs me petit R. D. T. ut doctum aliquem et piū theologum aptum ad docendam ecclesiasticam iuuentutem ¹⁰⁾, quo genere hominum nos hic abundare putat, ad eam istuc mitterem. Sciat horum hominum apud nos adeo nullam esse copiam, ut mira sit raritas, multosque iamdudum principes Germaniae superioris suos ministros huc propterea destinasse, ut tales magnis etiam stipendiis conductos ad se adducerent, sed nullus inuentus est spectatae eruditionis et pietatis, praefertim qui velit Colonia discedere. Si posthac ullus occurrat, quem possim permouere, ut R. D. T. operam suam locet, satishet eius votis, quibus pro mea erga eam obseruantia pro virili satisfacere semper studebo. De oecumenici concilii progressu nihil addubitatur: Reuerendiss. Moguntinus dicitur personaliter Tridentum profecturus. Idem asserunt quidam de Treuironsi. Reuerendiss. quoque meus Colonienf. (scio) cupit personaliter illi interesse, sed an per alia suae dioeceseos negotia possit, adhuc incertum. Iam est in con-

10) *ad docendam* — *iuuentutem*, nempe in Seminario theologorum a Pflugio Cizae condito, vel mox condendo. Cf. Testamentum Pflugii in fine harum opp.

ventu suorum coëlectorum ad Rhenum Wefaliae. Quid illic fiatuent de inuifendo Tridento, cum redierit, intelligam. Regem Galliae a concilio abhorrere, Lutheranorum commentum est. In hac dioecesi nunc celebrantur sollennes Missae, quibus imploratur Deus, vt prosperum tribuat concilio successum, quem certe omnes ex animo optare debemus, et imprimis pie constituendarum executionem, sine qua quid prodest tam multa pie et sancte in tot retroactis Synodis esse constituta? Det Deus meliorem mentem his, qui bella volunt et ecclesiam impie et scelerate perturbant, quos ille quandoque iudicabit, qui promisit non praeualituras aduersus eam inferni portas.

Post longam inquisitionem, quam amanuensis meus per hanc urbem meo iussu fecit, repertus tandem est vnus fratrum Doctoris Theodoricæ Artopaei, alter enim in praesentia adest, praesenti tabellarius Reuer. D. Tuae literas exhibuit, qui haud dubie ipse ad eius scripta veniet aut rescribet. Tamen, quantum intelligo, magis expedierit, vt iste Doctor Theodoricus, si catholicus est, ishic apud R. D. T. permaneat, quam huc redeat. Reu. D. T. me vnice commendo, quam Deus Opt. Max. inter tot aduersa ad Ecclesiam suam malis hominibus repurgandam et sanctissime in pace catholica regendam conseruet. Dat. Coloniae XV Aprilis Anno 1551.

REVEREND. CELSITVDINI T.

addictissimus Seruitor
IO. GROPHEVS, D.

Vitus Amerpach (non Amerbach) Iurisconsultus et Philologus primum Lutheri, cui Vitebergae operam dederat,

deinde Pontificiorum partes secutus et Ingolstadii philosophiam est professus. cf. Saxe Onomast. Litt. Tom. III. p. 179. et Freytagii Appar. Litt. Tom. III. p. 366.

I.

REVERENTIA DIGNISSIMO IN CHRISTO PATRI,
ET ILLUSTRISSIMO PRINCIPI,

D N O I V L I O,

EPISCOPO N U M P U R G E N S I,

PATRONO SVO SUMME OBSERVANDO.

Reuerentia dignissimo in Christo patri, D. Iulio, Episcopo
Numpurgensi, patrono suo plurimum observando

Vitus Amerpachius

S. D. P.

Duo praeterierunt menses, R. P. cum a te per literas enixe ac obseruanter petiui, vt, si meam pecuniam vel totam, vel aliqua ex parte a meis debitoribus accepisses, eam retineres in tua fide, nec ad me quicquam de illa cuiquam dares, donec a me de mea voluntate, quid agendum esset, accepisses mandatum. Sic enim cogor loqui, tametsi fortasse durius in tua tam illustri persona, hoc tam superbo tempore. Significavi de causa nonnihil etiam huius mei propositi, et insuper te rogaui, scriberes mihi tutam de toto negotio, quam primum posses, vt scirem, quid esset posthac sperandum aut faciendum, ideoque non parum dolui, cum nullas a te post mundinas auctumnales Lipsicas praeter expectationem tantavidam et propemodum necessariam accepi. Quare T. C. vehementer etiam atque etiam quaeso et obtestor, vt in hac re velit mihi morem gerere, meaeque sollicitudini asserre aliquantulum remedii, nec tam cogitare, quam ego sum tenuis et humilis, quam, vt par est, pauperes et abiectiones suarum nullo

modo ab Episcoporum dignitate ac munere alienum esse, quod etiam te facere nihil dubito, licet occupationes et tam variae curae, quas requirunt haec tempora fortasse, ut sit, nonnunquam te impediunt. Hinc etiam est, quod in animum tibi reuocem meam causam, ac subinde renouem petitiones, adeoque ab exhortando non desistam. Et hoc tam non molestum fore tibi spero, ut sis meam diligentiam probaturus, quoque non desideraturus aut modestiam aut fiduciam. Res nostrae in eodem sunt, quo semper fuerunt statu, nec est quicquam ex decreto proximo vestro mutatum. Noster Episcopus habuit Synodum nuper. Idem autem fecerunt, aut facient alii nostri vicini, ut audio, Sed nostra nihil admodum egit, nisi hortata est Clericos ad continentiam et alias virtutes, et contra, ut mos est, a vitiis dehortata. Reliqua, ut multitudinem sacerdotiorum siue stipendiorum ecclesiasticorum, quae dicuntur a precatione quadam, ut sunt eleemosynae, vulgo beneficia mihi abiecte, reiecit ut morbos grauiore ad Synodum prouincialem. Ego et hic et apud vos omnia fieri cupio quam optime, nec desinam a Christo precari hoc, et expectare. Videndum autem erit nobis diligenter, ne, ut ante non semel factum est, coletis calicem et deglutialis camelum. Vale felicissime in Christo. Dat. An. P. S. 1548.

Hic iam habes, R. P. mandatum tuum paratum, ut puto, nec sine mea quadam correctione grammatica, tametsi cum approbatione tornatorum illorum. Quid autem, quaeso, est opus tot verbis, tot clausulis, quae nihil certo sunt aliud, nisi expositio quaedam otiosa generis, ac satis mandat, et omnes eas partes complectitur, qui tradit plenam potestatem petendi, agendi, ut ipse posset agere iure, si adesset? Haec est illa quinta rota, ut aiunt nostri, qua multi vehuntur, ut sic dicam, in foro iam, non tam rotariorum culpa, quam νομοφυλακῶν τε καὶ ἄλλων κριτῶν. Quaeso te vehementer

etiam, pater, vt renoces Dn. Carlebizio in animum petitionem de sex aureis, quos mihi certe, nisi omnino fallor, senatus Vitepergensis adhuc debet, atque eam rem cum Lipsiensi quodam, vt ab ipso flagitauit olim, curet, in eo nomine roges. Vale iterum atque iterum felicissime, obseruande Patrone, ac me, vt facis, ama. Sic enim reliqua omnia prona erunt, et sequentur sponte ac liberaliter, cum nihil volenti et amanti sit difficile,

VITVS AMERPACHIUS.

2.

Reuerentia dignissimo in Christo patri, domino Iulio, Episcopo Numpurgensi, Vitas Amerpachius

S. B. P.

Meas literas cum tabulis contractuum, vt sic dicam, puto vobis iam dudum esse redditas. Misi enim eas ad D. Antonium Fuggerum ¹⁾, qui suam operam in hac re curanda mihi pollicitus est humaniter. Quare non est opus, vt hic iterum tibi, cum hoc antea fecerim, et posthac possim facere commodius et vberius, agam R. P. gratias. Nunc T. C. potius oro, vt quantum habes de mea pecunia, mittas ad R. P. Dn. Mauritium ²⁾, praefulem Aistetensem, quam ocyssime simul, et facillime ac tutissime poteris. Hic enim, cum optimerebus meis velit, ac patroni compatriisque officium in me saepe declaret benignissime, curabit illam, vt opus erit; aut etiam, vt solet, melius, quam erit opus. Hoc facies mihi gratissimum, et oeconomiae nostrae, quae satis male adhuc est

1) *Fuggerum*, cuius filius, quos Amerpachius erudisse traditur, dedicauit: *Expositiones Partitionum oratoriarum et Praefationis de optimo genere dicendi M. T. Ciceronis*. Basit. 1548. Hunc librum dono misit Iulio Pfuglo.

2) *Mauritium* — *Aistetensem*, quum Viteberga discessisset, Aistadae scholae praefuisse narratur.

constituta, maxime necessarium, ut utilissimum. Porro libellos, qui sunt a me hoc semestri facti publici, mitto etiam tibi non tam legendos, maxime totos, quam testaturos apud te meum studium in honestatem et optimas artes, ergaque te observantiam. Quaeso te, non tam boni consulas meum hoc officium pietatis et gratitudinis, verum etiam ut sis commodus et sincerus iudex, praefationum praesertim in iis, qui sunt Augustae impressi, ut nunc loquimur. Satis enim graues, molestos et inhumanos hic, altera maxime, habuerunt non tam Aristarchos³⁾, mi pater, quam tortores et carnifices. Verum, Christo gratia! magni et saevi conatus adeo fuerunt inanes et irriti, ut risum et pudorem suis perpererint, mihi de studii veritatis et constantiae laudibus aut opinione certe nihil ademerint. Sic facit noster Christus cum iis, qui fidunt ipsi ex animo, et omnibus cupiunt consultum, etiam inimicis et invidis, etsi hoc non agnoscantibus. Inter hos me puto posse numerari, aut, si hoc non, quod nolim, cupio tamen. Vale R. P. patrone humanissime. Dat. Ingolstadii XVI Cal. Iunias An. P. S. 1549.

3) *Aristarchos*. Sine dubio intelligit libros: 1) *De philosophia naturalis*, Basil. 1549. 8. in quo libro multa dixerat, quae nullo modo in sciis sacerdotum Pontificiorum se probare possent, et: 2) *Tres epistolae de rebus grauibz et minime a controuersis Ecclesiasticis horum temporum alienis, una Carthusiani cuiusdam pii monachi, duae Ioannis, Episcopi Aistetenensis, viri pro suo tempore doctrina et studio religionis egregii non multo post Synodum Basileensem conscriptae, ac iam primum editae cum Viti Amerpachii praefatione. Augustae Rhaeticae 1548. 8.* cuius libri neque Iocheer in Lex. Erud. ad v. Amerbach, neque Adelungius in Supplementis mentionem fecerunt. Deest ibi quoque: *Oratio D. Epiphanii de fide catholica et apostolica Ecclesia per Vitzum Amerpachium in latinum conuersa. Augustae Rhaeticae 1548. 8.* Quos libros ornatu Italio Pflugio dono misit adscripto in fronte eorum nominis suo.

ILLVSTRI PRINCIPI,
DOMINO IVLIO,
PRAESVLI NAUMPVRGENSI,
PATRONO SVO INTER PRAECIPVOS
OBSERVANDO.

Reu. patri ac principi, domino Iulio, Episcopo Naumpurgensi, patrono suo Vitus Amerpachius

V. D. P.

Accepi tuas literas in medijs occupationibus et ex iis magnam voluptatem cepi, non tantum, quod incepissent habere melius, tuo maxime studio, res meae, sed etiam propter ipsum erga me tanti viri studium et benevolentiam. Quare scias hac re nihil mihi potuisse in his temporum difficultatibus accidere gratius aut iucundius, ac te per tuam excellentiam quaeso vehementer, vt non desinas hoc esse in me ac meos animo, nec dubites, quin sim daturus operam summo studio, ne quicquam tibi amoris aut officiorum hac parte periisse videatur, immo vt sentias, haec a te quam optime collocata esse. Praeterea sollicitudinem tuam in reparanda et illustranda ecclesia tua valde laudo, et Christum precor, vt in hoc te cursu retineat, confirmet, inuet ac faciat, vt is ad metam suam quasi felicissime perueniat; atque vtinam ego tibi tantum possem ad hos conatus honestissimos prodesse, quantum posse me tu speras, aut ego potius opto. Eruditorum et piorum presbyterorum tanta est hic etiam penuria, quantam nulla aetate fuisse arbitror. Hodie mihi certe narratum est, cum essem allocutus quosdam hac de causa, pastori cuidam in vicino Palatinatus pago venisse literas ab Imperatore, in quibus ei permitteretur uxorem, quam duxit, retinere, ac simul in administrandis rebus et

clesiasticis manere. Hoc audiui, non certo scio. De La-
gingensi nihil potui diligenter inquirendo expiscari, multo
minus de aliis, cuiusmodi tu cupis conducere in tuam, aut
verè potius patrisfam. vineam ⁴⁾). Sum etiam hoc temporis
paene puncto locutus cum Magdepurgenſi quodam iuvene
hoc de negotio, qui mensa illa vitur, qua solent ferè vti
ex iis locis oriundi, et is promisit nobis operam et alias ob
causas, et quia scit pastorem quendam Erfordienſem, fra-
trem hospitis, notum esse tibi nec vulgariter commenda-
tum. Si quid inuenitur, id faciam, ne, pater, nescias. Vti-
nam vero in tuis litteris hoc addidisses, vt si quem essem
nactus post nuntii discessum, de illo etiam adhiberem cu-
ram. Sed ego tamen faciam nihilominus, quod futurum
tibi sit gratum, et officio meo dignum, pro mea virili. Non
aliter velim sentias me facturum de iuuenum collegio, quod
inſtituere pio sane consilio scribis te proposuisse. Deus for-
tasse dabit occasionem et mihi semel vberius declarandi erga
te obseruantiam, quod vt fiat breui, et plenis tanquam re-
mis ac velis, et exopto, et expecto auidissime. Caeterum
si aut ego rem clarius in proximis ad te meis expressissem,
aut meas tu sic intellexisses, facillime pecunia potuisset An-
tonii Fuggeri ministro Lipsiae dari, cum is a suo domino
mandatum habeat, eam, si qua meo nomine ad ipsum de-
feratur, curandi: quamquam non minus commode factum
esse a te parum dubito. Quod si posthac in reliquis huius
ordinis quindecim aureis, aut etiam aliis mea via nonnihil
erit commodior, ea, fac, vtaris quaeso, praesertim cum
etiam apocham illum daturum esse meo nomine opiner.
Certe sic Fuggeri promissionem, quae sane perhumana est,
ego intelligo, nec alium scio, nisi Camerarius hoc vellet
facere, ad quem etiam hac de re litteras dabo. Dixit Mag-

4) *vineam*, h. e. seminarium theologicum, quod postea collegium iuue-
num dicitur. cf. testamentum Iulii Pflugii ad finem huius libri.

depurgenſis ille praeterea, ſe audiuiſſe, Dominicanum illum Frilingae nunc eſſe ac doctoris Eccleſiaſtici fungi munere. Quamprimum aliquid intellexero, in quo poſſim acquieſcere, de hoc, vt aliis, tibi ſcribam diligenter, vel ſi Fuggero ſint literae committendae, qui non grauate, niſi fallor, eas curabit etiam.

Hoc praeterea te rogo, pater, vt hos chartaceos faſculos et literas per tuos facias deferri ad eos, quibus a me ſunt miſſae. Non facile tibi hac in re parcere potui, tametiſi cupiebam, in tanta penuria tabellariorum. Da, quaefo, veniam, et operam tuo clienti. Vale feliciter, patrone humaniſſime. Dat. Ingolſtadii pridie S. Laurentii. A. p. l. 1549.

De Georgio Iudae nihil conſtat, quantum equidem ſcio, niſi quod ex his litteris, eum vixiſſe Erfurti, ibique ſine dubio literis operam dediſſe, apparet. Exitiſſe autem tunc temporis plures eiſdem nominis, et forſan eiſdem familiae in Thuringia, ex Chriſt. Aulaei Luctuum Libris II. patet, in quibus reperitur Epitaphium Simonis, Erneſti et Danielis Iudae, fratrum Muhlhuſenſium Thuringiae. Leonem Iudae, theologum Helueticum, nominat Ioecher ad h. v. et Adam in Vitis Theol. Germanorum p. 94.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PRINCIPI

AC DOMINO,

DN. IULIO,

EPISCOPO NVMBVRGENSI ETC.

DOMINO SVO GRATIOSO ATQUE
OBSERVANDISSIMO.

Salutem et felicitatem.

Causam doctissimi viri, domini Viti Amerbachii, quam mihi Amplitudo vestra apud inclitum senatum Erphordiensem et Academiae huius proceres expediendam, antequam isthinc discederem, demandavit, Princeps Reuerendissime, ego, qua potui, diligentia maxima apud eosdem egi; nihil aliud interim studens, quam ut pio mihi iniuncto munere, cum Amplitudini vestrae, tum praedicto domino Amerbachio ex animi vtriusque vestrum sententia inseruirem. Intellexi hos omnes prope, quos ea de re conueni, eidem domino Amerbachio ob insignem eruditionem summo opere fauere, nihilque magis optare, quam ut eidem suo ipsius commodo apud nos esse, hancque scholam ornare, et, quod perfacile possit, celebriorem reddere liceret. Verum quoniam is est Vniuersitatis nostrae status, ut facultas artium, quam vocant, tam paucos habeat redditus, ut annuatim ducentos florenos non excedant, indeque quinque vel sex humaniorum literarum Professoribus pendantur salaria, conquecti sunt domini de eadem facultate, si vni alicui Professorum magnum stipendium, quale ipsorum arbitrio esset ducentorum vel centum et quinquaginta florenorum, solvere deberent, necesse fore, ut vix vnum atque alterum Academia nostra retineret bonarum artium Professore. Senatus autem ob magnum aes alienum, quo etiamnum premitur, et ob multas pecuniarum erogationes, maxime in reaedificandum instaurandumque iam maius, ut vocant, Col-

legium ferendas, grauatius Professorum salaria hoc tempore augere se non posse adfirmat. Clerici item et opimorum sacerdotiorum possessores de suo quid in commune reipublicae literariae commodum expendere plane recusant: quae res non potest mihi non admodum displicere. Dabo tamen adhuc pro viribus operam, ut reditus quosdam ad beneficia ecclesiastica spectantes, qui in iam dictum eundemque aequè pium (quod credo) usum transferri possint, expiscer, et deinde Amplitudini vestrae significem, quae pro singulari suo in Academiam nostram favore apud Reuerendissimum Moguntinensem Archiepiscopum intercedet, ut vel ad tempus in salarium insignis alicuius viri (cuiusmodi reuera memoratus dominus Amerbachius est) conuertantur. Id quod et hactenus in causa fuit, ne citius ad A. V. scriberem, et ut hoc ipsum Amplit. Vestra non aegre ferat, etiam etiamque rogo, meque ei A. V. perpetuo commendo. Salutat A. V. vir clarissimus, Doctor Fridericus Cantoris ¹⁾, nihil magis optans, quam ut vel A. V. auspicio negotium religionis ad laetam eandemque diu exoptatam concordiam tandem perveniat: id quod Deus Opt. Max. faxit. Datum Erphordiae postridie Viti. Anno M.D.XLVIII.

AMPLITUDINI VESTRAE

addictissimus

• GEORGIVS IVDAE, D.

1) *D. Frid. Cantoris* erat a consiliis Philippi, Episcopi Numburgo-Cizensis, arque, ut Zaderus in Chronico Numburgo Cizensi Mscr. p. 67 tradit, adiunctus iis, qui auctoritate Philippi, Episcopi, cum senatu Cizensi de rebus sacris emendandis colloquerentur. Schamelius quoque in: *Beschreibung des Klosters Bosau* p. 84 narrat, ei cum aliis quibusdam demandatum fuisse, ut rixam Abbatem Posauensem inter et septem Cizensem dirimeret.

Christophorus Aulaeus vixit, vt ex hac epistola patet, Erfurti, et varia composuit carmina, quorum epitaphia quaedam inserta sunt Deliciis poetarum German. Tom. I. p. 409. ipse vero edidit reliqua hac inscriptione: *Christophori Aulaci Erphurdienfis poetae Luctuum Libri duo. Morguntiae 1547.8.* qui in bibliotheca Pflugiana Cizae seruantur, et quos laudat quoque cum aliis libris ab Aulaeo conscriptis Adelungius in Supplement. Lex. Ioecheriani ad h. v. Epistola nostra, cum mentionem faciat declarationis Imper. in causa religionis h. e. Interim, et libellorum ab aduersariis 1548 scriptorum et editorum, eodem ipso anno scripta quoque videtur.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI

AC DOMINO,

DOMINO IULIO,

D. G. EPISCOPO NAIMBURGENSI ETC.

DOMINO ET MAECENATI SVO CLEMENTISSIMO.

Saepius cum cogitasset, Iuli, praesulum decus, qua ratione gratum ac memorem animum erga R. V. C. ostenderem, praefertim tot R. V. C. in me extantibus beneficiis, nihil omnino vidi, quod vel imbre (vt ita loquar) tantorum officiorum possit conferri. Sed itamen, ne merito ingratitudinis nota mihi possit inuri, mitto ad R. V. C. precationum hunc libellum, exiguum quidem, sed pium et omnino talem, qualis Episcopum decet, rogoque R. C. V. vt hoc, quicquid est muneris, serena fronte suscipiat, et, si fieri potest, operam det, vt in his Lipsiensibus nundinis proxime futuris liber prodeat. Erphurdienfes decreuerunt mihi Lectionem ordinariam poetices, sed nondum contulerunt:

vellem igitur, vt haberent ingenii mei aliquod specimen. Typographi nostri sunt nescio quibus operis occupatiores, quam quod mihi nunc possint vacare. Quod alterius manu scriptus sit liber, in causa fuit mala valetudo, quam Augustae ¹⁾ mihi conciliaui. Rerum nouarum hic nihil habemus: 12. die Sept. proposita est reformatio ²⁾ Clericis nostris: quidam probant, quidam vero ridentes in iocum vertunt. Bibliopola ³⁾ quidam Magdeburgensis ob libellum quendam Casparis Aquilae, Episcopi Salfeldensis (sic enim se vocat) contra declarationem Sacrae Imp. Mai. in causa religionis editum diris et conuiciis adeo scatentem, vt mirarentur etiam Lutherani et merito, detestarentur, a prudentissimo Senatu nostro in carcerem coniectus, adhuc hodie, vt arbitror, detinetur. Deus Opt. Max. R. V. C. quam diutissime florentem et incolumem Christianae reipublicae conseruet. Erphurdiae ex Bursa Georgii 14 die mensis Septembris.

R. V. C.

obsequentissimus
CHRISTO. AVLAENS,
Erph. poeta laureatus.

- 1) Augustae, ergo Comitibus Augustanis 1548 habitis videtur interfuisse.
- 2) Reformatio, formula, quae dicitur Interim.
- 3) Bibliopola. Michael Lortherr, qui libellum Aquilae a Geruasio Schürmero Erfurti 1548. 8. typis exscriptum eodem ipso anno Magdeburgi recudendum curauerat. Cf. Schlegelii Leben und Tod Caspari Aquilae p. 379. Prodiit autem liber Aquilae sic inscriptus: Von sehr hoch nöthige Ermahnung an das kleine, blöde verzagte christlich Heusslein, das sie in diesem erschrecklichen und letzten Theil der Zeit Gottes ewig Wort frölich bekennen sollen wider des Teufels Finsternuß, Lügen und Wroth geprediget durch M. Casparum Aquilam, Pfarrherrn zu Saalfeld MDXLVIII. zu Erfurt gedruckt von Geruasius Eithärmer b. St. Paul 4. Edidit autem Aquila eodem ipso anno alium libellum eiusdem argumenti sic inscriptum: Wider den spöttischen Läger und unverschämten Verleumder M. Eisebium Agricolam: nöthige Verantwortung und

Mauritius, Episcopus Aistetensis, eo tempore, quo Lutherus eiusque asseolae sacra emendare annitebantur, fuit homo summae auctoritatis, et hinc quoque conuentui religionis causa Ratisbonae 1546 habito, sed mox dissoluto, cum Friderico Comite Fürstenbergio praefuit. Vitus Amerpachius in praefatione: *Tribus epistolis de rebus grauibz* — praemissa, eum nominat Mauritium Huttenum, unde ipsum e gente Huttenorum fuisse patet. Quod vero ad ea, quae in his epp, traduntur, attinet, cf. Sleidan. Comment. Lib. XXII.

I.

REVERENDISSIMO PRINCIPI,
DOMINO ET AMICO SVO SINGVLARI,
D N O I V L I O,
EPISCOPO NVMVRGENSI.

Reueren. princeps, Domine et amice singularis.

Cum Reuerend. Episcopus Merseburgens. Dominus et amicus communis noster iter instituisset ad suos, in eoque Reuerendam Dominationem Tuam salutaturus esset, etsi sane nihil erat vel noui, vel alioquin magnopere, vt ipse putabam, expectandum, ac si maxime tale aliquid fuisset, is mihi etiam vberimarum literarum instar esse potuisset, tamen communem amicum nostrum sine literis dimittere non debui, et has vel hoc solo nomine dare volui, vt meam erga R. D. Tuam obseruantiam amoremque testificarer, meque ad obsequia quaeque paratissimum offerrem, non quod hoc

ernstliche Warnung wider das Interim. Apologia M. Caspari Aquilae, Bischoffs zu Saalfeld MDXLVIII. 1½ plag. quam quoque Lorther Magdeburgi typis expressit. cf. Schlegelii l. l. p. 415.

ita amicitia nostra requirere videbatur, iam antea mutua benevolentiae officiis spectata, sed ut aliquid saltem scriberem. Etenim si quae sunt hic, quae noua videri possent, illa R. D. Tuam non modo ex aliorum, praecipue vero Venerandi et doctissimi, mihi sinceriter dilecti, Petri a Naumark, Doctoris etc. et Legati sui, viri apprimae industrii, literis iamdudum intéllexisse, sed ex praefato Dno Merseburgen. iuculentissime cognitura puto, ut ego scribendo superaddere iam nihil debeam, nisi hoc, me R. D. Tuae vna cum Domino Merseburg. studiosissimum nihil tam exoptare, quam eidem omnia feliciter atque ex animi sententia euenire, et si quid possim praestare gratum, in eo semper paratissimum fore. Datae Augustae Vindellicorum XVI Kal. Decembr. Anno Domini M.D.L.

MAVRITIVS,

Dei gratia Episcopus Eyslettensis
et Praepositus Herbpolen.

2.

REVEREND. PRINCIPI, DOMINO ET AMICO SVO
SINGULARI ET CHARISSIMO,

D. I V L I O,

CONFIRMATO EPISCOPO NVMBVRGENS.

Reuerend. Princeps, Domine et amice singularis
et charissime.

Fuerunt mihi literae R. D. Tuae perquam iucundae, non quidem argumenti causa, quoniam hoc nostro calamitoso tempore nullus videtur relictus esse locus laeta nunciandi, sed magis, quia ab eo erant, cuius mihi memoria etiam non potest non esse iucundissima, nedum literae. Quod autem conqueritur R. D. T. de cunctatione in vrgendis ad dedicationem aut expugnandis hostibus nostra plus satis longa,

I 2

meum certe et cum multis bonis paria facit. Ego enim ipse quoque moram hanc multis nominibus periculofam rumpi dudum exoptavi, et ita potuisse, si omnibus ex aequo molesta esset, putavi. Sed iam tandem magis serio agendum erit, neque diutius terendum tempus, posteaquam haec sane tristitia nuntiata sunt, isthic in obsidionem eruptione hostium facta, et capto Illust. Principe Georgio, Duca Meckelburgen. infeliciter rem cecidisse. Fiet enim iam, spero, ut cum omnes intellexerint, quantum referat hostem hoc successu non diu gaudere sinere, maiori vi continuetur obsidio, et sic bellum mature conficiatur, auxiliante Domino exercituum, Deo nostro. Neque despondere animum debemus, si primordia minus fausta et acerbiora adpareant, cum sciamus, utpote experientia edocti, Caesaræae Maiestatis fortunam, utut principio, peculiari quodam Dei consilio, adversa videatur, tamen tarditatem incrementis eo felicioribus et cumulatioribus compensare. Ita enim in hoc quoque bello conficiendo omnino fore confido, fretus Dei omnipotentis gratia, qui non sinet malos sub praetextu nominis sui in ecclesiam sævire ulterius. Quominus R. D. T. suis timere debet, sed fortis animo esse, certo sibi persuadens, impiorum gaudium neque sincerum esse neque diuturnum. Dominus R. D. Tuam, cui me ad omnia obsequia paratissimum offero, in hoc novi anni auspicio et quam diutissime incolumem et felicem conseruet, precor. Dat. Augustae Vindelicorum: Kalend. Ianuarii M.D.LI.

MAVRITIUS,

Dei gratia Episcopus Eichstettens.
et Praepositus Herbipolen.

REVEREND. PRINCIPI, DOMINO ET AMICO SVO
SINGVLARITER OBSERVANDO,
D. IVLIO,
CONFIRMATO IN EPISCOPVM NVMBERG.

Reuerendissime Princeps, Domine et amice
singulariter obseruande.

Litterae R. D. V. fuerunt mihi longe gratissimae, et quamquam ex iis de valetudine eiusdem nihil intelligere potui, tamen hoc ipsum perinde accepi, ac si hac parte recte omnia haberent. Ego quidem post diutinum et tædiosum Conuentum Augustanum domum tandem redii in prima hebdomada Quadragesimae, etsi non plane firmus (inuaserat enim podagra pedes); tamen paulo post recollectus valetudine iam vtor, quemadmodum soleo, mediocri, laus Deo! Liberatos esse Catholicos et Caesarianos bonos ab eo metu, quem nuper collecticius miles in agro Bremensi insolenter incusserat, Augustae cognoui, Deoque gratias habui, qui perditorum conatus ita infregerit. Nèque dubitavi tum quoque, quin Magdeburgen. postea minus et virium et animi habituri essent, ad illudendum et trahendum bellum, quemadmodum iam dudum grauius laborare, et forsitan etiam pleraque infecta nolle incipiunt. Dominus faxit, qui auxiliatrices dissipauit copias, vt ipsi quoque cum reliquis suis complicibus ad cor redire malint, quam Germaniae statum interturbatum tenere, aut si nolint pertinacia obfirmati, freno tamen coërceantur potius, quam publicae tranquillitati diutius obsequate et impune resistant. Etsi autem pacato etiam hoc tumultu, nulla sincera pax speranda est, propter religionis dissidium, quod dum viget, nunquam hominum voluntates coalescere sinet, tamen confido, si nos,

vt R. D. V. pie et grauiter scribit, officio nostro cum domi-
tium in futuro propediem et toties desiderato Concilio Oe-
cumenico satisficientes, nihil quicquam antiquius habea-
mus utilitate ecclesiarum, et neque aliena amarulentius in-
sectabimur, neque nostra, qua dudum forsan emendationem
desiderarunt, pertinacius defendemus (quod quidem libe-
rum requirit Concilium) posthaec successu temporis diuina
clementia omnia indies aequabiliora, ac tandem plana pror-
sus, atque facilia fore. Quamquam certe de processu con-
cilii plures nonnihil addubitare incipiunt, posteaquam Gal-
lus res nouas in Italia moliri et ad defectionem quosdam
solicitare dicitur, non aliam ob causam, quemadmodum
putant, nisi vt concilio disturbato aut impedito in Germania
diutius nutriatur discordia, et ipse interim commodius for-
tunam tentare suam denuo, et impunitate gaudere possit,
Caesarea Maiestate et nobis omnibus intestinis seditionibus
laborantibus, Sed Deus non feret dominandi libidine de-
corem domus suae amitti aut intercludi, neque laboranti
et afflictæ ecclesiæ deerit, dummodo nos quoque fideles
et sedulos ministros agamus, Quocirca meliora nobis pol-
liceri et praedicto concilio praesentiam atque operam no-
stram debitam non denegare debemus. Ego sane, si recte
valuerō, et Concilium, sicut indictum est, continuabitur,
Tridentum proficisci decreui, Cumque non dubitem, quin
R. D. V. pro singulari sua pietate et doctrina (quia inter-
mittere recte non potest) idem factura sit, ideo ab eadem
rogo quam diligentissime, vt, si ita proficisci isthuc contin-
gat, per dioecesin meam transire, meque simul inuisere et
comitem adsumere velit. Id et gratissimum habebo, et si
quid vicissim R. D. V. acceptum praestare potero, faciam
pro meo erga eandem perpetuo studio et amore plane li-
benter et sedulo, Deus R. D. V. diu seruet incolumem.

Dat. Eychstadii in arce montis S. Wilibaldi XV Kalend. April.
Anno M.D.LI.

MAVRITIVS,
Episcopus Aylstetensis.

4.

REVEREND. PRINCIPI, DOMINO ET AMICO
SVO SINGVLARI,
DOMINO IVLIO,

CONFIRMATO EPISCOPO NYMBVRGENSI.

Reuerend. Princeps, Domine et amice singularis.

Redditae mihi sunt litterae R. D. Vestrae, ex quibus primum hoc libenter intellexi, quod illa pro sua erga Ecclesiam Catholicam voluntate atque obedientia etiam in difficili rerum domesticarum statu, non prorsus tamen omnem adeundi Concilii spem abiicit. Summus quidem Pontifex eius auspiciandi et continuandi causa Legatum misit Tridentum Cardinalem Marcellum, tit. S. Marcelli, atque ei adiunxit Aloysium Episcopum Veronen. et Sebastianum Pighinum, Archiepiscopum Sipontin. qui ideo etiam praeterita septimana relicto apud Caesarem Episcopo Fannen. Angulia discessit. Isthic igitur nostrum praestolabuntur, aduentum. Et certo multae sunt et magnae causae, propter quas Episcopi Germaniae quam frequentissimi interesse deberent; praesertim vero ii vix vnquam recte excusabunt absentiam suam, qui eam habent Dei beneficio. cum pietate coniunctam doctrinam et prudentiam, quam talis locus et res tam intricatae atque exacerbatae requirunt: in quibus etiam R. D. Vestra celebre nomen habet, ego autem vix consistere ausim. Statueram nihilominus tamen vel sola praesentia mature obedientiam declarare meam, sed iam aduersa va-

letudine adfectus, et multorum dubitationem de progressu concilii intuens, non mutavi quidem propositum, sed tamen cunctari incipio, dum me recolligam et videam, quorsum euasuri sint gliscētes in Italia motus, qui plerisque concilium interturbaturi videntur, maxime cum Gallus Episcoporum sui regni Tridentam profectionem inhibere dicatur. Hocque ut ita faciam, cogunt me etiam occupationes plurimae, quibus iam post conuentum Augustanum paene obruor, et corpusculi mei ratio, quod ea imbecillitate aestiuis caloribus, qui Tridenti feruentissimi sunt, mihiq̃ue iam antea parum feliciter cogniti, committendum non est, quamquam sane meipsum in discrimen ponere non recusarem, si negotium recte procederet, atque in me aliquid situm esset.

Quantum ad Doctorem Theodoricum Artopœum ¹⁾ attinet, equidem R. D. Vestrae maximas habeo gratias, quod illum mihi prae aliis indicare voluit, cumque omnino talem, qualem litterae praedicant, putem, nihil sane malim, quam ut apud me iam esset in honesto, et quem nec ipse vnquam mutare vellet, loco. Sed R. D. Vestram ignorare nolo, mihi hoc tempore de concionatoribus apud Ecclesiam cathedralem vicunque prospectum, neque extra eam in dispoceffi mea vsquam locum tanto viro dignum esse. Quod si vero R. D. V. idoneus videtur, qualem ego sane existimo, ut vel me sequens, vel cum mandato missus Tridentam, in

1) Theod. Artopœus primum curauit sacra Osthemii in Franconia, deinde a Iulio Pfugio, quocum ipsi peruetus erat amicitia, Cizam anno 1548 est vocatus, ut ibi in ecclesia Episcopali, in qua tum adhuc sacra catholicorum dominabantur, docendi munus susciperet. cf. Sal. Cypriani Tabular. Ecclesiae Rom. p. 539. verum ob turbas, quae tunc Cizam religionis causa infestabant, paulo post iterum discessit, vel discedere coactus et hinc illinc palans a Iulio Pfugio, ut ex h. l. patet, commendatus est Mauricio, Episcopo Aystettenfi. Reperiuntur eius epistolae ad Iulium Pfug tunc temporis scriptae in bibliotheca nostra Episcopali.

concilii negotiis et consultationibus vtilem ecclesiae meae operam praestare posset, et vellet, neque postea recusaret legendi et docendi, atque etiam concionandi, si ita quoque ecclesiae posset vtilitas, munus in praedicta Cathedrali ecclesia mea, curarem sane, quacunque ratione commodissime possem, ut veniens honeste se sustentaret. Et habeo iam in Choro S. Wilibaldi Canonicatum non contemnendum, ut qui ad annuos viginti ultra centum accedat, et praeter vnicum missae officium, quod isthic singulis diebus canitur, mutatis vicibus ab vnoquoque, nihil habet laborum. Istum ego assignarem ei, et adderem aliud beneficium, quod ducenti annui floreni complerentur, quos hic Eychsiadii, ubi omnia sunt in mediocri foro, tali viro honeste alendo sufficere putarem. Libera et satis commoda habitatio non defutura esset: de mensa vero, quoniam aula, ubi per totum annum viuo, extra urbem in monte sita est, et longius distat, quam ut is quotidie forsan eam sectari vellet, minus curare possem. Arbitrarer tamen vel ad focum proprium instituendum, vel mensam inter confratres conducendam commoditates non defuturas. Quid igitur factururus sit, cognoscere cupio; et si conditionem ita acceptare volet, quemadmodum fore confido, nihil rectius fiet, mihiue gratius erit, quam ut ad me statim ablegetur. Ego sane ei, cum venerit, cum R. D. Vestrae, tum sua etiam causa libenter omnem benevolentiam praestabo, neque committam, ut frustra laborasse, aut falsus esse videri possit. Bene valeat R. D. V. deque me tanquam sui studiosissimo et amantissimo omnia sibi polliceatur. Dat. Eychsiadii V Calend. Maii Anno M.D.LI.

Salutat R. D. V. Daniel Stybarus noster ²⁾,
qui nunc apud me hic agit, reuerenter et

2) De Daniele Stybaro consulas, si velis, Melch. Adamtum in Vitis Germanorum Iureconsultorum p. 105. De amicicia quae inter Stybarum,

diligenter, suaque eidem officia promptissima offert ac se humiliter commendat.

MAVRITIUS,
Episcop. Aystettenfis.

Petrus Canisius primus fuit e Germanis, qui societati Ignatii Loiolae se adiungeret, et hinc quoque haberetur dignus, qui primum praepositus prouincialis in Germania constitueretur. Professus est litteras theologicas Ingolstadii, Viennae, Praegae, Coloniae, et denique Friburgi. cf. Cypriani Tabularium ecclesiae Rom. p. 52, qui liber etiam plures exhibet epistolas, ab ipso ad Hosium, et Iul. Pflug. scriptas.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI
ET DOMINO MEO,
EPISCOPO NVMBVRGENSI.

Ihs

Reuerendissime in Christo pat r.

Gratia domini nostri Iesu Christi et pax aeterna nobiscum. Amen. Fefellit expectationem meam Nathanaël, per quem litteras istuc meas destinandas esse ducebam, cum primum ad tuas, et primo quidem die, respondissem. Nunc exacto mense tandem redit ad me, culpamque transfert in tabularium, quem hucusque quaesitum haud inuenire potuerit,

Canonicum Vuirceburgensem, Camerarium ac Melanchthonem intercedebat, cf. Camerarii Narratio de Philippo Melanchthonis Vita p. 260, edit. Lips. 1566. et: Strobels Beiträge zur Literatur 2. B. 2, Et. S. 471.

vt idcirco iam secundo rescribam. Habeo sane gratiam, quod boni consuluerit, qualia qualia fuere, scripta mea Tua praestantia, cui, si quid ego possim in Christo, in hoc praesertim rerum statu, id prorsus offero, et si superiorum intercedat autoritas, me quoque praesitutum esse confido. Lubens legi de colloquio, quod inter nos aliquando futurum auguraris: expediremus forte nonnulla quae rebus ecclesiae tuae tam afflictis commodare, ac nostram in talem Episcopum observantiam declarare possent. Cum enim Germaniae multis nominibus multa debemus, et nostras, si quae sunt, operas studemus impendere, tum vel maxime Saxoniam amamus, Christum orantes, vt de illa bene mereri nobis liceat, quam tot haeresium primam esse parentem volunt. Rogas, num Tridentum proficiscar, nec habeo, quod certe pronuntiem, etsi probabile sit; eo me discessurum. Sic enim rogat ac vrget Praeful Eychstet. At primum a Duce Bauariensi impetranda est venia, neque hinc me dimouebo, nisi certiora quaedam cognouero: breui autem cognoscam. Vtinam successum Synodi promoueat Episcoporum frequentia, quae multum adderet autoritatis et fidei, vellent nollent aduersarii. Louanienfes theologi, et sane percelebres, paucis retro diebus discesserunt, iamque Tridentum opinor peruenerint. Dominus Iesus Ecclesiam suam tueatur, et C. T. conseruet. Ingolstadtii 1551. 19 Sept.

REVEREND. CELSIT. T.

Seruns in Christo
PETRVS CANISIUS.

Quum nemo facile sit, qui nesciat, Iulium Pflugium, antistitem Episcopatus Numburgo-Cizensis vltimum, fuisse tunc temporis in rerum diuinarum humanarumque studio versatissimum, eique commercium litterarum et vsum cuni viris, qui tunc intra et extra fines Germaniae doctrina et auctoritate florent, intercessisse plane singularem, non attinet, nec vacat hic multa eaque vulgo nota repetere. Si autem quidam sint, qui velint plura scire, quae ad vitam, fata et doctrinam eius spectant, adeant Io. Henrici Ackeri Narrationem breuem de Iulio Pflugio, Altenburgi 1724. 8. Braunii orationem de Iulio Pflugio, scientissimo litterarum patrono. Ienae 1764. 4. Frid. Immanuel. Schwarzii Acta Iulii Pflugii episcopi Numburgensis in causa religionis. Eisenberg. 1774. 4. et Io. Pauli Christiani Philippi Geschichte des Stiffts Naumburg-Zetz. Cizae 1800. 8. p. 257 sqq.

I.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO,
D. ERASMO ROTERODAMO,
AMICO IN MAIORIBVS OBSERVANDO.

S. D. P.

Ex literis tuis, quas accepi proxime, hanc primo voluptatem cepi, quod tuae essent, deinde vero, quod ostenderent malum, quo iam dudum premittitur natio nostra, istuc remittere. Quamquam autem res nostrae eo loci sunt, vt praeclare agatur nobiscum, si pestis illa hic non ingrauescat, tamen non tam inuideo vobis, quam laetor nationi nostrae aliqua in parte meliuscule esse. Quae si sanaretur omnino, bonum illud suum procul dubio nobiscum communicatura

esset; id enim nobis ipsa societatis ratio esset effectura. Quo magis cupio, ut, sicut integrum sit, salutarem, hoc est, non acerbam facere medicinam, is curationem illius hoc tempore suscipiat, cum quoque tanta oblata sit occasio mendedi: reliqua, nihil est, quod quaeras. Sentis facile, quid velim ego: nihil tamen praescribo. Video enim, quid tempora haec postulant. Sed quid ego exigere debeam, non video. Quocunque enim me verto, occurrit, pro quo boni omnes gratias ingentes tibi habere debeant. Iam vero Euripidis illud, quod mihi accommodas, tale est, ut si idem usurpem ego, ab officio prorsus discedam. Atque utinam assequi id possim, ut praeclaris tuis de me iudiciis, quae non tam, qualis sim, quam qualis esse debeam, docent, villo posthaec tempore respondeam. Sed finem faciam, cum praesertim nihil habeam praeterea, quod scribam, teque epistola rerum inani ab his, quae sane honestissime agere non desinis, negotiis distrahere nolim. Vale. Citii pridie Non, Ianuarii anno XXXIII.

IULIVS PELVO.

2.

D. IOANNI COCHLEO.

Reuerende Domine. S.

Quas hoc tempore tragoedias excitant ii, qui a Caesareae Majestatis consiliis abhorrent, e libris eorum editis procul dubio cognoscere potes. Sed spero tamen fore breui meliorem Ecclesiarum nostrarum statum, quam fuit aliquot annis antehac. Commendasti mihi superioribus diebus Dn. Ioannem Pauer, cognatum tuum, et rogasti, ut habitationem domus, quam istuc habeo, meae ei concedam: quod ipsum nec tibi, nec illi (cum utrumque vestrum amemus), negare possum. Dedi igitur negotium Domino Adamo Ro-

de, vt et habitationem domus, et supellectilem, quam istuc relinquo, Dno Ioanni tradat. In singulos annos pro domo ea numeranda certa pecuniae summa, sed ea non magna, de qua eum docere poterit idem Dn. Adamus Rode. Hanc vt meo nomine numeret D. Ioannes necesse erit, et quantum in eam rem expenderit, tantum ego illi acceptum feram, et bona fide reddam. Vale, et tibi persuade, te a nobis amari. Ex arce nostra 5 Cal. Sept. ao. 1548.

IULIUS PFLUG.

Epistolae 3. et 4. quae sequuntur, scriptae sunt a Iulio Pflug post colloquium, Peganiae anno 1548 diebus 23—25 Aug. habitum, ad Principem Georgium Anhaltinum et Phil. Melanthonem. Etenim quum legati Mauriti, Ducis Saxoniae, et Episcopi Numburgensis et Misenenfis Pegauiam discessissent, loco de Sacrificio et Canone Missae nondum satis explicato, cf. Expositio eorum, quae — de libro Augustino tractata sunt, P. p. 2 et 3. et *Plants Geschichte des protestantischen Lehrbegriffs* B. 4. S. 134 sqq. Iulius Pflug iam, vt fidem in conuentu Pegauienti datam solueret, vberiore de hoc viroque loco explicationem additis his epistolis misit Georgio, Principi Anhaltino et Melanthoni. Quae vero disputatio cum longior sit, quam vt his adlici possit epistolis, et cum res fere omnibus, quorum intersit eas scire, iam diu cognitae contineat, eam, ne lectoribus fastidium mouere videremur, omittendam existimauimus. Caeterum mirandum est, Schwarziū in Actis Iulii Pflugii in causa religionis percontandis, quem libellum edidit Eisenbergae 1774

4. quum adhuc summus esset sacrorum Numburgo - Cizen-
sium antistes, mentionem harum epistolarum cum Actis re-
ligionis post colloquium Pegauiese in bibliotheca nostra
Episcopali alternatarum fecisse plane nullam. Sed, ut ple-
rumque fit; externa conquirere, domestica negligere sole-
mus.

3.

GEORGIO,
ANHALDIAE PRINCIPI.

Reuerende et Illustris Domine S.

Quod nuper inter nos actum est Pegauiae, ut eos, qui de
Sacrificio Missae resident, scrupulos euelleremus, id tanto
probavi magis, quanto vehementius ad pacem ecclesiis con-
ciliandam pertinere videbatur, cuius ego cupiditate cum
arderem mirabiliter, etsi me non satis aptum esse negotio
tanto arbitrabar, malebam tamen suscipiendo eodem facere
temere, quam non conari, si quo modo in ea re ecclesiis
nostris laborantibus consuli posset. Itaque posteaquam do-
mum redii, quamprimum licuit, eripui negotiis ecclesiae
ac sedis meae tantum otii, quantum potui, ut causas, cur
eucharistia non solum alimentum sit animarum salubre, sed
etiam oblatio, eaque externa, inuestigarem, quas non igno-
rantibus quidem Tibi atque Melanchthoni mitto, sed ut
fidem tamen meam liberein. Et quamquam, quae mitto,
simplicia sunt, nuda et minime ornata, tamen cum existi-
mem, a veritate aliena non esse, spero nostra non improba-
turos esse. Addidi, quae ad explicationem Canonis, eam-
que commodam, et cum sensu sanctorum Patrum atque ve-
teris ecclesiae congruentem, pertinere videntur. Ac quo-
niam confidimus, vos vniuersam ecclesiam Christi animis

complecti, arbitrabamur, non tantum moueri vos posse sententia, quam scripsimus nos, quantum suscepta vestra ad bene merendum de ecclesia ac corpore Christi voluntate. Animaduertimus Deum, ut ecclesia sua in partes distracta planeque perturbata tandem constituatur, excitasse Caesarem, ut eo auctore, quae causam dederunt perturbationi tali, vel tollantur, vel corrigantur, et ut vigeat doctrina sana et disciplina, quam tempora sustulerunt, reuocetur, ac quae ad pietatem colendam pertinent, caeremoniae restituantur. Quarum rerum euentus si Optimi Principis consiliis responderit, breui recuperabunt ecclesiae pacem suam, eamque cum gloria Christi et multorum salute coniunctam. Quod tanto optandum est magis, quanto vehementius contentiones ac lites horum temporum illas labefectarunt. Nam si vlli, certe qui religionis causa existunt motus, dissipare solent hominum societates bene constitutas, et ecclesias ipsas disilicere, cuius quidem rei fidem faciunt non solum peregrina, sed etiam domestica exempla, et talia quidem ea, ut in sensibus atque oculis nostris quodammodo haereant. Quo minus repudiare debemus occasionem ecclesiarum conciliandarum, quam Deus per Caesarem, voluntatis suae administrum, pro sua misericordia nobis perbenigne offert. Quod enim antehac vix sperare audebamus, id nunc tribuitur nobis, ut vitia et corruptelas, si quae infederunt, libere aut tollere aut vitare possimus, ac de quibus religionis nostrae capitibus antehac docti homines inter se litigarunt acriter sane, de iisdem Caesar ipse interponit partes suas quodammodo, ut recte ac pie conciliari possint. Venit igitur tempus illud, cum Deus ipse signa dat illustria voluntatis suae, et nos non obscure monet, ut cogitemus, non, quemadmodum certemus inter nos amplius, aut reprehendamus consilia Caesaris benigna ac salutaria, sed potius, quomodo leniamus exulcerata, et res no-

fitas ita componamus, vt de religione idem et sentiamur et loquamur, ac in domo Domini, quae est ecclesia, concordare habitare possimus, vt, quemadmodum haec vnum habet caput, vnde tota salus eius pendet, sic nos, tanquam membra eiusdem ecclesiae inter nos simus perpetuo coniuncti, atque vno tantum animo atque ore nomen illius sanctissimum celebremus. Itaque cum de doctrina, de ecclesia eiusque auctoritate et potestate, de sacramentis denique iam conueniat inter nos, et ea probemus, quae a Caesaris consilio atque voluntate Christiana aliena non sunt, non videtur committendum esse, vt, quod Maiestas eius vel ecclesia potius per eam loquens de sacrificio Missae tradit, aspernemur, et de eo sacro, quod singulati eiusdem ecclesiae consensu approbatur, litigemus, cum praesertim, quod caritatis causa inuentum atque institutum est, eo sine graui piaculo ad discordiam atque perturbationem abuti minime possimus. Ac si de moribus ecclesiae, ritibus atque caeremoniis idem, vt debemus, sentimus, cur receptam ac diuturnitate temporis corroboratam Canonis formam eanique probam sane, et sacro Missae accommodatam improbemus, non equidem video. Nam si vllae aliae res, certe quae in sacris adhibentur, vetustate ipsa sua vtiliter commendari consueuerunt. Haec fere scribenda putavi, magis, vt quae mihi de communi omnium salute cogitanti in mentem venirent, explicarem, quam vt Te nostra prudentia, doctrina, virtute atque animi magnitudine principem monerem atque inflammarem. Qui procul dubio, quoties cogitas, quantum debeas ecclesiae matri, quae Te Christo genuit et patriae, in qua dignitate excellenti flores, suscipis animum Te ad virtute maiorum Tuorum dignum, vt in pacificationem communem ecclesiae atque Germaniae nostrae tibi incumbendum putes, ad

K

quam rem cum tanta hoc tempore detur occasio, eam, si te ipsum audieris, non omittes, nec Melanchthon in hoc officii genere deerit et sibi ipsi et nobis omnibus, atque adeo patriae communi, ut sublati litibus tandem e mutua coniunctione suauissimos vitae fructus capiamus, nec pugnemus amplius inter nos, sed singulari animorum consensione corrigamus praua, restituamus collapsa, et ecclesiam conseruemus atque aedificemus, ut in huius tandem unitate ac tranquillitate conquiescamus, ac Christum Dominum concordem colere, et ex huius quasi fonte, quae ad salutem nobis necessaria sunt, haurire possimus. Quae ita nobis tribuat spiritus ille sanctus, auctor ipse pacis, veritatis atque pietatis verae, ut vnum simus, nec a quietis atque salutaribus consiliis nos abduci patiamur. Vale. Ex arce mea Cicensi. 14 Cal. Octobr. anno MDXLVIII.

IULIUS PRUVG.

4.

GEORGIO,
ANHALDIAE PRINCIPI,
ET
PHILIPPO MELANCHTHONI.

Reuerende et Illustris Princeps ac Clarissime
Vir.

Accepi litteras Vobis, quibus petitis, ut moram in negotio, quod a nobis susceptum est, boni consulam: quod ut faceretis, minime necesse fuit. Ego enim, non ut negotium vobis viris occupatissimis facerem, sed eo tantum animo sententiam meam explicaui, ut, quae acrioribus dispositionibus de re magna exacerata sunt, si quo modo pos-

sem, lenirem. Nam si antehac vnquam opus fuit quietis consiliis ad ecclesias constituendas, ea sic ineunda sunt hoc tempore, ne, si praetermiserimus haec, et nobis ipsis et ecclesiis nostris defuisse aliquando videamur, nec quemquam terrere debent consilia Caesaris, quae mutationem certarum rerum facere videantur, cum totam hanc rationem susceperit Maestas eius, vt mutando rebus languentibus non perniciem, sed salutem afferat, id quod euentus ipse procul dubio comprobabit, cum, quod breui futurum spero, nos erimus vnum et in Christo domino nostro, et in ecclesia, corpore videlicet eius. Cuius quidem rei spes animos nostros sustentare facile et potest et debet. Longior esse in praesentia nolo, ne sapientiae vestrae diffidere videar. Bene valete! Ex arce mea Cicensi, 16 Calend. Novembr. anno 1548.

IULIUS PFLVG.

5.

SANCTISSIME PATER.

Post beatorum sanctitatis vestrae pedum oscula et humillimam commendationem gratulor equidem S. V. quod summis ecclesiae gubernaculis sit adnota; gratulor ecclesiae vniuersae, quod nacta sit hoc calamitosissimo tempore talem tamque peritum gubernatorem. Nam, si illa antehac vnquam iis haeresium fluctibus iactata et quodammodo concussa fuerit, vt non longe a periculo naufragii abesset, certe in praesentia iidem tanto impetu, vt minore non possint, hanc quater et in scopulos periculosissimos impellere videntur. Quod igitur optandum erat, vt cum ecclesia catholica summo suo Pontifice non ita pridem morte orbata esset, hinc succederet, qui eam ita gubernaret, vt e graui tempore

K 2.

state erepta tandem portum unitatis catholicae recuperare atque tenere posset, id datum esse nobis et quodammodo oblatum videtur, cum amplissimum Reu. Cardinalium collegium sanctitatem vestram Pontificem summum elegit atque renuntiavit. Quo die sublatum est ecclesiae uniuersae signum illustre ad bene sperandum, fore, ut sanctitas vestra pro excellenti sua cum sapientia, tum pietate sanatura sit, quod in ecclesia languet, ligatura, quod fractum est, et quod errat, reductura in viam, ut post diuturnam quasi iactationem gravissimarum contentionum pax eidem ecclesiae conciliari queat, in eaque nos tandem omnes vno ore atque corde Deum ac patrem Domini nostri Iesu Christi glorificare possimus. Quae sane spes, si alium vllum, me certe, qui sedem habeo in ea regione, ubi grauissime laboratur, consolari maxime atque recreare solet. Atque hoc mihi quidem tanto accidit gratius, quanto grauiora sunt tempora, in quae munus, quo fungor, meum incidit. Nam ut praeteream vulnera, quae Pseudoepiscopus interea, dum ego ab ecclesia mea repulsus solum verti, eidem inflixit, ut praeteream calamitas, aerumnas et calamitates, quibus aliquamdiu oppressus fui: nam singula haec commemorare nimis longum esset, praesertim Sanctitati vestrae, ad quam ego pro mea humillima obseruantia non debeo multus esse atque verbosus; illud tamen, quod me non solum cruciat valde, sed etiam ecclesiam, quam regere debeo, etiamnum perturbat grauissime, praetermittere non possum. Nam post diuturnum exilium meum redii in patriam, et ab eo tempore, quo primum adeptus sum, vel recuperaui potius, possessionem ecclesiae meae, harum regionum procellae atque fluctus communes in meum vnus caput praecipue redundarunt. Verumtamen iniurias, quas mihi quidem hostes ecclesiae catholicae atque istius sedis Romanae ita faciunt, ut ab ecclesia

mea sint seiunctae, aequo animo tolerandas puto. Quamquam enim iis, qui me oppugnant, nihil mali feci, cuius ipse mihi conscius sim, agnosco tamen in iis voluntatem Domini, qui me miserrimum peccatorem aduersis iis visitat atque castigat. Cui utinam rei ita me accommodare possim, ut custodiatur spiritus meus, sed ut iniurias, quae mihi soli inferuntur, fero modice, ita acerbissimum animo dolorem capio ex ea, quae ecclesiam meam premit ac vexat, schismaticorum iniuria. Nam quo tempore primum procurationem eiusdem suscepi, catholica religio ex omnibus parochiis dioeceseos meae, quae sane late patet, sublata erat, et e pastioribus dioeceseos meae praeter unum inuentus est nemo, qui caelebs esset, aut cum schismaticis societatem religionis catholicae peruertendae nefariam non coiisset, hinc anceps deliberandi ratio oriebatur, utrum remouere deberem istos, an curam et studium meum eo conferre, ut illi in viam reuocati ecclesiis, quas perturbarent, vilem in posterum operam nauarent. Haec cogitanti mihi multa sane in utramque partem veniebant in mentem. Videbam me frustra conaturum esse, ut dimouerentur omnes, cum praesertim in tanta catholicorum sacerdotum paucitate deessent idonei, quos sufficerent illis, maiorque esset numerus parochiarum, quam ut a paucis curari atque administrari possent. Accedebat eodem, quod etiam tempora ipsa mihi facultatem potestatemque huius rei adimere videbantur. Neque enim mihi tantum erat praesidii in potestate mea, ut coercere illos possem, quantum illis in potentia vicinorum, qui a catholica religione tam alieni sunt, ut si seuerius cum iis agere vellem, mihi resisterent et conatum meum facile frangerent. Quare consilium meum conuertere ad eam rationem, ut eos, qui a via catholicae unitatis deflexissent, reducerem, si quo operarum ecclesias meas plane labefactatas constituere possem. Ac

quia iidem illi partim a catholicis Episcopis olim ordinati
rite fuerant, partim a Pseudoepiscopis horum temporum facti
temere, ut hos non ferendos duxi, ita si retinerem illos, ope-
rae pretium me facturum speravi. Quo me adducebant signa
quae dederant voluntatis suae, eiusque non abhorrentis a
religione catholica, unde eos tempora huic iniqua et Pseudo-
episcopi, in meam ecclesiam intrusi, consilia turbulenta abs-
traxisse videbantur. Sed quam spem plerique horum de se
ostenderant, eandem mox extenuarunt coniugia, quibus se
ipsum implicarant, et quod animadverterem eos citius munera
ecclesiastica, quae sustinerent, deserturos esse, quam dimissu-
ros mulieres, quibuscum aliquamdiu vixissent, nec populum
facile passurum esse, ut easdem ipsas repudiarent, hic cum
in potestate mea non esset, ut soluerem illos constitutione ac
lege de coelibatu, in eas coniciebar angustias, ut nec dimo-
vere illos, nec ante relaxationem canonis de coelibatu opera
ipsorum vtiliter uti possem. Itaque rationem iniui, ut voca-
rem aliunde sacerdotes catholicos ad pascendum gregem
aptos, quotquot possem, quos si non omnibus, tamen aliqui-
bus parochiis praeficerem. His cum proposuissem praemia
4 boni emolumenti, plures tamen quam quatuor permovere
non potui, ut in hanc meam dioecesin migrarent, primum
quod pauci ubique sint ad procurationem muneris ecclesia-
stici idonei, dein vero, quia pericula huius regionis, in qua
et orta est initio haeresis, et suum quasi regnum constituisse
videtur, plerosque eorum deterruerint. Non destiti tamen
incumbere in ecclesiam meam miseram, et e diuturna schif-
matis peste plane languentem, si quo modo ea curari ac sa-
nari tandem posset. Quare cum animadverterem aliunde me
consequi non posse, quos parochiis meis praeponerem, et
nisi idoneos ac pios haberem parochos, fore ut inanis esset
labor omnis et omnis procuratio ecclesiae meae, quam susce-

pissem, de schola et collegio quodam certorum iuuenum constitutendo consilium iniui, in eamque conferre statui bonam partem eorum, qui ex administratione duorum monasteriorum ¹⁾ in diocesi et territorio meo vacantium, mihi per legatum istius sedis S. V. Reuerendissimum Dominum Cardinalem Sfounderatum commissa, ad me redirent. Nam alias e censu ecclesiae meae non habeo amplius, quam quo me atque familiam meam alere, eique salaria iusta soluere possim. Quoniam autem iam in collegium illud meum congrego iuvenes, quibus nec ingenium, nec modestia, nec bona ad catholicam religionem voluntas deest, et paciscor cum magistris sane doctis ac probis, qui doceant eos bene ac pie sapere, et ad vitam honestam degendam, ac ad munera ecclesiastica recte forment, ut ex horum numero sumere aliquando possim, qui gregi meo praeesse utiliter, eumque errantem in uile Christi reducere possint. Afferitur mihi quidem, ut in rebus asperrimis, spes satis bona, meliorem aliquando fore ecclesiae meae statum; verumtamen, quia iuvenes isti non ita subito excoli possunt, et interea, dum ii, qui crediti sunt fidei meae, in graui salutis suae aeternae periculo versantur, etsi aliis fortasse satisfacere videar, mihi tamen ipsi satisfacere non possum, idque tanto minus, quanto grauius excrucior, me inspectante quodammodo, dum gubernacula huius ecclesiae teneo, aut perire, aut periclitari eos, pro quibus, si opus sit, vitam meam profunderere debeam. Video, quantum periculorum undique a Satana, acerrimo generis humani hoste, ac mundo illo in maligno posito, nobis impendeat, et quid hostes catholicae religionis parent atque misceant, ut ecclesias Germaniae, ac reliquias catholicorum in hisce regionibus Sa-

1) S. Mauricii et S. Georgii. cf. Schamelius Beschreibung des Benediktiner Klosters zu St. Georgen vor Raumburg p. 95.

roniae euerant. Qui nullum intermittunt tempus cogitandi de nobis male, et norunt atque adhibent artes, quibus affligere nos atque ecclesias nostras disicere possint, dum nos catholici interea (fatendum est enim) aut lenius hoc negotium religionis, quam oportet, curamus, aut aliud agimus. Scholae ipsorum cum priuatae, tum publicae florent, nostrae frigent plane, et iacent: illi praemiis magnis alliciunt, quos sibi adiungant, nos vero non item, ut augeamus: illi abundant hominibus disertis et aptis ad ecclesiam conuellendam, nos talibus ad ecclesias nostras tuendas constituendasue indigemus: illi homines utiles sibi potissimum fouent, nos vero maiorem habemus rationem otiosorum, quam eorum, qui vineam Domini cum labore et industria colunt. Hinc solitudo, hinc ecclesiarum nostrarum ruinae, unde coetus schismaticorum creuerunt! Et quamquam Deus consiliis Caesareae Maiestatis piis tantum detulit, ut in certis Germaniae regionibus ecclesiae non parum multae sint repurgatae et religioni atque ecclesiae catholicae, unde excisae erant, restitutae et iterum quasi insertae, in septentrione tamen tantum residet pertinaciae atque furoris, ut populi illius atque ciuitates non modo non Caesareae Maiestati in re ad salutem maxime necessaria parere velint, sed alios etiam ad eandem pertinaciam et arma contra Maiestatem ipsius ferenda vocare atque concitare non dubitent, in quam etiam rem se foederibus nouis ita iunxisse videntur, ut in potentia ipsorum seditionissimo cuique et infestissimo ecclesiae hosti praesidium positum esse videatur. Quod si ante, quam ecclesiae Germaniae ubique constituerentur, Caes. Maiestati aliquid humanitus accideret, (quod ut isti audissime cupiunt, ita id Deus pro sua misericordia auertat!) cum illi et opibus in Germania polleant maximis, et copiis militum bellicosissimis robustissimisque abundant, et ecclesiis nostris saluis se viuere non

posse existiment, et applaudentem habeant imperitam multitudinem, quid tum futurum esset omnibus sedibus atque ecclesiis nostris? an non haec lues eruptura etiam esset in vicinas nationes? quod tamen malo S. V. tacitis cogitationibus complecti, quam his eisdem commemorandis longior esse. Nolo enim ut mihi ad S. V. scribenti, erga quam nunc gratulando voluntatem obferuantiamque meam humillimam declarare debeo, quicquam ominosum excidat. Iam nisi illos nomen et auctoritas Caesareae Mai: reprimeret, procul dubio eorum arma, quibus strenue uti nouerunt, non quieuisent tamdiu. Etsi autem haec mihi, cui praecipue infesta atque inimica sunt, exitium denunciant, tamen multo minus meo, quam communi et publico ecclesiae totius periculo moueor. Et quamquam me spe sola in Deum, qui refugium est et adiutor noster in tribulationibus, hactenus sustentavi, ut non passus sim me a complexu ecclesiae meae, quam vnice diligo, diuelli, tamen et laboribus grauissimis et vigiliis, et sollicitudine atque angore animi ita affectus sum, ac diurno corporis morbo debilitatus, ut munus mihi assignatum aegre sustineam. In iis igitur cogitationibus saepe versatus sum, ut si in eam rem auctoritatem Antecessoris S. V. felicissimae memoriae impetrare possem, renuntiarem ecclesiae meae, et cederem primo quoque tempore, ac me ipsum abdicarem. Idque ut facerem, illud me etiam impulit, quod cum conscius essem mihi ipsi imperitiae et peccatorum grauium, metuebam, ne culpa ecclesiae male administratae in me praecipue haereret. Qui metus cum ad alia, quae me premunt, aduersa accedat, et mihi etiamnum obieciatur, videor equidem causam habere magis, cur supplicem S. V. humillime, ut pro sua paterna benignitate potestatem mihi faciat renuntiandi, ut in ecclesia mea locus detur alteri Episcopo, qui eandem maiorem cum fructu ac populi salute hoc eius miserrimo tempore re-

gere possit, quam ut, quam S. V. Antecessor felicissimae memoriae confirmationem mihi perbenigne concessit, expedientiam curem. Veruntamen quia, ut supra scripsi, bono hoc tempore spes ostenditur mihi, postquam S. V. in ea ecclesiae sede, cuius in potestate aliae ubique gentium esse debent, collocata est, malo ego illius auctoritati ac iudicio me committere, quam meo ipsius stare. Nihil igitur aliud in praesentia a S. V. peto, quam ut eadem statuatur, utrum cedere ecclesiae meae, an eandem retinere debeam. Nam utrum horum praeceperit S. V. id ego pro mea erga S. V. obedientia obseruantiaque humillima non recusabo. Sed quia officii mei ratio postulat, ut in pascendo grege non quae mea sunt, sed quae Iesu Christi et aliorum sunt, quaeram ac persequar, si forte S. V. nolit potestatem facere mihi ut renuntiem, rogo eam humillime, ut eadem pro sapientia sua potestateque maxima providere dignetur, ut onere, quo nunc premior maxime, si non omnino, tamen aliqua ex parte leuer, alioquin sub eo ipso contra, quam ferunt rationes ecclesiae meae, succumbam necesse est. Ut igitur adiungere mihi, et in messem Domini, quae satis copiosa est, conducere ac mittere operarios idoneos, atque fideles mysteriorum Dei dispensatores possim, ita me atque ecclesiam meam plane laborantem S. V. commendando, ut facultas concedatur mihi, in mense Apostolico quaecunque beneficia ecclesiae meae cathedralis Numburg. et collegiatae Cizensis conferendi, et quod non solum evidens utilitas in tanta praesertim Clericorum paucitate et quasi inopia, sed etiam necessitas horum temporum postulat, ut dispensare possim cum sacerdotibus iis, qui iam uxores duxerunt, ut et uxores et beneficia sua retinere, et si qui rite ordinati non sint, iidem a catholico Episcopo ordinari possint: idque si respicere alias, et ad gremium catholicae ecclesiae redire velint. Vere loquar, Sanctissime Pater, animus meus quo-

dammodo refugit petere haec, sed quia necessitas ecclesiae me cogit, ut in hac re mihi ipse quodam modo vim inferam, fretus ego benignitate atque clementia S. V. peto id, quod caritas ipsa erga tot animas misere periclitantes flagitare videtur. Sentio equidem cum ecclesia catholica, et affirmo non dubitans continentiam nuptiis esse anteferendam; sentio item cum eadem illa, et affirmo non dubitans eum, qui coelebs sit et continens, curare quae sint Domini, et ad munus Ecclesiasticum multo esse aptiorem, quam quem coniugium in multas curas distrahat; sed, quod sine acerbissimo animi dolore scribo, postquam ex ecclesia passim vetus Christianorum disciplina sublata est, sunt perpauci ex ordine Clericorum nostrorum, qui vivant caste ac continenter. Eo fit, ut quaerendum sit hoc tempore, non utrum satius sit continere Clericos nostros, quam ducere uxores, sed utrum tolerabilius sit ducere eosdem uxores, quam foeda concubinarum consuetudine inquinari, idque cum grauissimo totius populi scandalo. Hic cum, quod per se licitum est, videatur tolerabilius esse eo, quod nunquam aut fuit licitum aut esse potest, spero S. V. mihi id, quod necessitas ipsa ecclesiae meae in hac eius grauissima perturbatione exigit, et quod in potestate S. V. situm esse arbitror, petenti veniam esse perbenigne daturam, praesertim cum tempora haec excludant seneritatem canonum, nec principes, quos penes est potestas, populi que nostri ferant sacerdotes disiungi ab vxoribus, quas habent. Verumtamen hoc totum ita refero ad S. V. quae procul dubio omnes totius christiani orbis ecclesias animo complectitur, ut statuat ipsa pro singulari sua sapientia, atque decernat, quid in hac re tum huic meae, tum aliis ecclesiis Germaniae, praesertim in hisce Saxoniae regionibus, expediat maxime. Quae nisi constitutae fuerint, fontes schismatis, qui in eis suas quasi sedes habent, non videntur facile ita repurgari posse, ut in

alias Germaniae regiones venenum suum non longe lateque diffundant. Quod vero attinet ad emolumenta ea, sine quibus nec egentes, qui fidem meam quotidie implorant, iuuare, nec scholasticos collegii mei eorumque magistros fouere, nec pastores ac concionatores ecclesiarum ea decernere praemia, quae illos mihi atque ecclesiae meae obstringant, potero. De quibus ipsis cum S. V. nomine meo procurator meus, quem isthuc misi, Ioannes Weidemann, Vicarius ecclesiae meae regalis, supplicauerit, humillime peto, ut si S. V. cognouerit me publicarum ecclesiae meae rationum potissimum habere rationem, in hoc negotio, ut mihi quidem videtur, non malo, me atque ecclesiam meam horum temporum vi atque procellis afflictam ac prope disiectam clementer ac perbenigne subleuet. Ac si beneficia haec dederit S. V. ecclesiae meae, multorum hominum saluti consulat, et a Christo, domino ac redemptore nostro, qui eosdem sanguine suo pretiosissimo acquisiuit, magnam haud dubie gratiam inibit, me autem humillimum clientem, qui alias in potestate ipsius sum, in perpetuum et maxime sibi obstringet, cui me plurimum atque humillime commendo. Cicii 6 Nonas mensis Maii An. 1550.

S. V.

deditissimus seruator
et facellanus

IULIVS,
Electus Numburgens.

REVERENDISSIMO ET ILLUSTRISSIMO

DOMINO REGINALDO

TIT. S. MARIAE IN COSMODIN.

CARDINALI POLO,

PATRIMONII LEGATO,

DOMINO ET PATRONO SVO

OBSERVANDISSIMO.

Reuerendissime et illustrissime Domine,
salutem cum commendatione obseruantiae plena.

Ita quidem ferunt rationes meae, ut vnum e numero
Reu. Cardinalium patronum istic habeant, quem ego pro
officio clientis colam perpetuo, et cuius auctoritas in con-
ficiendis negotiis mihi atque ecclesiae meae adiumento esse
possit. Itaque post Cardinalem Capuanum, quocum me
etiam generis propinquitas iunxerat, cooptavi mihi Car-
dinalem Contarenum, ad cuius patrocinium confingerem.
Qui cum ex hac vita discesserint ambo, tanto grauius de-
siderium sui reliquerunt mihi, quanto plus praesidii in
vtriusque sapientiâ, virtute atque auctoritate positum erat.
Nunc cum damnum, quod morte ipsorum feci, Reue-
rendissima Dominatio Vestra, quam ego, etsi absens atque
ignotus, plurimi semper feci, et in maioribus obseruavi,
sarcire optime omnium possit, me totum eidem trado at-
que commendo, ac peto, ut mei atque Ecclesiae meae
patrocinium perbenigne suscipiat. Quamquam Reuerend.
Cardinalis Burgenfis, quem semper honoris amplitudinis-
que causa nomino, communis est totius nostrae nationis

patronus, deque nobis bene mereri non desinit, tamen quia in Germania nostra ego atque ecclesia mea misera praecipue laboramus, ut ad commune illud patrocinium peculiare accedat, mihi quidem agendum est. Quod si a Reu. D. V. impetrauero, spondeo vicissim, me operam daturum esse, ut nullum a me officium boni clientis Reuerend. D. V. desiderari possit. Ac quia nihil eorum malorum, quae catholicae ecclesiae accidunt, a me atque ecclesia mea seiunctum esse potest, incredibile est, quanto me dolore communis tot ecclesiarum, quas Christus sanguine suo pretiosissimo acquisiuit, calamitas afficiat, idque dum schisma, quod Germaniam nostram iam dudum perturbat, et hanc corrumpere, et serpere latius et in nationes vicinas se effundere videatur, ut periculum sit, ne si ecclesiis nostris plane languentibus medicina salutaris non primo quoque tempore fuerit facta, illa per totum orbem terrae propagata breui magnum detrimentum sit captura. Quam tamen calamitatem Deus pro sua misericordia a nobis perbenigne auertat! Ego cum hoc tantum possim, ut supplices ad Deum manus tendam, eiusque nomen sanctissimum inuocem, ut nunc rebus laborantibus succurrat, et eorum hominum, qui cum potestate sunt, fidem implorem; Reu. D. Vestram etiam atque etiam rogo, ut ecclesiam vniuersam complecti, atque auctoritate ista sua iuuare non dubitet. Atque quod boni omnes optant, idem ego etiam expeto, ut Pontifex nosster maximus cum Caesare ac Rege Romanorum negotium ecclesiae constituendae communicato consilio quamprimum suscipiat. In quod si incubuerint illi, atque pro sapientia ac pietate sua recte, ut poterunt, curarint, Christus procul dubio consilia eorum salutaria adiuuabit, praesertim si id, quod caput est rei totius, actum fuerit,

vt, si quae ad gloriam et regnum ipsius pertinent, primo omnium componantur, e quibus ipsis duplicem nos fructum capiemus: alterum vt Deus peccatis nostris iratus eo facilius nobis placari possit, alterum vero, vt homines nostri, si qui ab ecclesia desecerunt, eo citius flecti ac reuocari in viam possint, si senserint falso nobis exprobrari, nos Christum in ecclesiis non ita, vt oportet, docere, nomenque eius celebrare. Quam litem cum nobis aduersarii intendunt perpetuo, eaque ipsa populum ita permoueant, vt circumuenire eum facile, ac, quo volunt, impellere queant, certe simulatque haec ad calumniam via eis praeclusa fuerit, multo facilior explicatioque, quam ante, ratio erit ad ecclesias nostras et tuendas et ornandas. Neque enim per populum magnopere stabit, quominus ecclesiae eadem prope collapsae resciantur, et in illam optimum, vnde deciderunt, statum resituantur: hic enim de dogmate controuerso non magnopere sollicitus est, et facile sequitur, quocumque eum pastores ducunt. Qui si in bonos incideret, ex animo eius euelli facile posset error omnis, si quem comprehendit. Cuius quidem rei, cum iam in hac mea sede periculum fecerim, testis esse possum. Nec qui schismaticis fauent hoc tempore principes atque magistratus omnes pertinaces esse videntur, nec sacerdotes illorum, si qui a catholicis Episcopis ordinati sunt, a catholico dogmate abhorrent. Quibus si donarentur quaedam, quae iuris sunt ecclesiastici, maxime vero si canon de coelibatu relaxaretur, facilius in gremium ecclesiae reduci atque nobis obstringi possent. Quorum opera tanto magis nunc indigere videmur, quanto minor est catholicorum sacerdotum numerus, vt si vlllo vnquam tempore euident ecclesiarum multarum vtilitas, atque ipsa adeo necessitas

popularit relaxationem talem; ea nunc ita adstringamur,
 vt nisi hanc impetrauerimus, quae nunc graui quali tem-
 pestate iactantur, ecclesiae regionis nostrae, hae breui
 naufragia sint facturae ac funditus interiturae: hoc enim
 agunt, hoc moluntur aduersarii nostri. Verum quia
 haec procul dubio Reuerendissimae Dom. Vestrae ignota
 non sunt, si de iisdem plura verba fecero, ineptus sim.
 Illud ad extremum a Reuer. D. V. maiorem in modum
 peto, vt, quod pro pietate sua singulari haud dubie facit,
 non desinat in ecclesias nostras incumbere, et auctoritate
 sua, qua valet iure suo plurimum, concedere, vt nego-
 tium hoc pium ac sanctum nulla interposita mora cu-
 retur, vt, cum omnia ad gloriam Christi retulerimus,
 tum pax talis ecclesiae perturbatae concilietur, vt Deum
 ac patrem domini nostri Iesu Christi vno et animo et
 ore celebrare possimus. Quod vero ad me priuatim at-
 tinet, me Reuerendissimae Dominationi Vestrae, cuius in
 potestate esse volo, vt clientem obseruantem iterum ite-
 rumque commendo. Valeat eadem Reuerendissima Dom.
 Vestra diu atque feliciter. Cicii 6 Nonas Maii Anno
 MDL.

R. D. V.

deditissimus

IULIUS,

Electus Numburgens.

8.

REVERENDISSIMO ET ILLUSTRISSIMO

DOMINO IOANNI

TITULO S. CLEMENTIS

CARDINALI BURGENSI,

DOMINO ET PATRONO SVO

OBSERVANDISSIMO.

Reuerendissime atque Illustrissime Domine.

Salutem cum commendatione humili.

Ita quidem posulant rationes meae, ut quo tempore Reuerend. D. V. gratias agere debeo, ut facio, quod me in negotio confirmationis meae adiuuit benigne, eodem per procuratorem hunc meum, qui literas has Reuerendissimae Dom. Vestrae reddidit, illam expediendam curem. Et quamquam hanc Sanctissimo Domino Pontifici nostro ita supplicaui humillime, ut ostenderem mihi iam morbis, laboribus atque aerumnis prope confecto commodius fore, si sanctitas eius potestatem faceret renuntiandi, id tamen ita contuli in ~~arbitrium eiusdem~~, ut ipsa pro sapientia sua statuatur, utrum malit regere me ecclesiam meam, an eadem cedere. Cuius ego voluntati, quantum in me erit, libenter, ut debeo, parebo. Quod si vero Sanctitas eius me praeesse huic ecclesiae maluerit, me atque eandem ecclesiam meam Reuerendissimae Dom. Vestrae ita commendo, ut adiuuet hunc procuratorem meum Ioannem Weidemann, qui confirmationem meam primo quoque tempore expedire, eamque mihi afferre possit. Commendo item negotium Confirmationis Reuerend. Electi

L

Misnensis, qui vir doctrina tali, prudentia morumque integritate et confirmata tanta praeditus est, ut omnes, qui eum norunt, ad ecclesiam Misnensem regendam aptissimum esse iudicent. Caeterum de aliis negotiis meis, sine quibus ecclesiam meam non ita, ut debeo, regere poterō, referet hic procurator meus ad Reverendissimam Dominationem Vestram, quae ut eum consilio, auctoritate sua iunet, ut quod peto a S. D. Vestra impetrari quamprimum possit, maiorem in modum peto. Quod si mihi tribuerit Reuer. D. Vestra, operam dabo, ut aliquando intelligi possit, eam beneficium hoc suum apud hominem et clientem suum non ingratum posuisse. Valeat eadem, cui me atque ecclesiam meam uti protectori nationis nostrae bene merito plurimum commendo. Cito 6 Nonas mensis Maii, Anno MDL.

R. D. V.

deditissimus

I. V. G.

Elector Numburgensi.

Liceat addere his epistolis mandatum, vulgo instructionem vocant, quod Iulius Pflug dederat ad Romanum Pontificem et Cardinales Polum et Burgum Weidemannō procuratori Romam tunc profecturo. Insunt enim quaedam, quorum epistolae ipsae non faciunt mentionem, et quae historiam Episcopatus Numburgensis illustrant. Pflugum autem in his, quae mandant Weidemannō, ora-

tionem usum esse, quae tunc in curia Romana dominaretur, et a qua alias elegantia eius longe abhorreret, quisque, etiam me non monente, facile animadvertet.

Instructio,

quam ego Iulius Electus Numburgensis Dno. Ioanni Weidemann, Ecclesiae cathedralis Numburg. Vicario, perpetuo, cum eum Romam mitterem, dedi.

Primo omnium litteras, quas accepit, ea qua decet reverentia humillime Iulio tertio Papae, Reuer. Dominis Cardinalibus Burgenli et Polo, Reu. Episcopo Lubecensi et Dno. Ioachimo de Latdross, Canonico Magdeburgensi tradat.

Deinde aggrediatur negotium expediendae confirmationis Electi Misnensis, et negotium expediendae Bullae confirmationis meae, de quo eum docebit Dn. Episcopus Lubecensis, et adiuuabit pro autoritate sua. Quae ad retentionem beneficiorum meorum pertinent, item expediat, videlicet ad retentionem Decanatus, praebendae atque obedientiae Ecclesiae cathedralis Misnensis. Promitto tamen, quamprimum cum commodo Ecclesiae Misnensis poterō, me Decanatum resignaturum esse, et retenturum duntaxat praebendam et obedientiam, quae a Decanatu separata sunt beneficia.

Postea incorporationem duorum Monasteriorum vacantium in diocesi et territorio Numburg. ubi ego habeo temporalem Iurisdictionem, videlicet S. Georgii, Ordinis St. Benedicti, et St. Mauricii, quorum utrumque

per Ioannem Fridericum, ducem Saxoniae captivum, prophanatum ²⁾ fuit, et iam per legatum sedis Apostolicae Reuerendissimum et Illustrissimum Dominum Cardinalem Sponderatum mihi commissum, impetrare debet praefatus Dominus Ioannes, et in narrando debet hanc verissimam causam explicare, quod temporibus hisce periculosissimis multum de iuribus et emolumentis Episcopatus Numburgensi decesserit, ita ut ego Electus de annuis emolumentis minus mille quingentis habeam, quam antecessores mei, ut nunc ex Episcopatu meo non plus habeam, quam quo me atque familiam meam alere, atque huic salaria soluere possim, et ut ista iura decreuerint, ita multi et graues sumtus iique necessarii pro ratione horum temporum, et acerbitate Ecclesiae meae, vel additiones ruralium parochiarum, ubi alias pastores competentiam suam non habent, item salaria concionatorum et ludimagistorum, qui nisi honeste sustententur, innumera in Ecclesia et dioecesi Numburgensi maxime necessaria iacebunt, nec Ecclesia eadem restitui poterit. Accedunt eodem expensae in collegium quoddam certorum iuuenum eorumque magistros conferendae, ut possint seminarium aliquod pium Cleri constituere, sine quo alias Ecclesia mea Numburgensis iam prope collapsa insaurari minime poterit. Ad hos necessarios sumtus requiruntur quotannis duo millia aureorum ad minus, quibus Episcopatus Numburgensis non poterit commodius augeri, quam per incorporationem illorum duorum monasteriorum, et aliorum quorundam suo tempore, quae alias vacant prophanataeque sunt, et in quibus Episcopi Numburgenses ius visitandi ab antiquo habuerunt. Itaque nomine meo sup-

2) prophanatum anno 1544.

plicetur S. D. N. vt Episcopatus Numburgensi eadem monasteria cum omnibus censibus, prouentibus et pertinentiis suis incorporarentur ³⁾. Multa sunt etiam per Laicos principes alienata ⁴⁾ de bonis monasteriorum praedictorum, ea si recuperare possim, peto incorporari Ecclesiae meae, et alia pertinentia.

Postremo supplicetur et impetretur mihi facultas dispensandi in certis gradibus consanguinitatis, item absolvendi haereticos per me, vel per meos commissarios, et reconciliandi eosdem cum Ecclesia catholica: item conferendi beneficia in dioecesi mea in mense apostolico vacantia, maxime in cathedrali Numburgensi et collegiata Cizensi, vt complures ad munera Ecclesiae meae allicere et mihi atque catholicae religioni obligare possim.

3) *incorporantur.* cf. Schamelius l. l. p. 89. 90. et Testamentum Pflugii ad calcem libelli positum.

4) *alienata*: vendita erant senatui urbis Numburg. Cf. Schamelii *Beschreibung des Klosters Moritz* p. 32. et Zaderi *Chronic. Numburg-Cizens*, Mscr. L. II. c. 5.

PRAEPOSITO PRAGENSI. 5)

Reuerende vir.

Accepi superioribus diebus a te, literas, quibus de statu rerum vestrarum Ecclesiasticarum mecum communicabas, id quod tam gratum erat mihi, quam quod gratissimum. Ac quia in earum rerum cognitione libenter versor, respondissem de eisdem subito, nisi tabellarius tuus tantopere festinasset et auolasset antea quam putaram. Itaque ut eius, quod tum omissum fuit, officii damnum quoquo modo sarciam, nunc posteriore quidem tempore, sed fortasse non minus opportuno tibi rescribam. Et quamquam, ut ex epistola tua intellexi, schismaticorum sacerdotes ab unitate catholica abhorrere videntur, tamen ne patriae vestrae desitis, recte omnino feceritis, si non deseritis [monere eos, ut et officii sui et publicae salutis rationem habeant, nec ab aliis sectis, a quibus magis aliquanto, quam ab Ecclesia catholica dissident, se opprimi patiantur. Quod eis periculum impendere videtur, nisi primo quoque tempore nobiscum reconciliati fuerint. Qui si suum periculum agnouerint, haud dubie facilius flecti, inque viam renocari poterunt. Ac quoniam ad conuentum Imperii Reges vestri Serenissimi, pater ac filius, proficiscuntur, ut audio, mea quidem sententia vestra interesset, si te comitatu eorum adiungeres. Nam cum praecipuum caput negotiorum illius conuentus erit religio, peropportuna causa vestra cum nostra

5) scilicet Henrico Scribonio, cuius epistola ad Iulium Pflugium supra iam est inserta.

communi coniungi posset. Nec dubito, quin Reges vestri pro sua perpetua benignitate pietateque auctoritatem suam in eam rem interposituri sint, ut quod ad ecclesias vestras constituendas pertinet, eo facilius confici, et, ut Pontificis Summi, atque eius Legati auctoritas accedat, impetrari possit. Haec fere, quae mihi de rationibus vestris cogitanti in mentem venerunt, scribenda putavi. Non quidem ut praescriberem vobis, qui ipsi abundatis consilio, sed tamen, ut signum voluntatis meae erga vos atque inclytum regnum vestrum aliquod darem. Nihil enim mallet, quam tolli ex omnibus omnium regionum ecclesiis schismata, ut tandem ubique vno et animo et ore nomen domini sanctissimum celebrare possemus. Quod vero ad meum priuatum erga te officium attinet, opera quidem a me dabitur, ne id vnquam desiderare possis. Vale, et D. Decanum, atque Bechinium praefectum meis verbis saluta. Citi V Id: Aprilis. Anno MDLIII.

IULIUS PFLVG.

Adiiciamus hic appendicem testamenti a Iulio Pflug relict, (in foro dicuntur codicilli,) cum, quia locis non paucis harum epistolarum lucem affundit, tum, quia haec ipsa pars testamenti plerisque eius exemplis, quantum equidam scio, et manu scriptis et typis excusis deest.

Und so viel die Klöster, als St. Georgen, und St. Moritz vor der Naumburg, und Posau vor Zeiz betrifft, die ich mit Nachlassung der ordentlichen Obrigkeit zu verwalten und zu gebrauchen, und noch, weil sie öde seyn, vaciren, so erklähe ich mich hñtmit, daß ich die nicht der Meynung eingenommen, daß ich sie ihren Orden wolte entziehen, sondern sobald als der Orden zu wirklicher und fruchtbarer Resitution solcher Klöster kommen möge, und ich dessen erinnert werde, daß ich ihnen die wieder einräumen wollt, das sollten meine Testamentarien meinen successorem erinnern, und ihme zu Gemütthe führen, auf daß er sich desto weniger wider solche resitution setze; dahin denn auch die Nachlassung der ordentlichen Obrigkeit weist. Aber da gleichwohl die Resitution geschehen sollte, so bleibt doch meinem Successori das ius visitandi, welches er in berührten dreyen Klöstern als der Ordinarius haben wird, billig, als daß er die jährlichen Visitiren und Rechnung von ihnen nehmen möge, wie es denn vor Alters herbrachte, da würde man von dem Ueberlauff der nothwendigen Ausgaben wohl etwas eröbern mögen, welches zu gütigen Sachen zu gebrauchen. Und nachdem viel seiner jungen Gesellen sind, die in Vollziehung ihrer Studien der Hülfe wohl bedürfen, will ich meine Alumnos, so ich allbe-

reit in meine Unterhaltung von derer Klöster Einkommen genommen, meinem Successoren hiermit freundlich befohlen haben, als nemlich Georgium Vuicelium iuniorum ¹⁾, dem ich auf 5 Jahr lang jährlich 50 Rthlr. verordnet, damit er seine studia vollführen möge, und sowohl auch Hieronymo Osborn ²⁾ auf 5 Jahr lang; item Gregorio Heilanden, und Philippo Hollern ³⁾, einem jeden fünf. und 40 Rthlr. jährlich auf 5 Jahr lang, und daß sie angehalten werden, in theologia zu studiren, damit sie mit der Zeit meiner Kirchen desto besser dienen mögen, und so sie mit ihren studiis recht fortfahren, bitte ich meinen Successorem darob zu seyn, daß sie in meinem Stifte mit guten beneficiis versehen werden. Bürgermeister Harnisch Sohn zur Naumburg habe ich zu seinem studio 30 fl. verordnet, die sollen ihm 4 Jahr folgen; item Bastian Krails, meines Landrichters zu Zell, Sohn soll man 20 fl. zu seinem studio auf 4 Jahr lang jährlich geben, so viel und so lange soll man Hannßcn Achzenichts Sohn auch geben. Sixtus Schwenkern, meiner jungen Bettern paedagogo, soll man 40 Rthlr. jährlich 4 Jahr lang zu seinen studiis reichen. Und seye vor gut an, so sie ad studium theologicum in eine Universität sollen geschickt werden, daß sie gegen Eöln ziehen, denn do hat es große Übung

1) Cf. supra ep. Vuicelij iunioris.

2) cuius epistolae plurimae ad Iulium Pfug in bibliotheca Cizensi servantur. Cizae natus in Vniuersitate litterarum Friburgensi ius est professus.

3) cuius Mortilogium ecclesiae collegiatae Cizensis manu scriptum in bibliotheca Cizensi exstat.

und eine große Menge gelehrter Leute, und solche stipendia habe ich meinen alumnis verordnet, so ferne sie ihre studia continuiren werden. Und nachdem es die Gelegenheit giebt, daß man in diesem Stifte neben der Particular-Schulen ein Collegium theologicum aufrichte, so will ich deshalb das Kloster Posau zu meinen Händen nehmen, und von desselben Einkünften Funfzehn Studenten unterhalten, und gedente mit Verwilligung E. Capittels allhier zu Zeit die alte Deaney darzu zu gebrauchen, auch zweene gelehrte und catholische Theologen, die ihre Wohnung und Jahrkost im Collegio haben sollen, zu bestellen, und dem ersten als dem Rectori zweyhundert Gulden jährlichen zu geben, und dem andern zweyhundert re. — 4)

4) Reliqua desunt.

L I P S I A E

EXCVDERAT NICOLAUS IACOB FRANZIVS.

